HÄLSINGELAGEN

TOLKAD

AKADEMISK AVHANDLING

AV

JOHANNES KJELLSTRÖM

UPPSALA 1909
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

HÄLSINGELAGEN

TOLKAD

AKADEMISK AVHANDLING

SOM MED TILLSTÅND AV

FILOSOFISKA FAKULTETEN I UPPSALA

FÖR VINNANDE AV FILOSOFISK DOKTORSGRAD

TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES

AV

JOHANNES KJELLSTRÖM

FILOSOFIE LICENTIAT AV GÄSTRIKE-HÄLSINGE NATION

Å LÄROSALEN N:R IV

FREDAGEN DEN 21 MAJ 1909 KL. 10 F. M.

UPPSALA 1909

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

INNEHÅLL.

Förord.
Förkortningar.

Sid.

Kyrkobalken 1
Konungsbalken 18
Ärvdabalken 32
Manhelgesbalken 43
Jordabalken 61
Handelsbalken 68
Byalagsbalken 70
Rättegångsbalken 84

FÖRORD

Större delen av denna avhandling har varit granskad som licentiatavhandling. Författaren har tillgodogjort sig de rättelser den då erhöll.

Docenten K. G. Westman har jag att tacka för råd och hänvisningar angående en del av de rättshistoriska anmärkningar som förekomma i avhandlingen.

Uppsala i maj 1909.

Johannes Kjellström.

Förkortningar.

A.: Norsk Ordbog af Ivar Aasen.
Amira No: Nordgermanisches Obligationenrecht von Karl von Amira. Erster Band. Altschwedisches Obligationenrecht. Leipzig 1882.
Ark. f. nord. fil.: Arkiv för nordisk filologi. 1883 f.
Altschw gr.: Altschwedisches grammatik von Adolf Noreen. Halle 1904.
B.: Band.
BH.: Lexicon Islandico-Latino-Danicum Björnonis Haldorzonii. Havniæ MDCCCXII.
Dipl. No.: Diplomatarium Norvegicum.
Dipl. Sv.: Diplomatarium Suecanum.
e.: efter.
Eds.: edsöre.
enl.: enligt.
eg.: egentligen.
f.: femininum; och följande; för; i stället för.
ff.: framför.
Falkman o M o V, 1: Om mått och vigt i Sverige. Historisk framställning af Ludvig B. Falkman. Första Delen. Stockholm 1884.
fisl.: fornislänsk(-an).
fl.: flock.
fno.: fornnorsk(-an).
Fr.: Ordbog over det gamle norske Sprog af Dr Johan Fritzner. Omarbeidet, forøget och forbedret Udgave.
fr.: från.
fsv.: fornsvensk(-an).
FT.: Etymologisk ordbog over det norske og det danske sprog af Hjalmar Falk og Alf Torp. Kristiania 1903, 1906.
gen.: genitiv.
H.: Hälsingelagen.
h.: häfte.
Hgl.: Schlyters glossarium till Hälsingelagen.
Hildebrand Sv M, 1, 2, 3: Sveriges Medeltid af Hans Hildebrand. Första, andra och tredje delen. Stockholm 1879 f.
Hjd.: Härjedalen.
Hjärne Hu H.: Hälsingelif under hälsingelag af Harald Hjärne. Föreningen Heimdals folkskrifter n:r 68.

HL.: Hälsingalanden.
Hl.: Hälsingland.
Hülphers B Jmtl.: Beskrifvning öfver Jämtland af A. Hülphers. Vesterås 1775.
Hülphers B Mdp.: Beskrifvning öfver Medelpad. Vesterås 1771.
Hülphers B Åml.: Beskrifvning över Ångermanland af A. Hülphers. Vesterås 1780.
Hultman HL.: Hälsingelagen etc. I. Akademisk afhandling af O. F. Hultman.
Huss Unds Vb.: Undersökning öfver folkmängd, åkerbruk och boskapsskötsel i landskapet Västerbotten åren 1540—1571 af E. G. Huss. Upsala 1902.
inh.: den framför varje balk förekommande innehållsöversikten.
inl.: den före § 1 förekommande delen av flocken.
JB.: jordabalken.
JLF, B. 1, 2, 3.: Jämtlands läns fornminnesförenings tidskrift. Första, andra och tredje bandet. Östersund 1889 f.
Jmtl.: Jämtland.
Ka.: Ordbog till det aeldre danske Sprog af Otto Kalkar.
KB.: konungsbalken.
Kk B.: kyrkobalken.
Kp B.: köpmålabalken (handelsbalken).
Kr L.: Kristoffers landslag.
Lehmann.: Abhandlungen zur germanischen insbesondere nordischen Rechtsgeschichte von Karl Lehmann. Berlin und Leipzig 1888.
Lind: Om rim etc.: Om rim och verslämningar i de svenska landskapslagarna af Erik Henrik Lind. Upsala 1889.
m.: maskulinum.
MB.: manhelgesbalken.
Mdp.: Medelpad.
mdt.: medeltiden.
MEL.: Magnus Erikssons landslag.
n.: neutrum; nämligen.
NGL gl.: Norges gamle love. Glossarium.
Nl.: Norrland.
nl.: norrländsk.
No.: Norge.
no.: norsk(-an).
Nordholm Jmtl Df.: Aeschil Nordholm, Jämtlands djurfänge. Akademisk avh. under Anders Berch. 1759.
Nordlander N S.: Norrländska Samlingar utgifna af Johan Nordlander.
Norrl.: Norrland. Småskrifter utgifna af Norrländska Studenters Folkbildningsförening. Uppsala 1906 f.
Olaus M.: Hist. de gent. sept. Historia de gentibus septentrionalibus etc. auctore Olao Magno Gotho arhiepiscopo upsalense, Romæ MDLV.
Ri.: Svenskt dialektlexikon af Johan Ernst Rietz.
Ro.: Norsk Ordbog af Hans Ross.
Rygh. Inl.: Norske Gaardnavne etc. af O. Rygh. Forord og Inledning 1898.
Schl gl.: Ordbok till samlingar af Sveriges gamla lagar af D. C. J. Schlyter.

Schl, J A, I, II: Juridiska afhandlingar af D. C. J. Schlyter. Första häftet, Upsala 1836; andra häftet, Lund 1879.
sl.: slutet.
Schl Lü: Mittelniederdeutsches Wörterbuch von Karl Schiller und A. Lübben.
SML: Södermannalagen.
Styffe SkU: Skandinavien under unionstiden af Carl Gustaf Styffe. Andra upplagan. Stockholm 1880.
Sv. Dipl.: Svenskt Diplomatarium fr. 1401.
Sv. Landsm.: Svenska landsmål och svenskt folklif utg. av J. A. Lundell 1878 f.
Swederus Sk JDV: Skandinaviens jagt, djurfänge och vildafvel jämte jagtlexikon af G. Swederus. 1832.
Sö.: Ordbok öfver det svenska medeltidsspråket af K. F. Söderwall.
Taranger U: Udsigt over den norske rets historie af Absalon Taranger II, 1. Kristiania 1904.
Tengberg: R. Tengberg, Om den äldre territoriella indelningen och förvaltningen i Sverige. Stockholm 1875.
TB: tingmålabalken (rättegångsbalken).
Thulin o MT: Om mantalet af Gabriel Thulin. Stockholm 1890.
U: Upplandslagen.
UL: svealagarna.
VB: viderbobalken (byalagsbalken).
Vb: Västerbotten.
VGL: Västgötalagen.
Weinhold: Altnordisches Leben von Dr Karl Weinhold. Berlin 1856.
Vendell ÖD: Ordbok öfver de östsvenska dialekterna av Herman Vendell. Helsinfors 1904 f.
Widmark: Beskrifning öfver Helsingland af P. H. Widmark, Första delen. Uppsala 1860.
VML, I, II: Västmannalagen I, II.
Åml: Ångermanland.
å: år.
ÄB: ärvdabalken.
ÖGL: Östgötalagen.
övs.: översättning.

Om balkens förkortningstecken ej finnes utsatt, gäller hänvisningen samma balk inom Hälsingelagen eller annan lag.

Övriga förkortningar torde utan vidare förstås av envar.

Författaren har haft för vana att kursivera de ord som ej hava sin motsvarighet i texten.

Om handskrifter och editioner se D. C. J. Schlyter, Sveriges gamla lagar: Del 6, Företal till Helsingelagen; Del 3, Företal till Upplandslagen, och O. F. Hultman, Hälsingelagen (HL), Inledning.

Hälsingelagen (H) finnes bevarad endast i en handskrift, Cod B 49 (Schlyter kallar den A). Ett avtryck av en annan föreligger emellertid i den äldsta editionen, 1609 års upplaga, Cod 1609 (Schlyter kallar den B).

Översättningen följer med några få avvikelser — om de äro av mera väsentlig art, meddelas detta — den i Schlyters edition föreliggande texten.

* * *

Med lag skall man land bygga. Därför att vore ej lag i landet, då kunde ingen bosätta sig där.[1] Därför är lag stiftad, först av Gud och så av vår konung, med välborna mäns och hela allmogens samtycke, att de goda skola hava nytta av sitt fredliga sinnelag och de onda straffas med livets förlust *eller* med böter, var och en efter sitt brott. Därför att liksom det är en välgärning att hjälpa de goda till heder och rätt, så är det också *en välgärning* att straffa illgärningsmän och onda. Liksom bland ädel frukt växa nässlor, tistlar och törnen *och* man skall taga upp dem och kasta bort dem, så att de ej förkväva den goda frukten, så skall man ock straffa illgärningsmän och onda, att de ej förkväva de goda. Som mästaren säger: Den som agalös lever och lagalös, han hederlös dör. Gud give att vi måtte leva så här på jorden efter lagen att vi må alla[2] få himmelriket och umgås så med vår medkristen att vi alla må erhålla himmelrikets nåd. Amen.[3]

[1] *boas firi = boa firi sik* 'inrätta det åt sig, bosätta sig'.

[2] *all* för *alla.*

[3] Hultman HL s. 5 anser sannolikt att B 49-skrivaren själv är företalets författare.

Här börjas Hälsingalandens[1] lagbok[2] och upptager den åtta balkar: kyrkobalk; konungsbalk; ärvdabalk; manhelgesbalk; jordabalk; handelsbalk; byalagsbalk; rättegångsbalk.

Här börjas kyrkobalken och räknas i den 21 flockar:

1. Om kyrkobyggnad.
2. Om prästbol och åbyggnader.
3. Om kyrkoskrud.
4. Om kyrkoinvigning.
5. Om kyrkopräst.
6. Om klockare och klockor.
7. Om tionde.
8. Om själamässor.
9. Om vigsel och kyrktagning.
10. Om offer.
11. Om barns kristning.
12. Om sjuks fardon.[3]
13. Om mässfall och uteslutning.
14. Om själagåva och testamente.
15. Om äktenskap, blodskam och hor.
16. Om sabbatsbrott och olydnad i undergående av kyrkostraff.
17. Om bannsmål.

---

[1] Hälsingalanden var det gamla namnet på landssträckan norr om Ödemården utmed Bottniska viken. HL — i sin vidaste betydelse — räknades åtminstone upp till vikens norra ända. Tengberg s. 13. — HL:s gräns mot Finland var på 1300-talet omtvistad och ansågs gå till Ule älv. Styffe Sk U s. 318.

[2] H redigerades på grundvalen av U (U stadfästes 1296) med inslag av gammal hälsingsk rätt. När detta skedde, kan ej med visshet sägas. Det behöver ej hava skett efter å 1314. Stadgan om *hælghræ mannæ hazslu* (se s. 17 n. 2) kan vara ett senare tillägg till H (jmfr s. 16 n. 2). Också riksrådsstadgan av 1320 ÄB sista fl. kan vara ett senare tillägg och alltså ej heller åldersbestämmande för mer än förefintliga lagavskrifter. — Dipl. Sv. 3473 (å 1340 Telge) stadgar att nybyggarna i Lappmarken skola lyda HL:s lag och sedvänja. —

När H kom att i HL ersättas av MEL, känner man ej heller så noga. I det bekanta notarialintyget av å 1374 (se Schl. Företal till H, VI f.) omtalas H ss. ännu gällande. —

H gällde väl också i Finland, i Sveriges finska områden och kolonier därstädes Styffe Sk U s. 322.

[3] På motsvarande ställe i U har *repscaþ* betydelsen 'beredelse' (av sjuk man). Se U, Kk B, 12.

18. Om kyrkogårdar.
19. Om biskopsböter i meneder.
20. Om brott mellan präst och lekman.
21. Om frid vid Guds lekamen.

1.

På Kristus skola alla kristna tro att han är Gud, och ej finnas flera gudar än han ensam. Ingen skall offra åt avgudar, och ingen tro på lundar[1] eller på stenar. Alla skola hålla kyrkan kär. Dit skola alla, både levande och döda, de som födas till världen och lämna den.[2] Kristus bjöd *oss* bygga kyrka och betala tionde. Adam och hans söner voro de första som betalte tionde, och Salomon *den första* som byggde kyrka. § 1. Nu vilja kristna män hålla Kristi bud och bygga kyrka. Då skola bönderna begiva sig till biskopen och hava sin sockenpräst med sig och av biskopen bedja om lov att få bygga kyrkan. Biskopen har att undersöka deras tillgångar och giva sitt löfte därtill. Alla helbönder[3] må göra körslor efter bondetal[4] och dagsverken efter antalet arbetsföra män.[5, 6] Tredskas någon och försummar

[1] I Jättendal i Hl upptages 1535 en by *Frös Lwndha.* Några år därefter skrives den *Ffröstuna.* Den ligger vid kyrkan. Nordlander NS s. 235.

[2] *komænda ok farændæ ij wærald ok aff* i st. f. *komænda ij wærald ok farændæ aff.* jmfr SML fl. 1.

[3] *fulgærpae böndör* (jmfr Dipl. No. 2, 405) 'bönder som erlägga full skatt, helbönder' i motsättning till halvbönder som endast till hälften mot helbönderna deltaga i de efter bondatal (= antalet bönder eller landboar) utgående utskylderna se Thulin o MT s. 24 f.

[4] U föreskriver att alla som äga jord i socknen, skola vid kyrkobyggnad göra körslor efter jordatal och dagsverken efter bondatal. H nämner intet om jordatal. Måhända ligger däri en antydan om att det i Nl ännu icke verkställts någon skattläggning efter jordatal — spannaland JB, 11 säger intet om tillvaron av en skattläggning.

[5] Det är bågamantalet som åsyftas. Till det hörde jämte bonden hans söner ev. bröder och mågar, som bodde i hans hus och åto hans bröd och voro arbets- och vapenföra ('ynglingen skall' — för att räknas arbetsför — vara så stark att han förmår spänna armborst', 'skogen bruka', heter det i fogderäkenskaper från 1500-talet). Det är knappast troligt att legodrängarna räknades till antalet vapenföra män, åtminstone upptagas de icke på 1500-talet i bågamantalet se Huss Unds Vb s. 23, Thulin o MT s. 90 f.

[6] Lagen har alltså följande föreskrifter om arbetsfördelningen vid kyrkobyggnad. Det ålåg helbönderna i socknen att bygga kyrkan — halvbönderna

sin körning, må *han* böta *en* aln *väv* för *ett* lass och lika mycket för det andra och tredje och ej mera, om han också försummar flera, ifall han icke försummar all körning. Försummar han all körning, må *han* böta 8 öre.[1] Försummar han *ett* dagsverke, må samma lag gälla. Dessa böter gå till kyrkobyggnaden, och må kyrkvärdarna utsöka vad lag är.

2.

Nu är kyrkan bygd. Då skall den hava bol som prästen skall bo på. Det skall vara alldeles fritt från utskylder liksom konungens uppsalaöd. § 1. På hvarje prästbol skall man bygga hus till sedvanligt antal.[2] Tvista de om detta, så må 2 präster och 2 bönder *som* äro kallade ur en annan socken, undersöka saken tillsammans med kontraktsprosten.[3] Så skall man ock bygga som dessa säga som äro kallade ur en annan socken. Försummar socknen sedan att bygga, må *den* böta till biskopen 2 mark och till prästen en mark. Försummar enskild man, må *han* böta *en* aln *väv* för *ett* dagsverke och lika mycket för det andra och tredje, och må *han* bygga sedan. Bygger *han* ej sedan, då må en enskild man böta lika mycket som hela socknen. § 2. Sedan prästens hus äro i fullgott skick, så skall han vara aktsam om dem att de ej bliva förstörda av vanvård och reparera det som behöves[4] och sätta dörr för *dem* och göra allt det han kan för att laga och förbättra dem. *Han* må göra det på egen bekostnad. Men om husen behöva mycken reparation, då skola bönderna tillföra material och hålla maten åt *dem som arbeta* och uppbygga husen. Nu kan det hända att husen förfalla till följd av prästens vanvård. Då skall prästen

---

och de fattiga gingo fria. Helbönderna skulle fördela körslorna lika sig emellan, dagsverkena däremot efter antalet av arbets- och vapenföra män som var bonde hade på gården.

[1] = 1 mark (= 24 örtugar = 192 penningar).

[2] Jmfr U, KkB, 2 § 1.

[3] Hl var indelat i två prosterier: *Alir* l. Södra prosteriet, även kallat Baldanes prostadöme, omfattande hela Ljusnedalen; *Sundhed* eller Norra prostadömet, motsvarande Forsa prostadöme, omfattande den nordostliga delen av provinsen.

Mdp, Åml, Vb voro vardera ett prostadöme.

Styffe Sk U s. 312 f.

[4] *laker* m. 'fel, brist'.

lak 'brist, fel' Ka; *lak* m n. 'fel, brist' Sch Lü.

reparera dem på egen bekostnad, och må *han* böta tre mark, 2 åt biskopen och en åt socknemännen. Påstå bönderna att husen blivit förstörda av vanvård, och prästen nekar, då må 2 präster och 2 bönder från annan socken undersöka det om husen äro fördärvade av vanvård eller ej.

3.

Nu skall kyrkan hava skrud. Det är mässkläder,[1] kalk och korporale[2] och samtliga gudstjänstböcker.[3] Ingen präst får köpa eller låta skriva böcker utan sin biskops tillåtelse eller prostens och socknemännens medgivande. Och kyrkan skall hava klockor, för ty de skola kalla socknen till gudstjänst.

4.

Nu behöva bönderna få kyrkan invigd. *Det skall ske* på biskopens ämbetsresor.[4, 5] *Vid invigningen* skola bönderna förpläga biskopen eller giva honom tolv mark, om de äro flera än 30, vilketdera biskopen hällre vill. Äro bönderna färre än 30, då må *de* giva biskopen 8 botmark.[6]

5.

Nu är kyrkan invigd. Då kommer *en* präst och söker dit. Det skall vara lag att antaga den som alla enas om. Nu kan-

---

[1] De vanliga mässkläderna voro: *humerale, alba* 'mässusärk', *cingulum* 'bälte', *stola, messohakel* 'mässhake'. *korkapa* 'korkåpa' se Hildebrand Sv M, 3, s. 575 f.

[2] *corporale* kallades en kvadratisk linneduk som lades på altarduken för att tjäna som underlag för mässoffret se Hildebrand Sv M, 3, s. 572.

[3] Om de vanliga liturgiska böckerna under mdt se Hildebrand Sv M, 3, s, 739 f.

[4] *rætter* adj. har här betydelsen 'tillkommande, någon åliggande' jmfr Fr 3.

[5] Biskopen hade ingen skyldighet att på böndernas begäran göra en enkom resa för att inviga deras kyrka jmfr U, KkB, 4. De fingo vänta tills biskopen gjorde sin (honom åliggande) ämbetsresa jmfr Dipl. Sv. 853 (å 1255—1261).

I översta Nl var biskopen en ytterst sällsynt gäst. Hemming Laurentii var till Torne (1341—1345) och Birger Gregorii till Lule (1374). En tredje visitationsresa ditupp företogs 1386.

[6] 'bötesmarken' och 'bötesöret' KB, 9, § 1 äro antagligen till sitt värde bestämda för hela lagområdet gällande mark och ören i motsats till landska-

hända socknen ej enas om präst.[1] Då må *man* taga den *som* biskopen vill låta dem få. Nu är denna präst antagen både med biskopens vilja och socknemännens. Då skola bönderna överlämna sin kyrka och skrud åt prästen och denne *i sin tur* åt klockaren. § 1. Allt lösöre som prästen tager emot från företrädaren, skall han lämna kvar efter sig, vare sig han skiljes från denna kyrka levande eller död. Har han förvärvat egendom på sitt bol, då må kyrkan taga hälften och hälften prästen eller hans arvingar, sedan skulder äro betalta.

6.

Nu skall ock den antagas till klockare som bägge, prästen och socknen, komma överens om. Komma de ej överens, då må den antaga klockare som betalar klockarlönen.[2] § 1. Detta är vad också klockaren skall hava: en halv spann säd[3], en kaka bröd och sovel till den av var och en som till prästen betalar sädes- och kvicktionde[4]. Det skall han själv upptaga vid jul. De som betala mali till prästen och äro gifta, må giva klockaren 2 penningar. Är *man* ogift, må *man* giva en penning[5].

---

pens egen mynträkning [KB, 7 nämner hälsingska ören, och diplomen tala om jämtländska [ex. Dipl. Sv. 4206 (å 1347 Själevad), Dipl. Sv. 4286 (å 1348 Berg)] och härjedalska mark [ex. Dipl. No. 14,221 (1507? Härjedalen)]. Ordet förekommer i både A- och B-handskriften men endast i KkB och KB. Om mark, ören och penningar i H icke på samtliga ställen (utom där motsatsen särskilt angives) beteckna bötesmark (ören; penningar), så gör det det dock sannolikt i KkB och KB. Måhända har bötesmarken tillkommit på huvudmålsägarnas i dessa balkar, biskopen och konungen, initiativ men icke kunnat i de övriga balkarna undanträngа landskapens egen mark.

[1] l. 'Nu kan ej socknen enas om präst'.

[2] d. v. s. socknen.

[3] Om klockaren skulle hava sin halvspann efter hälsingespannen, fick han bara hälften mot Upplands-klockaren. Denne skulle också hava en halvspann säd, men efter den spann som går i Uppsala eller så många penningar den gäller vid jul.

[4] *leff ok leefs swl*
aff hwærium þem
præsti gör korn
ok quikæ tiund.

Värslämning (se Lind: Om rim etc.).

[5] *mali* betaltes av drängar och pigor se fl. 10 sl. Var en dräng gift, fick han till klockaren betala dubbelt så mycket som ogift dräng.

§ 2. Klockaren är skyldig att vårda kyrkans skrud och hämta präst från annan socken, om prästen ej är hemma. § 3. Ringer någon i klockan som klockaren ej anmodar därom, må han giva klockaren en aln *väv*. Bryter han sönder klockan, må *han* ersätta den. Blir han skadad av den, må *han* ligga ogild. Lossna banden på klockan, då skall klockaren tre söndagar å rad tillsäga kyrkovärdarna. Råda de ej bot och klockan går sönder, då må de ersätta den. Säger ej klockaren till, då må han ersätta den.

7.

Sädestionde och all annan åkertionde må utgöras efter gammal sedvana[1] och fördelas på samma sätt.[2] Tvista de därom, då må 2 gamla män[3] från annan socken och 2 präster bevisa hur det har varit. Kvicktionde[4] eller smörmali[5] det har prästen

[1] Kyrkan ville väl också i Nl hava sin vanliga tionde av åkerns frukter (var tionde skyl och kärve). Men det tyckes hava varit särdeles svårt för kyrkan att i dessa på åker och skörd så fattiga trakter få den beviljad jmfr Dipl. Sv. 1202 (å 1297 Stockholm): *nos considerantes controversiam et discordiam que inter clerum et populum super juribus et consuetudinibus ecclesiasticis in terra vestra ad tempus fuerat.* I Åml hade man tidigt förvärvat rättighet att giva allenast var fjortonde skyl och kärve, men denna förmån avskaffades 1386 Hildebrand Sv M, 1, s. 286. I Nl påstod man att tionde icke behövde lämnas av så nya och ovanliga sädesslag som råg och vete. Denna villfarelse hävdes genom en påvlig bulla av år 1466 Hildebrand Sv M, 1, s. 286.

[2] Den delades i tre delar av vilka prästen skulle hava en och bonden en, för att kunna giva åt de fattiga; den tredje var hälften anslagen till kyrkans underhåll, den andra hälften tillföll ärkebiskopen. Dipl. Sv. 1202 (å 1297 Stockholm).

[3] *minnungæ mæn* betyder ingenting annat än 'män som i förevarande fall minnas hur det har varit' = *minnige mæn* Sv. Dipl. 1670 (å 1413 Banafjöl) *minnung* f. (minning) 'utredning om gammal besittning av jord genom *minnungæ mæn*' Sv. Dipl. 1670 (å 1413 Banafjöl). Uttrycket *minnungæ mæn* jmfr *mæplungu man* 'en människa av vanlig storlek' VB, 5 förekommer endast när det är frågan om att utreda hur det av gammalt har förhållit sig — det vanligaste uttrycket är dock gamla män. Varken de två bönderna från annan socken som omnämnas i fl. 2 § 1 och som skulle avgöra tvisten mellan socknen och prästbolet, eller de två på Forsaringen heta *minnungæ mæn.*

[4] I kvicktionde skulle lämnas vart tionde lam, kid, kalv, gris Dipl. Sv. 1202 (å 1297 Stockholm).

[5] Därest man icke hade tre kalvar, fick man i st. lämna 9 mark smör, hade man allenast tre lam eller kid, gav man en halv mark smör, hade man

ensam och likaså tionden av fåglar och vilda djur och all mindre fisk samt bog av varje älg[1] och björn.[2] Biskopen må taga var femtonde lax[3] och pund strömming[4, 5] och lika stor del av själ[6] och gråskinn. Och prästen och kyrkan må taga hälften var.[7]

8.

Nu skall prästen i arvode för själamässa och begravning[8] hava 18 alnar *väv*, 9 kakor bröd, 9 mark smör eller deras värde. För detta är prästen skyldig att läsa tre själamässor, en vid själva begravningen, den andra om sju dagar och den tredje om

---

fem, en mark, hade man åtta, halvannan mark. Dipl. Sv. 1202 (å 1297 Stockholm).

I Jmtl gav man för var ko och för var femte get en mark smör, i somliga socknar två mark smör. Dipl. Sv. 1754 (å 1303).

[1] Hülphers Jmtl s. 60 berättar att kort före hans tid kunde prästen, från en så liten socken som Aspås, få 18 till 20 älgbogar var vinter.

[2] Jmfr Dipl. No. 4, 268 (å 1342 Stein). Allmogen hade vid ett tillfälle då två björnar blivit fällda, sänt skottbogen av den ena till ärkebiskopen och skottbogen av den andra till sockenprästen.

[3] Biskopen hade också egna laxfisken i Nl. Dipl. Sv. 3544 (å 1341 Ragunda).

[4] *sild* f. 'strömming' (= blackvattenssill) jmfr Olaus Magnus, Historia de gent. sept.: *est halec longitudine unius palmae in mari Bothnico L xx, c.29;* på finska heter strömming *silakka* Ahlman-Forsman: Ruotsalais-Suomalainen Sunakirja.

[5] *pund* är ett rymdmått. I allmänhet är det 8 spann l. 4 tunnor (Uppland). Men det har ej alltid varit så i de nl landskapen se Falkman o M o V, 1, s. 308 f. För att få ett enhetligt rymdmått låg det väl dock närmast till hands för biskopen att räkna efter Upplandsspannen jmfr s. 5 n. 6 botmark.

sildœpund betyder väl både 'ett pund strömming' och 'ett strömmingspund'.

[6] Om *sildœpund* också hänför sig till *siœl*, kunde detta måhända bäst översättas med 'späck' som Hultman HL s. 82 tolkar det, men det gör det knappast. Åtminstone hänför det sig icke till det med *siœl* koordinerade *gråskinnum*. Gråskinn räknades i *timber* (= 40 st.) Falkman o M o V, 1, s. 455 f.

[7] Förmodligen menas att prästen och (socken)kyrkan må taga hälften var av tiondens återstod (1 på 30.) Stadgan avviker från tiondestadgan i Dipl. Sv. 1202 (å 1297 Stockholm). I den föreskrevs att tionden av lax, sill, säl och skinn skulle fördelas på samma sätt som åkertionden.

[8] Jmfr U, KkB, 8 'då han jordar lik'.

en månad.[1] Vill han[2] *också* hava mässa om ett år, må *han* giva prästen fyra alnar *väv*.

9.

För vigsel med följande kyrktagning må *man* giva prästen tre alnar *väv*,[3] för kyrktagning efter förlossning 2 alnar *väv* och tre mark smör och tre kakor bröd.[4] *Det är* det minsta. Prästen skall tillhandahålla dem ljus.

10.

Som offer från bondens gård: 2 alnar *väv*.[5] Och skall prästen hava matskott, 3 stycken om året, vart och ett av en kaka bröds och en mark smörs värde. För alla ställen där bonden har kreatur och bohag må *han* betala lika mycket som om han själv bodde där, om bara någon av makarna leva. Och vart bondens barn som mottager Guds lekamen, så må *det* offra en penning. Tjänstefolks avgifter: var dräng 2 alnar *väv*, var piga halvannan aln *väv*.[6]

11.

Får barn ej dop utan dör i hedendom och är prästen skuld därtill, då må han böta en mark till biskopen och två mark till barnets fader. Bo karl och käring avsides och föda de barn, hällre än att barnet dör odöpt, må fadern eller modern döpa det, därför att de icke hafva någon till hands som de kunde anmoda därom. I detta fall blir ej äktenskap upplöst på grund av and-

[1] Han erhåller för var mässa 6 alnar väv, 3 kakor bröd och 3 mark smör (l. deras värde).

[2] Den avlidnes arvinge.

[3] Två alnar för vigseln och en för kyrktagningen. Dipl. Sv. 1202 (å 1297 Stockholm).

[4] Enl. Dipl. Sv. 1202 (å 1297 Stockholm) erlades mat (altaresbröd) efter vars och ens godtycke. Här i lagen är minimum fastställt.

[5] Offer erlades fem gånger om året: vid jul, jungfru Marias reningsfest, påsk, allhelgonadagen och kyrkans invigningsdag. Vid dessa tillfällen skulle husfadern och husmodern begå nattvarden. Dipl. Sv. 1202 (å 1297 Stockholm).

[6] Enl. Dipl. Sv. 1202 (å 1297 Stockholm) ger piga en och en tredjedels aln väv (om en son l. dotter tagit tjänst utom hemmet för mera än ett år, betala de samma mali som dräng och piga), enl. Dipl. Sv. 1754 (å 1303) en aln väv.

lig skyldskap.[1] Det må vara lag i alla tvingande fall, hällre än att barnet dör i hedendom.

12.

Nu kanhända bonden ligger sjuk eller annat folk i hans gård. Då skall *husbonden* skaffa prästen don, både till kyrkan och från, antingen med häst eller båt. Dör den *sjuke* utan skriftermål eller nattvard, då må prästen böta 2 mark åt biskopen och 1 åt den avlidnes arvingar. Får ej prästen bud och don, då må bonden böta lika mycket.[2] § 1 Nu har prästen att välsigna lik.[3] Ligger lik 3 nätter utan välsignelse, vare sig det ligger hemma *i gården* eller på dråpstället, och får prästen bud och har ej förfall, må *han* böta 3 mark. Samma böter må också bonden erlägga, om prästen ej får don, och de må fördelas som förr är sagt. § 2 Grannar och någrannar skola föra lik till graven på rätta kyrkvägen.[4] Var som får bud och ej vill föra lik till graven, må böta 4 öre. Dem må de taga som följa liket. Följa sex män, må inga böter erläggas.

13.

Har socknen åtagit sig ordentlig tionde och prästen gör mässfall,[5] må *han* böta tre mark till biskopen. Sätter prästen

---

[1] Genom fadderskapet uppstod en andlig släktskap vilken gjorde hinder för äktenskaps ingående. Om mannen stod fadder drogs hans hustru, även om hon var frånvarande, in i den andliga släktskapen, på samma sätt mannen, om hustrun stod fadder Hildebrand Sv M, 3, s. 820.

[2] Dessa böter gingo till biskopen (= kyrkan).

[3] Sedan livet lämnat kroppen, ansågs denna oren, innan prästen välsignat den med helgat vatten och böner. Först då fick man föra liket till graven Hildebrand Sv M, 1, s. 122.

[4] Följde de ej rätta kyrkvägen, kunde under bördans besvärligheter frestelsen bli alltför stark att nedsänka liket på vägen

[5] *rætter* m. 'tionde' jmfr Th. Hjelmqvist, Bidrag till tolkningen av ruinskriften på Forsaringen, Ark. f. nord. fil., B. 20, s. 248.

stilla (lt) 'ställa med, ordna, fastställa' Fr. 3 *'at jer stillit eigi verr gerdinni'* Nj 36 k.

at stiltum rætti uttrycket är lärd stil 'vid ordnad tionde'.

Om socknen ej ville betala tionden, hade prästen rätt att göra mässfall, jmfr U, 10 *nu hawær præster tiund ok tillaghur fangit- þa skal præster waktæ tipæ sinnæ ok witæ hwat han ær bondæ skyldughær.*

Det var ofta tvistigheter om tionden mellan kyrkan och församlingen.

någon i förbud,[1] man eller kvinna, och den förbudsatte vill göra vad lagen ålägger honom[2] och går ändå miste om kyrka och köttmat,[3] må prästen böta 3 mark, 2 åt biskopen och en åt bonden.

14.

Var och en må testamentera som han vill av den egendom han *själv* förvärvat. Av sitt arvegods må han ej giva mer än 16 öre, varken jord eller lösöre, utan arvingarnas medgifvande. Säga arvingarna ja därtill, då må det vara giltigt. Må två gamla män intyga å varderas vägnar[4] vad som är gammal egendom eller förvärv, de som äro opartiska och båda komma överens om. Ställa sig två på vardera sidan, då må den äga vitsord *som* innehar godset. Äro på ena sidan 3 och på andra en, då har den vitsord *som* har tre på sin sida. Laga gåva må 2 opartiska män intyga jämte prästen. Likaså också, om *det* är mindre *än laga gåva*. Giver man mera än laga gåva, må det tillgå som vid vanlig handel, godemän må vara närvarande, om det är fråga om jord, och vittnen, om det är fråga om lösöre, som lagen föreskriver i alla andra fall.[5]

15.

För enfalt hor må *man* böta 3 mark, för tvefalt må *man* böta 6 mark. Gör man hor och kränker både köttslig och and-

---

[1] *sætia af tiþum* 'sätta i förbud' jmfr balkens innehållsförteckning 13 *um mæssufall ok forbuþ*.

Det ser av ordalagen ut som om prästen verkligen ägt att på eget bevåg sätta en tredskande i förbud — väl bara ett provisoriskt förbud. Enl. Dipl. Sv. 1754 (å 1303) hade prästen icke en dylik rätt mot den som ej ville betala tionde. Han hade rätt att vägra honom nattvarden, dock icke på påskdagen, men för uteslutning fordrades biskopens öppna brev därom.

[2] Ex. inbetala sin tionde och andra avgifter till prästen, underkasta sig ådömt kyrkostraff.

[3] d. v. s. han får ej gå i kyrkan och tvingas att fasta.

[4] Å givarens och arvingarnas vägnar.

[5] Lagen vill ha mera än laga gåva ansedd som köp. Därför: *som viþ kiöp annat* och *swa som lagh æru wm all annur maal.*

lig skyldskap, allt med samma kvinna, må mannen böta 9 mark till biskopen, och kvinnan må vara saklös för böter, och må bägge, mannen och kvinnan, fasta. Dessa böter skall biskopen hava, eller må *man* värja sig med tolv mäns ed. När någon blir fälld i horsaker, må *han* alltid böta 2 mark till målsägan-den och 2 åt konungen och 2 åt det allmänna, om han brister åt eden. § 1. Fäster man kvinna åt sig, må *man* fästa henne med 4 godemän å egna vägnar och 4 å kvinnans vägnar.[1] Då skall prästen lysa det i tre söndagar i kyrkodörren att de vilja vigas. Kommer någon och klagar över detta hjonelag, då får prästen ej viga dem. Prästen skall undersöka saken tillsam-mans med förståndiga män. Dömes detta hjonelag fullkomligt giltigt, då må den böta 6 mark till treskifte *som* klagade över det. Skilja sig dessa makar, då må vardera böta till biskopen tre mark, om de båda vålla skilsmässan. Vållar endera, då må den böta 6 mark till biskopen. Var och en som fäster en kvinna som redan är fäst, må böta tre mark till treskifte. § 2. Giver man sin hustru sak för hor eller hustru sin man eller prosten giver antingen man eller kvinna sak för hor eller blodskam, må *man* värja sig med 12 mäns ed. Brister man åt eden, må *man* böta och underkasta sig kyrkostraff, men kvinnan må ingenting böta, utan *hon* må underkasta sig kyrkostraff, som förr är sagt. Dömer prosten någon till olagliga böter, då må *han* återlämna den lösegendom han tog och böta 8 öre i tre omgångar. Då han färdas i ämbetsärenden[2], äger han rätt till följe av landska-pets män.

16.

Nu väcker prosten[3] åtal mot en bonde för sabbatsbrott[4] eller *säger att* han underlåtit att fasta på förordnad fastedag[5]

---

[1] Godemän skola vara närvarande liksom vid köp.

[2] *rætter* 'till ämbetet hörande' l. måhända 'rättvis' i motsättning till 'dömer han någon till olagliga böter'.

[3] U har på motsvarande ställe *biskups lænsman* fl. 16.

[4] Då helgdagarna voro många utöver söndagarna, var påbudet om ar-betsvila, låt vara bara å de förnämsta helgdagarna, ganska kännbart — helt säkert överskreds det ofta — för dem som voro tvungna att arbeta för sin nödtorfts skull.

[5] Fastedagarna voro många och fastorna av olika slag se Hildebrand Sv M, 3, s. 842 — för den arbetande allmogen ytterst tröttande.

eller *att han*, medan han undergick kyrkostraff, hade gått in i kyrkan[1] eller åt kött under kyrkostrafi[2] eller varit tillsammans med bannlyst man. Må *den anklagade* värja sig med 12 mäns ed eller böta 3 mark till biskopen. § 1 Ingalunda äger biskopens länsman[3] rätt att fordra ed eller böter, om han icke har den ursprungliga målsäganden framför sig eller tvänne män som voro vittnen. De skola bära vittnesmål men ej avlägga ed och ej *heller* böta, vare sig den anklagade brister åt eden eller ej.[4]

17.

Nu slåss män på helgdag, så att det blir blånad eller blodvite. Må *gärningsmannen* böta till biskopen 3 mark eller styrka sitt nekande med 12 mäns ed, om vittnen ej finnas. Finnas vittnen, då må den hafva bevisningsrätt som lidit skadan, med två vittnen och 14 mäns ed. Och får den slagne framtida men,[5] *må gärningsmannen böta* 16 öre i tre omgångar. § 1 Dräper man annan å söckendag, må *man* böta till biskopen 3 mark. Dräper *man honom* å helgdag, må *man* böta sex mark. Dräpa

---

[1] Botgöraren kunde vara ålagd att stå vid kyrkoporten, medan de andra voro i mässan. Hildebrand Sv M, 3, s. 830 f. jmfr U, 16 § 1, *Nu sighær biskups lænsman skriptæpen man wæræ i kirkiu gangen þæn uti ati standæ.*

[2] Botgöringen bestod oftast i fastor. Hildebrand Sv M, 3, s. 830 f.

[3] d. v. s. prosten.

[4] Prosten skall hava den ursprungliga målsäganden framför sig, d. v. s. den som kärade och för vars käromål den anklagade ådömdes sitt kyrkostraff, för brott mot vilket han nu står anklagad av prosten jmfr U, 17 § 5 'alla de som kunna försvara sig mot den ursprungliga (*rætter*) målsäganden, de äro försvarade mot alla dem som sedan åtala för samma sak'. Men i de flesta fall fanns ingen ursprunglig målsägande — sedan syndaren biktat sig, hade prästen ådömt honom boten. I dylika fall skulle prosten hava två vittnen framme på tinget. De skulle intyga ex. att den anklagade icke fastat, ehuru det var fastedag, att han suttit i kyrkan, ehuru han bort stå utanför, att han ätit kött under kyrkostraff eller att han varit tillsammans med bannlyst man.

Lagen föreskriver att vittnena i dessa mål ej behöva avlägga ed. De behöva ej heller erlägga böter, om det skulle lyckas den anklagade att fria sig genom tolvmännens ed — eljest hade ju prosten näppeligen kunnat skaffa vittnen.

[5] *lom* f? 'lyte' står i avljudsförhållande till *lamber* 'lam'. Altschw. gr. § 174.

två eller flera en man, må alla böta en bot. § 2 Slår man vigd klerk som har tonsur,[1] må *man* böta till biskopen sex mark för bannsmålet. Dräper man klerk å söckendag, må *man* böta 9 mark. Dräper *man* klerk å helgdag, må *man* böta 12 mark till biskopen. § 3 Dräper man något sitt barn eller någon av sina syskon, må *man* böta till biskopen 6 mark. Likaså om husbonden dräper sin hustru eller hustrun sin husbonde.

18.

Nu äro led öppna på stängslet kring kyrkogården. Då skall prosten förordna sockensyn dit. Alla som äga dylikt, må böta 3 mark var. Synemännen skola svärja vem det tillhör *att laga* det. § 1 Stjäl någon av annan i kyrkan eller på kyrkogården, så må envar där gripa sin tjuv. Tjuven har ej frid där, enär han bröt mot denna kyrka. Och må *han* böta till biskopen 3 mark för brott mot kyrkofrid.

19.

Om meneder, högre och lägre. Huvudmannen[2] må böta till biskopen 3 mark för var ed som blir återgångsed. Har han ej tillgångar, då må de medsvärjande böta och alla må underkasta sig kyrkostraff. § 1. Går omyndig som är yngre än femton år ed, eller man som ej efter ålagd penitens är återupptagen i kyrkan, den eden må dömas ogild. § 2. Går man två eder på en dag, då skall den vara ogild som var gången senare. § 3. Dömes en ed ogild av lagmannen,[3] då äger bonden rätt att vädja till sin landskapslag,[4] och må detta mål vila, till dess

[1] *krona* lat. *corona*.

[2] Huvudmannen är svaranden i målet.

[3] På sockentinget.

[4] Landskapslagen är det exemplar av H som förmodligen vart landstingsområde hade [landstingsområdena voro fyra: *Alir, Sundhed, Mdp, Åml* med *Söderala, Hög* Dipl. Sv. 1962 (å 1314 Söderala), *Husaby Näs* Selånger s:n Dipl. Sv. 1959 (å 1314 Skön), *Kuta* Dipl. Sv. 1957 (å 1314 Nora) som tingsplatser] och sannolikt upplästes och tolkades för allmogen på det årliga landstinget. —

Då biskop Birger å 1374 var på visitation norrut och kom till Svartasunds hamn i Norrala s:n, framvisades för honom tre lagböcker, innehållande

bondens vädjan är undersökt och avgjord. Vill han varken vädja eller underkasta sig domen, då må prosten sätta honom i förbud. § 4. Går den man i kyrkan som är satt i lagligt förbud och sker mässfall, må *han* böta 3 mark för ett *mässfall* och lika mycket för det andra och tredje. Ej bli dessa böter större. Är han i förbud i ett år och vill ej underkasta sig det lagen ålägger honom, så må han bannlysas. Vill han ej ändå göra vad lagen ålägger honom och söka nåd inom ett år, då skall man underrätta konungen, och konungen bör döma honom till halshuggning. Utanför kyrkogården skall han ligga till följd av sitt brott. Och arvingarna må skifta hans bo. § 5. Dömer lagmannnen någon hemfallen under kyrkostraff och dömes denne sedan försvarad med riktigare dom, då må var och en återlämna det han tagit, och målsäganden må vara saklös. Och lagmannen må för sin oriktiga dom böta 3 mark, en åt konungen och en åt biskopen och en åt den som var dömd.

20.

Nu begår klerk brott mot lekman. Vad brott det än är, så må bonden kära för den hans förman i kyrkan som har biskopens domsrätt.[1] Och begår lekman brott mot klerk, då må *man* kära över det på tinget. Lekmannen skall där göra honom rätt med ed eller laga böter efter lagmannens dom. Begår folk som sitter på kyrkans jord, brott mot annat folk eller annat folk mot dem, det må avgöras efter landskapets allmänna lag, likaså alla jordatvister och all åverkan å annans jord efter lagmannens dom. När bonden ej får rätt, så må *han* alltid kära sig inför sin konung.

H, ur vilka han lät sig föreläsas rättegångsbalkens sista fl. om gränsskillnaden mellan Sverige och No, och överensstämde alla tre lagböckerna med den lagbok för HL som plägade förvaras, fästad med järnkedjor, i Selångers kyrka av Mdp:s kontrakt i samma land och stift till landets gemensamma begagnande och efterrättelse (notarii publiciintyget av å 1374). På denna tid fanns det alltså åtminstone fyra exemplar av H.

[1] Prosten.

21.

Alla äga de vara i Guds och den helga kyrkans frid som gå med i Guds-lekamen-processionen.[1] Envar som vid dylikt tillfälle begår brott mot annan, för det brottet skall bötas som vore det begått inne i själva kyrkan.[2] Han må bevisas om brottet efter landskapets allmänna lag.[3] § 1. Var som stjäl sig till nattvarden, sedan han är satt i förbud, må böta 3 mark. § 2. Beger sig en bonde hemifrån och färdas på sin rätta kyrkväg[4] i avsikt att begiva sig till kyrkan, då är han i full kyrkofrid, likaså också om han är på hemvägen. Blir frid bruten vid dylikt tillfälle på gården, då må *gärningsmannen* böta 6 mark i tre omgångar; *sker det* mellan ens egen gård och kyrkogården, då må han böta tre mark i tre omgångar, och man är på rätta kyrkvägen; blir man sårad i kyrkogårdsledet, då må *gärningsmannen* böta 9 mark till biskopen och 9 mark till konungen; på kyrkogården, 18 mark; i kyrkodörren, 40 mark; vid dopfunten, 80 mark; i sånghusdörren, 100 mark; i sånghuset,[5] tvåhundra mark; uppe vid altaret, trehundra mark, om man bär framför sig kalk eller kors. Böterna för dessa fridsbrott tager konungen som sin ensak och biskopen 6 mark för kyrkans ohelgande. *Men* konun-

---

[1] Processionerna utfördes av prästerskapet och folket vanligen runt kyrkan, stundom när det gällde de dödas själar, kring kyrkogården. De försiggingo dels å bestämda dagar de s. k. gångdagarna, dels vid tillfällen av nöd. Hildebrand Sv M, 3, s. 789 f.

[2] H lyser i likhet med U samma frid över Gudslekamenprocessionen som över kyrkan. Men jmfr H § 2 som har för fridsbrott i kyrka en alltefter stället i kyrkan starkt graderad bötesskala (märk fördelningen av böterna: konungen tager dem som sin ensak och biskopen sex mark för kyrkans ohelgande). Bötesgraderingen i H § 2 förekommer icke i U. Enl. U § 2 äro kyrkofridsböterna tjugo mark till kronan och tjugo till kyrkan och sex mark för bannsmålet (H visar sig både i § 5 och § 3 äga kännedom om lika fördelning av böter mellan krona och kyrka). Det är sannolikt att bötesgraderingen i H är ett senare tillägg. Just där den börjar (från och med orden: *wærþer þær friþer brutin i garþi þa a bötas VI marker*) och för återstoden av flocken har också, enl. Hultman HL s. 4, B.-49 skrivaren haft en annan handskrift till förlag än för den övriga delen av lagen.

[3] d. v. s. med en nämnd av vilken den anklagade nämner ena hälften och målsäganden den andra jmfr U, 21 inl.

[4] Om bonden, när han vart ofredad, ej befann sig på sin rätta kyrkväg, hade man ännu mindre garantier för att han ämnade sig till kyrkan.

[5] sånghuset = koret.

gen avstod åt biskopen dessa böter vid kyrkofridsbrott i prästens stuga och på prästgården och mellan prästgården och kyrkogården. § 3. Blir man med våld släpad från kyrkan eller kyrkogården vilken ogärningsman det än är, ifall han icke begått brott mot samma kyrka eller han är bannsatt, så att han har avsagt sig kyrkan och han är dömd till att halshuggas, må *gärningsmannen* böta 18 mark, kronan må taga hälften och hälften kyrkan. § 4. Böter för våldsgärningar må erläggas efter landskapets allmänna lag till målsäganden och det allmänna utom i prästgården med en tredjedel mera.[1] För avgiften till helgonen [2]

[1] För våldsgärningar vid andra tillfällen än ovannämnda skola böter erläggas på vanligt sätt, åt konungen, målsäganden och det allmänna.

[2] Så först Söderwall, Öfversikt af Filologiska sällskapets i Lund förhandlingar 1881—1882 s. 22 f.

hæþsla 'löfte' av *heta* isl. *heita* 'lova' jmfr *væzla* f. isl. *veitsla* 'vetsla förplägning' till isl. *veita* 'förpläga'.

Söderwall anför på nyssnämnda ställe två andra belägg av ordet *haetsla.*

Med *hælghræ mannæ hæzla* avses den s. k. *Olafs hæzla.* Lagen meddelar intet om skattens storlek — denna var ju för kort tid sedan fixerad Dipl. Sv. 1957 (å 1314 Nora); 1959 (å 1314 Skön); 1962 (å 1314 Söderala) — endast som ett behövligt tillägg det straff som drabbar den som försummar hätslan.

I Åml gåvo sex personer en aln väv l. dess värde, av själ- och sillfångsten gav ett lag av tjugo personer en manslott (d. v. s. Olofsgärden ingick som den tjugoförsta i laget), för vart timmer ett skinn 'blaskurit', för vart handelsfartyg som seglade vid midsommar gavs en aln väv, för var person ombord med varor en aln väv.

I Mpd utgick skatten: av varje bonde en aln väv l. dess värde, av sill fångsten av varje båt en manslott, av sälfångsten av varje skepp en manslott, för varje handelsfartyg som går till Stockholm en penning (*denarius svevus*), för varje person på detta fartyg en penning 'stamskut', av varje laxfångst den första som blir fångad; av djurfångst (för skinns erhållande) och årsväxt gav var och en efter sitt behag.

I Hl utgick skatten:

i kontraktet Alir:

socknarna baldanaes, Hanabo, saeristadhum, alpta, ørboradh, undarnsvik, yaerpshø, Lyusdal, farelda:

en aln väv l. dess värde för varje plog (bonde), för varje timmer skinn av olika slag en 'pellis melior', för varje fångad älg en 'pellis varius';

socknarna Norale, sudherali, Moo, Ringshø, throdhna:

för två personer en penning;

samt från hela kontraktet:

för varje handelsfartyg en penning; för varje person på detta fartyg en penning; av själfångst, för tio personer en halv manslott, för tjugo l. sexton personer en oavkortad manslott, av sillfångst för varje skepp som har två

som alla tingsmän förbundit sig till, var som försummar den må erlägga avgiften och därjämte tre mark åt biskopen.[1] § 5. Var som bryter frid där biskopen inviger altare eller kyrka eller kyrkogård, sargar eller slår blodvite, må böta till kronan 20 mark och 20 mark till biskopen för fridsbrottet och *för* såramålet efter landskapets allmänna lag.[2] Så lyktas kyrkofrid. Gud give oss himmelrike. Det behöva vi.

Här börjas konungsbalken och räknas i den 11 flockar.

1. Om olagliga sätt att hämnas[3] och om konungens edsöre.
2. Om hemgångar.
3. Om kvinnofrid.
4. Om kyrkofrid och tingsfrid.
5. Om lemlästning.
6. Om edsöresböter.

---

mesar till manslott, en manslott, men för skepp som har bara en mes till manslott, en halv mes.

i kontraktet sundaedh:

för varje person undantagandes köpmän och för varje levande undantagandes höns, hund och katt, en handfull god säd.

för nio personer undantagandes köpmän en aln väv, för varje handelsfartyg på framresan en penning och för varje person med varor på detta fartyg en penning, vid fartygets återkomst en penning och för varje person på fartyget en örtug *(obulum)*, av sillfångst och skinn såsom det är vanligt av gammalt.

Skatten uppbars av kyrkvärdarna. Den gick till Uppsala domkyrka för att upprätthålla gudstjänsten i S:t Olofs och S:t Eriks kapell vid det altare som var invigt åt dessa båda heliga konungar (därför heter just skatten *hælghræ mannæ hæzla* 'löftet åt heliga män').

Dipl. Sv. 3183 (å 1336 Avignon); 3769 (å 1344 Nidaros); 3772 (å 1344 Uppsala); 3773 (å 1344 Arnö) röra sig om en tvist mellan ärkebiskoparna i Uppsala och Trondhjem angående rätten till denna gärd.

Gustaf I förordnade att *Olofs penning* l. *votum Olavi* som varit fyra penningar av varje besuten familj, skulle fortfarande utgå som en hjälp åt skolmästaren i Uppsala. Reg. 19,277.

Angående Olofskulten i Nl se, utom H. Falk, Kyrkohist. Årsskrift 1902 s. 87 f., Erik Modin, Olofsmässan, Norrl. I, 1.

[1] Anakolut. Efter *fore hælghræ mannæ hazslu sum allir þingxmæn hawæ iættæt* hade man väntat *giöri fram. huar þar sitir kuar mæth* är instucket som förklaring av *fore hælghræ mannæ hazslu*, jmfr KB, 9 *bötæ som fore hærbuþ*.

[2] Jmfr U, 22 inl.

[3] Om uppenbart orättmätiga hämnder i motsättning till försvarliga.

7. Om konungens ledung och skatt och om ledungslami.
8. Om utrodd.[1]
9. Om vakthållning.
10. Om konungsares [2] frid.

---

[1] Ledungen.

[2] I H förekomma tre olika benämningar på kungliga ämbetsmän: *konungsare, syssloman* och *länsman.*

konungsare, ár m., *ári m.* 'betjänt, sändebud' BH. Malmström C. G., Om centralisation etc. 1851 s. 277 anser konungsaren vara densamma som i Dipl. Sv. 2475 (å 1324 Umeå) betitlar sig *officialis domini regis svecie super terram helsingie.* Den redan av Malmström framställda meningen att konungsaren icke varit en inom landet ständigt boende ämbetsman — då han kommer över Hl:s gräns är han i hälsingarnas lagvärnad, vetsla skall utgöras åt honom både på fram- och återfärden — vinner ett ytterligare stöd i TB, 14 som stadgar frid, då 'konungens rätta skattman' befinner sig i landskapet. Men att hans befattning mera haft avseende på rättsskipningen än förvaltningen som Malmström förmodar framgår icke av H — den enda källa som låter oss skymta konungsaren. Tvärtom. Han bevakar på tinget konungens ekonomiska intressen i edsöresmål — han varken dömer eller tillsätter nämnd. TB, 14 kallar honom 'konungens rätta skattman', och KB, 11 som just har avseende på konungsarens besök i Nl, talar om att följa konungens foror och att ingen har rätt vägra hästar att forsla konungens skatt.

Konungsaren är konungens representant i HL. Andra landskapslagar (ÖGL, VML) fordrar frid vid konungens närvaro, H stadgar att det skall råda frid i det landskap där konungsaren befinner sig. Konungen hann själv icke till — väsentligt mindre än i andra landskap — i den stora delvis nya landsändan. Konungens tjänare är konungens ställföreträdare i HL.

Titeln förekommer i fsv. litt. endast i H. I No däremot var *ármaðr* en bruklig ämbetsmannatitel. Taranger U s. 242 f. karaktäriserar ämbetet: *ármaðr* är konungens gårdsfogde, hans *erendreki.* Han har att tillvarataga konungens ekonomiska intressen. Till det hörde att indriva konungens saköre och till honom förbrutet gods. Hans myndighet är särskilt knuten till härads- och skeppslagstingen. För sitt distrikt utnämner han nämndemän till lagtinget och dettas lagrätt. Men han är utesluten från domstolen.

Armannens ämbetsdistrikt har helt säkert varit detsamma som de senare sysslornas (fylke l. halvfylke). Armannen som titel på konungens ombudsman börjar att försvinna o. 1150. Armännens områden äro icke län. De äro i utpräglad grad konungens tjänare. —

Om konungsarens ämbete påminner om armannens, så beror detta på de bägge ämbetenas natur, att sköta konungens ärenden hos ett folk som för övrigt var vant vid sig själv. Befattningen vart mäktigare i mån innehavaren icke behövde frukta konungens för ofta personliga besök — och det behövde icke konungsaren i Nl. Titeln konungsare kan måhända vara av norskartat ursprung. En dylik överföring av förvaltningstermer från norskt till svenskt område gick så mycket lättare för sig — oavsett alla invandringsteorier — som mellan bägge lågo förmedlande områden som skiftevis lydde

under Sveriges och Norges konung se Schl, JA, II, s. 85 f.; hette den norske konungens tjänare *ármaðr*, låg det nära till hands att benämna sveakonungens ombud med samma namn, ett namn som han fick behålla ända in på H:s tid.

sysslomannen. Enl. Hjärne H u H, s. 28 är sysslomannen förmodligen identisk med konungsaren. Malmström, Schlgl, Lehmann s. 193 antaga att syssloman och länsman är skilda befattningar. Hildebrand Sv M, 2, s. 102 n. 2 anser att sysslomannen är densamma som länsmannen. Han har följande motivering: MEL har syssloman i betydelsen av länsman och den har helt sannolikt fått denna sin term från H. Konungens länsman skulle enligt de senare svealagarna utse den nämnd som valde domare. H, T B, 1 stadgar — Hildebrand övers.: 'nu skola lagmän tagas; då har konungens sysslomän tolv män nämna, de tolv skola välja lagman, och sysslomän skola honom dom i händer sätta, den som konungens våld haver därtill'. Och han förklarar det: att tillsätta nämnden som skulle välja lagman tillkom alla sysslomännen, och *de* satte honom dom i händer *genom den* som därtill fått konungens uppdrag.

Uppgifterna om sysslomannainstitutionen i Nl äro för knapphändiga till mer än förmodanden.

I No. var sysslomannen vanlig benämning på en konungens tjänsteman. Sysslan är i de norska lagböckerna en gemensam beteckning för såväl armannens som sysslomannens ämbetsdistrikt, men armannen kallas aldrig syssloman. E. å 1150 blir sysslomannen det allmänna namnet på den kunglige distriktsombudsmannen. Skillnaden mellan armannen och sysslomannen är den att den senare är *länsman*, den förra aldrig. Sysslomannainstitutionens allmänna genomförande under konung Sverre och hans efterträdare betyder ämbetsverkets feodalisering. Alla sysslor blevo kungliga län i Norge som ute i Europa. Sysslomannens ämbetsförrättningar äro desamma som armannens. Men sysslomannen har dessutom kommandot över sitt distrikts ledungshär. Hans inflytande på rättsskipningen är också långt större än armannens. Dels tillsätter hans konungens rettindavald, dels har genom sysslomannainstitutionen rättsskipningen blivit feodaliserad. Taranger U s. 244 f. Sysslomännens ursprungliga uppgift är att vara konungens representanter i gränsområdena. Lehmann s. 203. —

Under sysslomännen lydde länsmännen, exactores. Det skulle vara två länsmän i varje fylke. Enl. en förordning skola till länsmän tagas de som äro från bygden och kända för godt uppförande. Länsmännen väljas av sysslomännen. Taranger U s. 254 f.

Gentemot Hildebrand kan invändas. Titeln syssloman i M E L behöver icke vara lån fr. No (l. fr. Skånelagen). H själv kan mycket väl hava lånat namnet från den no. förvaltningsterminologien jmfr Lehmann s. 193. Diplomen tala om sysslomannen i Jmtl., och han är här naturligen icke identisk med länsmannen. M E L kan själv hava gjort sin identifiering av syssloman och länsman. Hildebrands övs. av T B, 14, början, kan på goda skäl dragas i tvivelsmål angående dess riktighet. Verbets sing. form skall kvarstå *(a)*. B-texten har *sysluman* i st. f. *syslumæn* och också på det senare stället *sysluman skal honom* etc. Hildebrand vinner icke genom sin övs. den

1.

Dessa mål äro konungens edsöresmål över hela Sverige.[1] Detta är det första: om någon hämnas på en som icke begått brottet. Det skola 12 män intyga huruvida han hämnades på en som icke begått brottet, eller annan oenighet uppstod emellan dem.[2] § 1. Detta är det andra: om någon hämnas på lag eller gången ed eller tilltal inför rätta.[3]

önskade överensstämmelsen mellan nl och uppländsk förvaltning, utan han erhåller endast en ny invecklad valprocedur. Skillnaden mellan landskapets lagman och hundarets domare är icke att förringa. —

Mellan konungen och länsmannen stod i den uppländska förvaltningen folklandsherren och länsherren (U). Om den nl. förvaltningen hade sitt närmaste mönster i den uppländska, så borde mellan konungen (konungsaren) och *länsmannen* — Hjärne H u H s. 28 antager att det funnits en länsman i varje socken — finnas någon förvaltningen förmedlande myndighet, måhända en för varje landskap — och en sådan kunde sysslomannen vara. —

Genom den här gjorda framställningen blir den nl. förvaltningen en utveckling av och motsvarighet till den uppländska på samma gång man vinner en antaglig förklaring till dess — från fsv. synpunkt — delvis enastående förvaltningsterminologi.

[1] Edsöreslagarna stamma från Birger Jarl, K. G. Westman, Sv. Rådets Historia, s. 202 f. Att betrygga den allmänna säkerheten genom strängare bestraffning av vissa svårare våldsgärningar har varit edsöreslagarnas syfte.

[2] På en tid då ätten var det starkaste samfundsbandet, var det naturligt att självhämnden ofta skulle drabba andra än dem l. den som haft sin hand i brottet. Och då förlikningsvillkoren blevo gynnsammare ju flera de personer voro som hade att befara hämnd, kunde också detta förmå hämnaren att utsträcka den i vidaste mån. Självhämnden syftade att drabba de mest förmögna och framstående av ätten, och konungen miste genom den sina bästa undersåtar Schl, JA, I, s. 62 f.

[3] *giorþ lag ok gangin* U L. *göra lagh*, uttrycket förekommer endast tre gånger och var gång med skilda betydelser: 1) 'stifta lag' V G L; 2) 'avlägga ed' Sö; 3) 'göra vad lag är'. N G L gl *göra lagh* har här betydelsen 3, och *giorþ lagh* betecknar den objektiva rätt som drabbat någon. Lagen har haft sin gång. Hämnas man sedan på vederparten l. nämnden l. domaren, är konungens edsöre brutet. *lagh gangin.* Om man hämnas på vederparten l. vittnena l. nämnden för deras ed, är konungens edsöre brutet. —

Edsöret är alltså brutet, om man hämnas på 1) åtalet, 2) eden och 3) domen. Det har sin motsvarighet i Kr L, Eds, 18; och sin delvisa i Ö G L, Eds, 7; M E L o. s. v.

Jmfr Schl, JA, I, s. 101.

H har intet stadgande om den som hämnas *a sæt mal* (*ok böt*).

2.

Detta är det tredje: begiver man sig hem till annan, ensam eller i sällskap,[1] i avsikt att skada honom eller någon i hans gård, så fort de komma in på gården, sarga, slå blodvite, dräpa eller binda den som är saklös, må de alla hava brutit konungens edsöre, och där är var och en huvudman för sig.[2] De dömas alla fridlösa[3], och deras bo går till delning. Nu kanhända de komma till gården men kunna icke göra någon annan skada än bryta sönder hans hus, må de styrka sitt nekande med 14 mäns ed. Brister *man* i eden, må *man* böta sex mark i tre omgångar, för ty att för bara hot äro böterna små. Nu kanhända den tappar som börjar slagsmålet, blir slagen, sargad eller dräpt inom gärdesgård och grindstolpar, må *han* ligga ogild. § 1. Nu kanhända den som ej är bondens tjänstehjon, söker till hans gård undan sina ovänner i trångmål, då hava hans arvingar, om han blir dräpt, rätt till böter,[4] och den som äger stället må göra förbön hos konungen för brottslingen. § 2. Nu träffas män sams på en gård men skiljas osams. Änskönt att det går till handling emellan dem, är det ej hemgång, ifall han icke går bort från den gården och skaffar sig vapen eller följe och går tillbaka till honom och fullbordar dådet. Det är hemgång. § 3. Tager man sin tillflykt till en gård undan sina ovänner, skjuta *de* eller kasta mot honom, blir den träffad som står på gården,[5] det är hemgång. § 4. Sker hemgång hos en landbo, så att

---

[1] Anledningen till förklaringen: 'ensam eller i sällskap' är den att förr än edsöret gavs, det våld som en ensam begick, ej ansågs som hemgång, Schl, JA, I, s. 80.

[2] I andra mål än edsöresmål erlades aldrig mer än *en* bot, Amira NO s. 179.

[3] *biltugher* av *bil* n. fvn. 'tidrymd, viss begränsad tid' och *tiá* 'gagna, hjälpa', med medial modifikation av denna betydelse 'begagna sig av, nyttja'. Då den biltoge karaktäriserades ss. 'en som begagnar l. begagnat sig av en viss begränsad tid', syftade man givetvis på den frist som han efter domens avkunnande åtnjöt för att genom flykten sätta sig i säkerhet. En sådan frist tillerkändes den fredlös förklarade ex. här i H, Hultman H L s. 43.

[4] Och skifta bo, tillägger U. Konungens edsöre var också i detta fall brutet.

[5] Den som tagit sin tillflykt till gården. Om någon annan som tillfälligtvis befann sig där, vart träffad, var ej konungens edsöre brutet — ty då fanns ej uppsåtet.

edsöret brytes mot honom själv med sår eller dråp,[1] då äger han[2] både att skifta bo och hos konungen göra förbön för brottslingen. Brytes edsöret mot annan än landbon själv, då äger den att skifta bo som edsöret är brutet mot, och den att göra förbön hos konungen som äger jorden.

3.

Våldtager man kvinna, synes märke antingen på henne eller på honom, är det så nära väg eller by att man kan höra *hennes* skrik eller rop på hjälp, må 12 män intyga hur det förhåller sig. Våldtager man kvinna och blir *gärningsmannen* tagen på bar gärning och intyga det 12 män, då skall han dömas till halshuggning. § 1 Våldtager man kvinna och dräper hon honom medan och intyga det 12 män, må *han* ligga ogild. § 2 Bortrövar man kvinna och rymmer ur landet[3] med henne och blir *man* överbevisad om våldsgärningen, då har man aldrig rätt att få frid, förrän kvinnas giftoman beder för honom.

4.

Sitter någon i försåt för annan på kyrkvägen eller tingsvägen och dräper honom, sargar eller slår blodvite *på honom*, han har brutit konungens edsöre. Går det ej till dråp, sår eller blodvite emellan dem, för bara hot betalas inga böter. Uppstår osämja emellan dem på kyrkvägen eller tingsvägen och ej av lång ovänskap utan i hastigt mod, då är ej konungens edsöre brutet. § 1 Färdas män från kyrkan eller tinget och begiva sig till sin vän eller krogdryckjom eller annanstädes och ej strax hem, sättes försåt för dem och *de* få skada, då är ej kyrkofrid eller tingsfrid bruten.

5.

Tager man någon och leder *honom* till huggkubb och hugger av händer eller fötter, då är konungens edsöre brutet, ifall

---

[1] Med 'landbon själv' menas här landbon själv tillika med hans husfolk Schl, JA, I, s. 89 f.

[2] I. hans arvingar, om det var just han själv som hade blivit dräpt.

[3] Landet = landskapet.

det icke sker i vapenskifte.[1] § 1 Begår kvinna eller omyndig dylika brott,[2] må *man* erlägga laga böter. Ej må kvinna eller omyndig dömas fridlösa.

6.

Dessa mål äro konungens edsöre och alla de högsta herrarnas i Sverige. Envar som bryter däremot, han har förverkat allt det han äger ovan jorden,[3] hur många de än äro, och likaså rättighet att vistas i landskapet,[4, 5] och *han skall* dömas biltog över hela riket[6] och *får* aldrig komma i frid, förrän den beder för honom mot hvilken han bröt.[7] Nu må ingen förverka annans *egendom*, ej fader sonens[8] och ej son faderns[9] och ej broder broderns[10] och ingen må förverka annans *egendom*. Alla deras lotter som äro saklösa, undanskiftas först, och envar må taga sin del i boet[11] efter edsöresrätten.[12] Alla andra mål

[1] Här fordras icke förutfattat uppsåt för att edsöret skall vara brutet. — Sker stympningen i vapenskifte eller öppen strid, är edsöret icke brutet Schl, JA, I, s. 85 f.

[2] Med 'dylika brott' åsyftas naturligtvis alla de i konungens edsöre nämnda brotten.

[3] *som han a owan aa iorþænnæ* 'allt sitt lösöre'. Jorden ansågs mera som ättens än den enskildes egendom. Schl, JA, I, s. 69.

[4] *landsvist* 'rättighet att vistas i landskapet'. Det var hembygden som edsöresbrytaren skulle undvika. Förlusten av landsvist och *biltugher læggias um alt rikit* äro icke identiska uttryck jmfr Schl, JA, I, s. 87.

[5] Genom den edsöresbrytaren ålagda landsflykten ville lagstiftaren söka att förekomma självhämnden Schl, JA, I, s. 71. Sedan hämndlusten slocknat hos målsäganden, kunde genom bemedling den landsflyktiges sak biläggas utan blodsutgjutelse.

[6] Edsöresbrytaren är fredlös. Den därigenom medgivna rättigheten att saklöst dräpa honom är icke något i lagen stadgat straff; det var en före lagen gällande rättighet som lagen sökte binda vid vissa villkor. Schl, JA, I, s. 71.

[7] Om man våldtager kvinna och blir gripen på bar gärning, är straffet halshuggning fl. 3.

[8] Om fadern innehade sonens mödernearv.

[9] Om sonen hade gemensamt bo med fadern l. hade fått hemföljd.

[10] Om bröderna sutto i oskift bo.

[11] A har: *taki hwar sin lut sum han aa i lumminu, lumminu* är sannolikt felläsning l. felskrivning för *lunnendum* (en dylik felläsning gick lätt för sig med A:s skrivvanor) *lunnendi* Sv. Dipl. 1699 (å 1413 Mörsil; *hlunnendi n.* 'fördelar vid en gård' Fr. A. *Hlutum* och *hlunnendum* är en vanlig allitteration i diplomen; är den förestående tolkningen riktig, så har allitterationen också här en gång varit densamma.

[12] Endast sådant fick från edsöresbrytarens bo undanskiftas som verkligen tillhörde en annan; arvingarna fingo icke undanskifta något för egen räkning. Schl, JA, I, s. 110.

avgöras efter Hälsingelagen. Den brottsliges del delas sedan i i tre delar. En del tager målsäganden, en annan konungen och en tredje det allmänna. Så snart den beder för honom som han bröt mot eller dennes arvingar,[1] då äger konungen giva honom frid,[2] och må *han* lösa sig i frid med konungen med 40 mark.[3] Att hans förverkade egendom blivit delad befriar honom icke från böter. För det brott han begått eller de brott han begår, medan han är fredlös, må *han* erlägga böter efter Hälsingelagen, sedan han kommer i frid.[4] § 1 Då denna nämnd skall utses, så skola de bägge vara närvarande och samtycka, käranden och svaranden, och de som de bägge samtycka till, tillsättas i denna nämnd. Den dessa 12 värja, han är värjd. Den är ock fälld de fälla med sin ed. Dessa nämnder skola tillsättas inför konungsaren, då han håller ting i Hälsingland å konungens vägnar. Och denna nämnd skall tillsättas från samma skeppslag där brottet begåtts. Vill denna nämnd varken försvara eller fälla, då må envar av dem som går bort *ur nämnden* böta för att han omöjliggjorde edgång.[5] Och den må vara sak-

---

[1] Detta stadgande tillkom, för att självhämnden ej skulle utbryta, när edsöresbrytaren återkom. Och om dennes anhöriga utverkade av målsäganden att han bad för den landsflyktige hos konungen, låg däri ett bevis att den landsflyktige ej ansågs som en för allmänna säkerheten farlig person Schl, JA, I, s. 71 f.

[2] Konungen förbehöll sig rätten att få giva den biltoge frid, för att denne ej genom enskilda svekfulla löften om förlåtelse skulle lockas tillbaka till hembygden. Hade konungen givit den biltoge frid, så var målet förlikt Schl, JA, I, s. 71.

[3] Då förut den biltoges lösöre gått till delning, måste hans släktingar l. vänner tillsläppa av sina medel, för att han skulle kunna lösa sig i frid med konungen. Och gjorde de detta, var det ett tecken på att edsöresbrytaren var en person som på ett eller annat sätt förtjänte ett bättre öde än landsflykt Schl, JA, I, s. 72.

[4] H. stadgar alltså uttryckligen att den fredlöse skall för sitt brott erlägga också de vanliga böter som H, MB fordrar. Dessa böter skola ej erläggas, förrän han kommer i frid. — Edsöreslagarna kunde icke utträngа utan gällde vid sidan av den traditionella rätten.

[5] *laghslit* n. 'sönderslitande av ed'. Då nämnden ville varken värja eller fälla, gjordes eden om intet, och de tredskande fingo böta *firi laghslitit*.

Ur denna betydelse av *laghslit* låter mera naturligt än ur den i Schl gl antagna tolkningen 'lagbrott' förklara sig manhelgesbalkarnas i UL (SML, H, U): *böta firi laghslitit, þæssæ bot heter laghslit* o. s. v. om den som försummar erbjuda läkare åt den till vars sår man på ett eller annat sätt är vållande. Hade man råkat såra någon av våda l. hade ens omyndig sårat

lös som vill *fullgöra sitt uppdrag*, och *man* må utse andra i stället. Vill ena parten utse och den andra ej, då må konungens man[1] utse för den som ej vill utse. Och konungens man[2] och den de vilja fälla skall förestava eden för denna nämnd.[3] § 2 Var och en som blir svuren fredlös,[4] har en månad på dagen att söka sig i frid eller rymma. Var och en som hyser honom över den dagen må böta 3 mark till treskifte för en natt eller värja sig med 14 mäns ed.[5] Hyser han *honom* flera nätter, må *han* böta 40 mark, eller må halv nämnd besluta om den vill värja eller fälla den som bägge samtycka till.[6] Envar som hyser en biltog man eller har honom hemma hos sig före fristens utgång, må vara saklös för konungen.

7.

Så skall konungens skatt betalas i Ångermanland och i Medelpad. Envar som äger åtminstone 12 hälsingska ören och är 20 år gammal eller tagit honom tillfallet arv i besittning, *må deltaga i skatten:* de må betala två tillsammans ett tvåfärgat

---

eller ens kreatur sårat — uttrycket förekommer just i detta sammanhang —, var väl saken äldst uppgjord, om man erbjudit läkare. Hade man försummat att erbjuda läkare, hade man sönderrivit sin vådaed, och fick *böta firi laghslitit* jmfr Amira NO s. 409.

[1] Förmodligen länsmannen se s. 19 n. 2 sl.

[2] B gentemot A.

[3] Om nämnden ville fälla den anklagade, ägde, då den skulle bekräfta sitt yttrande med ed, konungens man förestava eden för nämnden; förklarade sig nämnden åter vilja fria den anklagade, ägde han att förestava eden Schl, JA, I, s. 92.

[4] Var detta en ed skild från den fällande eden?

[5] *þægn* m. 'fri människa'. Ordet är fvn. Det förekommer i fsv. litt. endast här och i VGL.

[6] eg. 'må *nämnden* besluta med halv nämnd'. Lagen säger att om halva nämnden gjorde yrkande därpå, kunde den som hyst en biltog efter tvistens utgång frikännas, om de bägge andra parterna, konungen och målsäganden, samtyckte. Ytterst förmildrande omständigheter kunde ju motivera ett dylikt frikännande.

skinn[1] och 5 mark i lärft för hvarje skepp[2] i ledungslami.[3] I Umeå[4] och Bygdeå[5] och hos alla dem som bo norr därom två blåskurna skinn[6] för varje båge[7] och ingen ledung, utan *de*

---

[1] *twælyt skin.* Redan Styffe SkU s. 309 n. 3 har identifierat *twælyt skin* med *pellis varius* Dipl. Sv. 1962 (å 1314 Söderala): 'för varje fångad älg ett brokigt skinn'. — Skinn hörde till Sveriges utförselvaror. Avsättningsorter voro Tyskland och Ryssland. Diplomen som uppräkna allehanda skinnsorter, nämna emellertid aldrig *twælyt* l. tvåfärgat skinn.

Med *twælyt skin* menas sannolikt *korsrävs*kinn. Om korsräfven — Olaus Magnus Historia de gent. sept. L XVIII, c. 37 talar om rävar i Norden *crucigeræ in dorso* — skriver Kolthoff, G. Vårt villebråd s. 264: »Denna vackra och välkända varietet som alltid är mörkare än den vanliga räven, har ett svartaktigt band längs framryggen och ett dylikt tvärsöver bogarna, bildande ett kors över de senare. Stundom saknas bandet längs ryggen eller är mer eller mindre tydligt. Sidorna av halsen, kroppen bakom bogarna och ljumskarna äro brandgula. Bakryggen, länder och låren å yttre sidan mer eller mindre silvergrå, stundom med, stundom utan gulbrunaktig anstrykning. Undre kroppssidan, nosen och benen svarta, svansen mycket mörk, mer eller mindre svartaktig och vanligen med stor vit spets. — Han träffas rätt ofta i de nordligare delarna av landet. Det vackra skinnet är mycket dyrbart.»

[2] enl. U, KB, 10 var laga ledung fyra skepp för varje hundare (= skeppslag).

I Hl omnämnas inga skeppslag under unionstiden. Troligen hava de här sammanfallit med tingslagen l. med pastoraterna — tingslagen voro på 1300-talet 17 och pastoraterna 19. I Mdp omtalas 6 skeppsslag: Njurunda, Tuna, Torp, Skön, Indal, Ljustorp. I Åml fanns det minst 11 skeppslag. Styffe SkU s. 310 f.

[3] Skatten i Mdp och Åml var dels 5 mark lärft för hvarje skepp, dels ett tvåfärgat skinn för varannan som kunde bruka båge.

[4] *uma,* nuvarande Umeå landsförsamling l. ett ännu vidare område.

Äldre skrivformer: *Vmu* 1314; *(in) Huum* 1316; *Vmv* 1324, dial. utt. *û m, ü m.* Roten *um* är icke enastående i ortnamn ex. *Uman,* biflod till Ångermanälven; *Umsjön,* sjö i Degerfors s:n, nordöstra delen. Roten i *um* står väl i avljudsförhållande till den i *ymr* m. 'ljud, förnimmelse' Fr. A.; *umi* m. 'omtalande' Fr. A.; *ymja* o. s. v. föreliggande roten.

uma skulle i så fall betyda 'den ljudande' och vara ett ursprungligt ånamn.

[5] *bygþa* är väl egentligen namnet på Bygdeådalen, sänkningen kring den bäck som rinner fram där och ut i havet i samma fjärd som Dalkarlsån, tätt vid dess mynning.

Äldre skrivformer: *Bygdha* 1343; (in) *Norbygdho* 1357; *in Norbugho* 1344. *bygþa* är sannolikt från början benämningen på bäcken, 'bygdån'.

[6] *blaskorin skin* — här liksom vid *twælyt skin* nämnes endast färgvarieteten. Uttrycket förekommer i de tryckta källorna endast här och i Dipl. Sv. 1957 (å 1314 Nora). Medan detta diplom föreskriver: för varje timmer olika slags skinn ett *pellis blaskurit,* så föreskriver Dipl. Sv. 1962 (å 1314

[7] Se nästa sida.

skola värja sitt land hemma. Envar som försummar konungens skatt, må böta tre botmark. Dem må konungen taga. I Sundada[1] *må de betala* 10 mark lärft för varje skepp både i skatt och ledungslami. Envar som försummar ledungslami, må böta tre botmark för *ett* hå, lika mycket för det andra och lika mycket för det tredje.[2] Försummar en fjärding *ledungslami*, må *den* böta 10 mark, försummar halva *skeppslaget*, må *det* böta 20 mark, försummar hela *skeppslaget*, må *det* böta 40 mark. Dessa *böter* må konungen taga. Går ledungen över havet eller utom Aspasund,[3] då må *de* vara saklösa beträffande ledungslami.

8.

Envar som får härbud till utrodd eller landvärn,[4] *men* tredskas, *änskönt* han ej har förfall, må böta tre botmark, hälften till konungen och hälften till skeppslaget. Härjar *fienden* eller bränner, får landet skada, må *man* böta 40 mark, och må *böterna* fördelas som förr är sagt.

9.

Bönder och bofasta män skola användas i vakthållning och ej obesutet folk. Försummar man bergvakt[5], må man böta som för

---

Söderala): för varje timmer olika slags skinn ett *pellis melior* 'ett mera värt skinn'.

Med Schl gl måste man förkasta övs. *blaskurit* 'rå, oberedd'. *Blaskurit* måste hava avseende på skinnfärgen hos något djur, och hur den senare sammansättningsleden än skall förklaras, kan det icke vara något annat än *blåräven* — Olaus Magnus Hist. de gent. L XVIII, c. 37 nämner rävar *cælestino colore respersæ* — l. under förutsättning av att *bla* här betecknar svart — *svarträven* som åsyftas. Blåräven är en varietet av fjällräven och dess skinn är ganska dyrbart. Om svarträven skriver Kolthoff, G. Vårt villebråd s. 264: han är svart med stor vit svansspets och silvervita hårspetsar, tätt strödda över bakryggen och nedåt sidorna. Skinnet är synnerligen vackert och dyrbart. Svarträven är mycket sällsynt i södra Sverige men träffas oftare i nordligare landskapen.

[7] En dylik bågskatt utgick i Vb under hela 1500-talet, fördelad efter bågamantalet se s. 3 n. 5.

[1] *Sundaþa*, förmodligen inbegripet Alir.

[2] Skeppslaget var delat i hår eg. årtullar.

[3] *Aspasund*, vid inloppet till Stockholm, nära Dalarö.

[4] Att försvara sitt land.

[5] Vaktens uppgift var att giva härrop och sköta vårdkasen jmfr E. Modin Fataburen 1908 h. 1, s. 54 f.; Sv. Turistföreningens årsskrift 1909, s. 233 f.

trots mot härbud. Likaså också, om man försummar vakt på näs. § 1. Sätter skeppare någon på vakt för sin brygga och får man anmärkning i detta sitt uppdrag, må *man* böta 6 botören. Om det blir någon skada på skeppet utifrån sjön eller inifrån land, må vakten böta 3 botmark och ersätta skadan, om den ej blir fasttagen som gjorde skadan. Den må också böta 3 mark som försummar sin vakt och ersätta den skada som möjligen uppstår. § 2. Bliva de förlikta, förrän *de* komma hem, så må *böterna* fördelas i tre delar. Må målsäganden taga en del, den andra skepparen *och* den tredje samtliga matroser. Komma de hem utan att målet blivit förlikt, må *man* då böta efter landskapets allmänna lag.[1]

10.

Så är stadgat om konungsarens frid. Då han är kommen över Mårdbäck,[2] då är han i hälsingarnas lagvärnad. Då skall man böta för fridsbrott mot honom ute på vägarna mellan tingen tvänne 16-ören mera, men på gården där han har rätt till vetsla,[3] dubbelt mera än för fridsbrott mot bonde. Försummar man att giva vetsla på hans resa uppåt landet, må *man* böta 8 öre, och om han färdas med lagligt antal följesmän.[4] Om man försummar bägge vetslorna, både på upp- och nerresan, må *man* böta 16 öre och vetslornas värde. Rusar någon på konungsaren på tinget, blir yxa gripen i hugg, drages svärd ur slidan, slungas

[1] Förordningarna gälla naturligtvis endast konungens snäckor under ledung, icke handelsfartyg.

[2] Den s. k. Tönnebro-ån.

[3] *vetsla* fno. *veizla* 'förplägning'.

Ordet förekommer i den fsv. litt. endast i H. I T-B, 14 kallas den också gengärd. I Norge var vetslan folkets bidrag till konungens och hans mäns underhåll på deras resor. En rättsplikt var den emellertid endast för armännen på kungsgårdarna och deras efterträdare sysslomännen Taranger U s. 235. Genom svårigheten att medföra proviant på de långa färderna i HL hade vetslan blivit en nödvändig skatt jmfr U, Kp B, 10 där konungens ämbetsmän förbjudas att påbjuda gengärd. Enl. TB, 14 kunde vetslan också hållas på kungsgårdarna och då en sådan fanns i närheten, var det väl bekvämast att taga in där.

[4] *far man at talu rættæ; talu för tali.* Om andra skrivningar av u för i se Hultman HL s. 142. Det fanns alltså föreskrifter om högsta antal följesmän som konungsaren fick hava.

spjut, avskjutes pil, *det är* 40 marks böter. Bli kläder eller vapen skadade, 80 marks böter, för mindre sår hundra mark, för hugg eller dråp trehundra mark. Denna frid har han i sitt säte och dit och därifrån.[1] Om han rusar på någon med färdigt vapen, då må *han* hava förverkat sin frid. Blir frid bruten mot dem som följa honom, då erläggas för dem samma böter som för bönder. Om han eller de bryta frid mot någon, då skall envar böta lika mycket som han tager.[2]

11.

Så skola hälsingarna ploga och skjutsa. Vid Mårdbäck skola *de* möta med 8 hästar för skjuts och 10, om *man* skall ploga.[3] På återresan skola de följa konungens foror till Hamrånge. Inne i landskapet[4] *blir det* som gammalt och fornt har varit. Så Norrstigen[5] till Njurunda, därifrån till Selånger, därifrån till Alnö, vidare till Hässjö, vidare till Älgsjö.[6] Sedan må

---

[1] *i samæ fiætum* 'dit och därifrån'. Böterna stegras i tre huvudordningar alltefter som konungsaren befinner sig: 1) ute på vägarna mellan tingen; 2) i gården där han hade rätt att taga vetsla; 3) på vägen mellan gården där han hade vetsla och till tinget, i sätet på tinget och till gården igen.

Denna tolkning föredrages ff. de av Schlyter föreslagna: 'på samma väg som i det föregående är sagt' gl 'i samma grader, om etc.' Hgl. Om *fiæt* kunde uppvisas i betydelsen 'grad', borde tolkningen snarare vara 'i nämnda grader'.

[2] Bryter man frid mot konungsarens följesmän, skall man böta lika mycket som för bonde jmfr dock MB, 7. Om de bryta frid mot någon, skola de erlägga samma böter. Men bryter konungsaren frid mot någon — rusar han på någon på tinget med vapen i färd, har han förverkat sin frid — skall han erlägga samma böter som fridsbrott mot honom själv skulle hava fordrat.

[3] *vægha* 'göra väg' (genom snö) Schl.

[4] *i landinæ innæ* 'inne i landskapet' d. v. s. inne i själva Hl (som motsvarade det nuvarande Hl) i motsättning till kusttrakterna norrut (till Älgsjö. Hälsingarnas land räknas i förevarande skjutsstadga endast dit. Därbortom bo ångermännen jmfr Tengberg s. 13) Hgl, s. 193.

[5] *norþstigher*. Ända in på senaste tiden kallades den lärft som tillverkades i dessa trakter (Jättendal, Harmånger, Gnarp) nordanstigsväv.

[6] *Älgsjö* i Stigsjö s:n i Åml Nordlander NS s. 170.

Att Hgl sett möjligheter till att identifiera *ælgsio* med Häggsjö i Häggdångers s:n beror tydligen därpå att denna ligger vid allmänna landsvägen men Älgsjö ett gott stycke på sidan. Saken har dock sin enkla och natur-

ångermanländingarna taga vid och ansvara tillbaka till Selånger. I skjutsning är ingen fräls. Bönderna själva må sig emellan i varje skeppslag lika fördela skjutsningstungan. Var och en som försummar att anskaffa hästar till skjutsning, må böta 4 öre. Inträffar snöhinder,[1] då är ingen fri fördenskull som får bud. Huru många hästar än behövas att forsla konungens skatt, må ingen hava rätt att vägra dem. § 1. Dessa äro uppsalaöd: Sunnaste Hög,[2] Hög i Sundadi,[3] Hög på Norrstigen,[4] Näs i Selånger,[5] Norrstig i Säbrå,[6], [7] Kutuby.[8] Dessa gårdar[9] må ingen byta

liga förklaring. I gamla eller äldsta tider har vägen haft en mera västlig riktning och från Norrkrånge i Hässjö s:n i Mdp på Åml:s gräns gått till byn Öje i Åml vid nämnda Älgsjön. Då man i gamla tider valde vinter för långa resor, erbjöd denna led en bekväm vinterväg över den långa Älgsjön. Vid sjöns norra ända ligger Älgsjö by varifrån man ej hade lång landväg till en annan sjö Långsjön på vilken man sedan kunde färdas ända fram till trakten av Säbrå kyrka Nordlander NS s. 170.

[1] *nöþsyn* f. 'ursäkt (ex. försvar inför rätta) i tvingande omständigheter', (got. *sunjôn* 'försvara, rättfärdiga') 'tvingande omständigheter', 'verklig nöd, förhinder'.

[2] *Sunnaste Hög = Norrala kungsgård.* Det var kronogods till konung Gustaf I:s tid Styffe Sk U s. 313.

[3] Nu *kungsgården i Hög,* nordväst om Hudiksvall. Det försåldes av konung Karl Knutsson Styffe Sk U s. 313.

[4] Troligen *Husaby* i Jättendals s:n. Det försåldes 1454 av konung Karl Knutsson, Styffe Sk U s. 314.

[5] Nu *Kungsnäs,* Styffe Sk U s. 315.

[6] *Norrstig* i Säbrå.

[7] *syoboo raaþ* Brate E, Ark. f. nord. fil. B. 9. s. 135 förklarar *syoboo raaþ* ur äldre *siōbōa hæraþ.* Men ordet härad är icke känt från Nl, ej ens som förvaltningsterm, och förkortningen har icke ägt rum i uppländska ortnamn. Som prof. Noreen påpekat, föreligger i de nl sockennamnen på *rād* (*rå*) sannolikt ett *rāt* < *raiþ* motsvarande fno *reiða* f. i *skiþreiða* f. 'distrikt vars bönder tillhopa skola utrusta ett ledungsfartyg' Fr. 'skeppslag'.

[8] *Kutuby* är sannolikt identiskt med det ångermanländska tingsstället *apud Kuta* Dipl. Sv. 1957 (å 1314 Nora) och *Kutula-ägorna* vid Kungsgården i Bjärtrå (de omnämnas av Bureus i Sumlen). Den förblev kronogods ända till 1500-talets slut. Nordlander, J. Norrl. I, 1, s. 27.

[9] *by* har i H betydelsen 'by'. Endast på ifrågavarande ställe och måhända VB, 15 *byœ æmpnœ* betyder det 'gård' (*husaby* — om by här har betydelsen 'gård' — är uppländsk förvaltningsterm). Att *by* åtminstone i vissa delar av Nl också haft betydelsen 'gård' göres sannolikt av den omständigheten att ordet ej sällan är sammansatt med ett personnamn vilket väl i de flesta fall är den första bebyggarens jmfr Nordlander NS 5, s. 247. I övre Nl är med personnamn sammansatta *by*-namn påfallande talrika se Nordlander NS 6, s. 274 f.

Jmfr Rygh Inl. s. 47 och Rolf Saxén, Den svenska befolkningens ålder i Finland belyst af ortnamn. Helsingfors. 1901 s. 28.

eller sälja undan kronan och ej heller något som hör till dem.[1] Konungsbalken lyktas så: Gud låte oss alla få himmelrikets nåd. Amen.

Här börjas ärvdabalken och räknas i den sexton flockar och talas om dessa saker.

1 Huru en man skall lagligen fästa kvinna.
2 Om bröllop.
3 Om giftermål.
4 Om morgongåfva.
5 Huru kvinna förverkar sin morgongåva.
6 Om[2] man blir dräpt i horsäng.
7 Om giften där det finnes barn från föregående gifte och de hava egendom.
8 Om hemgifter.
9 Om gåva och köp inom äktenskap och dess avkomma.[3]
10 Om skiften där makar skiljas barnlösa.
11 Om bröstarv.
12 Om arv som tillfaller syskon[4] och arv efter syskon av annan kull och bakarv och arv till avlägsnare släktingar.
13 Om ofsinnesarv[5] och råntagen kvinnas barns arv och skötarv och trälars arv[6] och biltog mans arv.

---

[1] Utom uppsalaödsgodsen som icke fingo avyttras, hade konungen andra säljbara husabyar (uppsalaödsgodsen voro väl också husabyar) på vilka hans länsmän bodde.

[2] *Vm [æn].*

[3] Fl. handlar emellertid endast om gåva och köp makar emellan jmfr U, ÄB, 19.

[4] *skyldarf* n. 'arv som tillfaller syskon' jmfr U, ÄB, 12. I H äro föresatta några ord om föräldrars arv efter barn.

[5] Det framgår tydligt av ordalagen i U, ÄB, 17 att med *ofsinnesarv* endast förstods arv efter drunknade personer. Då H låter denna term omfatta jämväl sådana fall där arvlåtaren omkommit genom vådeld eller för fiendehand, måste detta bero på ett lätt begripligt missförstånd av förebilden U:s formulering. Man har tidigt upphört att förstå ordet *ofsinni.* Hultman HL, s. 63 n. — Hultman tolkar *ofsinni* som *ofsyndi* av adv. *of* 'alltför' och *syndi, ia*-stamutvidgning av subst. *sund,* betecknande ett nedsänkande under vatten.

[6] Fl. 13 nämner emellertid ej något om trälaarv. Ordet har genom slarv kommit med i inh. fr. U. Då i H. varken förekommer ordet träl eller något av de ord med vilka träl brukar betecknas i våra lagar, anser Landtmanson

14 Om böter för lägersmål och huru barn skall genom bevisning skaffa sig fader och huru oäkta barn ärves och om skuld efter död *man*.

15 Om stridsarv.[1]

16 Om järnbörd.

1.

Huru en man skall lagligen fästa kvinna Flock 1.

Mannen skall begära kvinna[2] och ej taga *henne* med våld. Han skall gå till hennes fader och närmaste fränder och söka deras medgivande. Finnes ej fader, då är moder; finnes ej moder, då är broder; finnes ej han, då är syster, om hon är gift. Ej må mö bortgifta mö. Finnes ingen av dem som nu äro uppräknade, då må den vara närmast att bestämma över giftermål och förestå barnens egendom som närmast är arvinge, om *det* skulle *vara* de arvingar som hava bästa viljan och förmågan, en på fädernet och en på mödernet. § 1 Var som fäster kvinna må fästa *henne* med 8 godemän, 4 på kvinnolinjen och 4 på manslinjen, då hon är kommen till mogen ålder och själv närvarande. Är ej så, då må hon hava rätt att säga nej med sina närmaste fränder, då hon kommer till mogen ålder. Giver henne fader eller moder eller broder eller fränder eller någon annan eller ock honom jord eller lösöre, må *man* intyga det med varderas godemän vad som var givet. Var som fäster kvinna på olagligt sätt må böta 3 mark till treskifte eller styrka sitt nekande med 12 mäns ed att han ej visste att det var hinder i det. Tager *hon* själv emot fästningsgåva, då må den böta som gav *den*. § 2 Den mö som tager man mot faders vilja eller moders, vare sig hon tager honom till äkta man eller lönskaläge, må vara i faders eller moders nåd men inga andra fränders. Vill fadern eller modern förlåta henne det brott hon begått, må *man* göra det å tinget eller inför den vid kyrkan församlade menigheten, och sedan må hon taga full arvedel.

I. S., Träldomens sista skede i Sverige, Uppsala 1897, s. 3 n. 2 sannolikt att vid den tid, då denna lag erhöll sin närvarande form, träldom icke vidare existerade inom det område för vilket lagen gällde.

[1] Hjärne HuH s. 26.

[2] Lagen förbjuder brudrov.

Tvistar man om huruvida hon hade fått förlåtelse eller ej, då må 12 män utlåta sig däröver. § 3 Nu kan mannens eller kvinnans håg vändas och *de* vilja ej hålla denna trolovning, då må den av dem som bryter hava förverkat fästningsgåva och skänker och därjämte *erlägga* tre mark till treskifte. § 4 Nu är kvinnan själv på fästningsmöte och är hon 12 år, må *de* skiljas endast i det fall att biskopen vill.

2.

Nu blir fästekvinna vägrad på bröllopstid som lagligen var utfästad och båda parterna kommo överens om och intyga det godemännen, må *man* då taga denna kvinna med hjälp av sin frändeflock, och må denna kvinna heta lagligen tagen och ej tagen med våld. Var som sedan rövar henne från honom, må böta 40 mark till treskifte. § 1 Nu är allt väl. Brudmännen begiva sig bruden till mötes. De skola i frid färdas dit och vara där och färdas därifrån. Missfirmar dem någon *där* medan bruden är fästmö, blir hon rövad eller vilka brott som mot henne bli begågna, må fästmannen taga hälften av böterna och hälften giftomannen. För brudrovet bötes 40 mark, medan hon är fästmö, och 80, medan hon sitter i brudbänk, och i andra brott bötes för henne dubbelt så mycket som för annan kvinna. Blir brudgummen skymfad, må för det bötas dubbelt mera än för skymf mot andra bröllopsgäster,[1] och må *han* själv utföra sin sak efter lag. Kommer bruden i säng med sin husbonde, då har han att både svara och lagsöka för henne. Blir brudframman[2] skymfad, för henne bötes dubbelt så mycket som för annan kvinna som är inbjuden, och för brudmännen dubbelt så mycket som för andra gäster. Gästabudsfrid och laga kärl må vara såsom förut är vanligt. Bonden och hans hustru och deras barn må hava den frid som kommer att omtalas i manhelgesbalken.[3,4]

---

[1] *wæri þæt halv höghræ æn aþri ölbuþsmæn* f. *wæri han halv dyri æn aþri ölbuþsmæn.*

[2] Hon kallas också *brurrösterska.*

[3] Fl. 6.

[4] Sentida bröllopsseder finnas upptecknade i Sv. Landsm. XI, Blandat, 4, s. 14 f. (Anna Hjeltström, Från Delsbo); XXI, 3, s. 15 f. (S. Öberg från

3.

Nu äskar man ljud[1] och anhåller om giftermål av skyldemännen. Då äger den att bortgifta kvinnan som är närmast släkt *med henne*, till hederlig hustru och till halva sängen, till lås och nycklar och laga tredjedel i allt det han äger eller kan förvärva i lösöre, till all den rätt som är vår lag och konung Erik den helige gav i faderns, sonens och den helige andes namn. § 1 Och ärver bonden eller hustrun sina fränder, ärver både jord och lösöre, må båda äga lösöre, men jord må den av dem äga som ärver *den*.

4.

Giver bonden sin hustru morgongåva — den må varken sjunka eller flyta bort[2] — må *han* giva så mycket han vill. Giver han i jord, då må *han* giva med godemän och laga bevis. Giver han i lösöre, då må *han* giva med vittnen som lagen säger. Så mycket husbonden giver henne, så mycket må hustrun giva sin husbonde tillbaka likaledes med laga bevis. Dessa gåvor må de giva huru mycket eller litet de än äga.

Härjedalen); E. G. W., Gamla minnen, skildringar från Delsbo och Bjuråker, Gefle 1893, s. 143 f; Hülphers B Åml (se registret s. 384 Bröllopsseder). Fataburen 1906, h. 1 (N. Keyland, en brudutstyrsel från Härjedalen).

Seden att skjuta, då en man hämtar sin brud, är enl. Öberg s. 15 möjligen en kvarleva från de tider, då kvinnorov plägade förekomma.

Då brudparet efter bröllopsmåltidens slut ställde sig framför bordet för att mottaga den prästerliga välsignelsen och anhörigas lyckönskningar, kallades detta att 'sängledas' — en högst oegentlig benämning; det var på långt när icke sängdags ännu. E. G. V. Gamla minnen (se ovan), s. 148.

[1] Sannolikt åsyftas här det tillfälle då brudskaran mottagits i brudens hem och en av dem anhåller om bruden — genom uttrycket *æsta liup* framhålles högtidligheten. Giftomannen bortgifter henne då

til hepær ok til husfru
ok til siæng halfræ
til lasae ok nyklæ
ok til laghæ þripiungx.

Värslämning (se Lind: Om rim etc.). — Jmfr Gudmundsson V. och Kålund K., Skandinavische Verhältnisse i Paul H, Grundriss der Germanischen Philologie s. 420.

[2] Bonden fick icke under några förevändningar undandraga hustrun morgongåva.

5.

Om kvinna gör hor och blir lagligen överbevisad, då har hon förverkat sin morgongåva och allt det hon var gift till.

6.

Dräper man annan i säng med ens egen hustru eller annan kvinna i säng med ens egen husbonde eller bliva båda dräpta, rinner blod på bolster eller bäddtyg, fälla dem 12 män, må bägge ligga ogilda, förklara 12 män att de dräpta äro oskyldiga, då fälles den som dräpte till hundra mark till treskifte. Har han ej penningar att böta med, må *han* gälda sitt liv för dråpet. § 1 Driver husbonde bort sin lagligen tagna hustru och tager en annan i säng hos sig och giver henne lås och nycklar, det kallar *man* utskottsstola,[1] må *han* böta 40 mark till treskifte, om 12 män fälla honom.

7.

Om kvinna bortgiftes i karls gård, bortgiftes *hon* till laga tredjedel. Gifter sig karl i kvinnas gård, *gifter han sig till* två tredjedelar. Finnes det barn och hava de egendom, då skall den först undanskiftas och utmärkas huru stor den är. Sedan må de närmaste fränderna, en på fädernet och en på mödernet, ställa för barnen och barnens egendom. Var som ingår nytt giftermål, innan barnens egendom är undanskiftad, må böta 6 mark till treskifte. § 1 För man omyndig från odal gård utan närmaste fränders samtycke, må *man* böta 40 mark till treskifte. § 2 Nu är barnens egendom undanskiftad. Då kunna barnen stifta samegendom med fader eller moder, med närmaste fränders tillstyrkande, med 8 godemän. Dessa skola vara närvarande, både då *samegendomen* stiftas och likaså då den upplöses.[2]

---

[1] *wtskutz stool* eg. 'utkastad fruntimmersklädning' Schlgl.

[2] *skifta bolagh* 'upplösa samegendom'.

8.

Nu är en man gift för andra gången, och har förut frånskifte verkställts, då tager en man hälften mot två kvinnor. Likaledes också om de äro tre. Är kvinna två gånger gift och har förut frånskifte verkställts, då må hon taga en tredjedel mot två män. Så ock om de äro tre.[1] § 1 Äro både fader och moder döda, då må de närmaste fränderna på fädernet och mödernet råda för barnen och barnens egendom. Tvista de sinsemellan, då må den råda som har bättre förmåga och vilja, till dess att barnen komma till mogen ålder. Må deras präst med två rättrådiga män som de[2] äro ense om, yttra sig därom.[3] Nu lever fader eller moder och vill ej ingå nytt gifte, då må den *efterlevande* råda för barnen och barnens egendom tillsammans med närmaste släkting på andra linjen. § 2 Dör fader eller moder och anställa syskon sedan rättegång angående utbekommande av sin arvslott, må *man* då bära igen sin gåva till skifte med svuren ed av åtta godemän som voro närvarande, då det blev givet.[4] Är det förskingrat, då må det inberäknas i hans arvedel som också har större rätt till det.

9.

Nu har bonden rätt att giva sin hustru ända till tre mark.[5] Så mycket kan ock hustrun gifva honom. § 1 Allt det bonden och *hans* hustru köpa tillsammans, vare sig jord eller lösöre, det kallar *man* sängaköp. Hustrun må äga en tredjedel och bonden två tredjedelar i det som köpes under äktenskapet.

10.

Om makar skiljas barnlösa, må då var av dem taga i arv säng efter den andre, den bästa jämte bolster och kudde, lakan

---

[1] Innebörden är dunkel jmfr fl. 7 inl.

[2] De tvistande parterna.

[3] Prästen och två rättrådiga män skola utlåta sig över vilken av parterna hava den bästa viljan och förmågan.

[4] Enl. U, ÄB, 9 hade en fader och moder rätt att giva sitt barn intill tre mark, om det fanns så mycket kvar att var son fick tre mark och dotter tolv öre. Fanns icke så mycket, gick gåvan till skifte.

[5] Han kan giva henne ända till tre mark utom den i fl. 4 omnämnda morgongåvan jmfr U, ÄB, 9.

och sängtäcke, och må var av dem behålla sina kyrkkläder, de bästa av varje plagg, om sådana finnas. Överlever bonden sin hustru, må *han* behålla sin häst, den som är bäst, och sadel utan skifte och de vapen som han behöver för att väl rustad gå ut i strid,[1, 2] om sådana finnas. Ingen annan arvinge har rättsanspråk på detta utom bonden och hustrun. Detta som nu är uppräknat skall tagas undan från skiftet. § 1 Dör bonden barnlös och den gör anspråk på arv som arv tillkommer, hustrun säger sig vara havande, födes det barnet i tionde månaden efter bondens död, må detta barn taga arv. Det kallar *man* senmånadsarv. Födes det senare, då *är det* horbarn, *och sådant* må ej skifta arv. Må *hon* då ersätta det hon har förskingrat av det gods som var synat, då husbonden dog.

11.

Dör bonde och efterlämnar barn, då ärver barnet sin fader och på samma sätt modern som fadern. Är efterlevande både syster och broder, då tager syster en tredjedel emot sin broder. Hur många syskonen än äro, så må alltid syster taga en tredjedel emot broder. Lämnar broder barn efter sig, må brorsbarn taga lika mycket som broder; och systerbarn *må taga* lika mycket som syster.[3] På det sättet ärver man ända till femte led, vare sig den efterlevande är man eller kvinna som var och en är efterlevande till en annan.[4] Finnes ej brorsbarn eller systerbarn i livet men de hava barnbarn efter sig, må den hava broders andel i arv som av broder är utgången, och den systers som av syster är utgången.[5] Ej går detta arv längre än nu är sagt angående bröstarv.

12.

Om arv som tillfaller syskon. Fader må taga arv efter sin son och sin dotter, och moder på samma sätt som fader. Bro-

---

[1] *vighi n.* här måhända = *vigh n.* 'strid'. jfr dock fvn. *vigi n.* 'ställe varifrån man lämpligen kan försvara sig mot en angripande fiende'. Fr. 1.

[2] B gentemot A.

[3] U, ÄB, 11 inl. föreskriver att så snart alla syskon äro döda, skall systerbarn ärva lika mycket som brorsbarn.

[4] U, ÄB, 11 inl. Ej må femte man taga arv.

[5] U, ÄB, 11 inl. framhåller förutsättningen att ett av syskonen lever.

der och syster *må taga arv* var efter sin arvslott, om de bliva arvingar. Om arv efter syskon av annan kull.[1] Där skiljes mellan barn av olika kullar varest syskon äro flera än ett. Där skaffar broder sin broder arv. Må ock aldrig kull ärva kull, förrän den andra är fullständigt död. Äro efterlevande både olika kull och samma kull, då må de som äro av samma kull ärva 2 tredjedelar och de av olika en tredjedel.[2] Vare sig det är syster eller broder, må samma lag gälla.[3] § 1 Om jämnarv. Tvista farfader och morfader om arv, må vardera taga hälften. Tvista farmoder och mormoder om arv, de hava lika arvsrätt. Evar man tvistar om arv å fädernet eller mödernet, båda lika nära släkt, må vardera taga hälften., § 2 Alla kvinnoarv skola utlämnas i utjordar, om sådana finnas, efter gängse penningvärde.[4] § 3 Tvista män om arv och säga sig båda vara lika släkt, då må *de* hava fram 2 uträknare.[5] Den de vilja svärja till arvet med 14 mäns ed, han må då taga arvet.

13.

Om ofsinnesarv.[6] Infaller här i landet, falla män i vak, omkomma i eld eller vatten, må de ärva som äro närmast, som förr är sagt. § 1 Om skötarv. Avlar någon barn i lönskaläge och blir han sedan vigd vid kvinnan, må det barnet taga arv. § 2 Våldtager någon kvinna och blir hon havande härvid, fälla honom 12 män åt saken, må det barnet taga arv var hälst det kan arv tillfalla. § 3 Blir kvinna tillfångatagen med foster som hennes husbonde avlat, händer så att detta barn återkommer, må kontraktsprosten jämte 12 män undersöka om detta barn skall taga arv eller ej. § 4 Nu händer att man eller kvinna dör utom landskapet. De tvista om arv som äro hemma. Har den ene vittnen som voro på kyrkogården[7] närvarande, då har

[1] B gentemot A.

[2] Så ärves oberoende av antalet syskon i varje kull.

[3] I detta fall tager icke syster tredjedelen emot sin broder.

[4] Jmfr U, ÄB, 13: *ok þo i um egnum æptir þy þæt giældær i bolbynum*

[5] *talu man* jmfr *frændsemistala* f. 'uträkning av släktskapsförhållande' Fr.

[6] *ofsinnesarv* se s. 32 n. 5.

[7] *grava bakki* m. 'kyrkogård' NGL gl, A. Ri (Vb).

han bevisningsrätt; må *han* bevisa sin arvsrätt med 14 män.[1] § 5 Var som dräper en annan för att komma i besittning av arv, må vara skild från arvet och böta 100 mark till treskifte, om det har skett med uppsåt, och till biskopen 6 mark. Skedde det i våda, då må *man* böta 9 mark till treskifte och till biskopen tre mark. Må 12 män yttra sig om huruvida det skedde i våda eller med uppsåt. § 6 Fäster någon, frisk eller sjuk, en kvinna med vilken han förr har avlat barn, med godemän och fulla bevis, det är äkta barn, vare sig fadern dör eller ej. Avlar någon barn i trolovning, det är äkta barn.[2] § 7 *Nu* vill kvinna erhålla arv, *hon* säger sig hafva fött barn. Detta barn var döpt i vatten och drack mjölk från *sin* moders spene. Detta barn må jordas i kyrkogård. Må prästen intyga detta tillika med 2 män. Där kommer moder till magararv.[3] Tviflar *man* på *hennes arvsrätt*, då må *hon* bevisa *den* efteråt med 14 mäns ed. § 8 Blir någon biltog och avlar barn med sin hustru, innan han har mottagit frid, detta barn heter rishovde. Detta barn må ej taga arv, varken efter fader eller moder. Evar biltog man tillfaller arv, medan han är biltog, så är han skild från arv. Men då han har fått frid, då må han ärva.

14.

Förleder man någons moder eller dotter, må *man* böta 8 mark, 4 till målsäganden, 2 till konungen och 2 till det allmänna. Tubbar man någons hustru från gården och hon tager kläder med sig eller annan egendom, då må *han* utlämna så mycket egendom som han vill efteråt bevisa med ed[4] och böta 4 mark

[1] Den som hade vittnen på att den avlidne nämnt honom som rätt arvinge — vittnena skulle för att anses giltiga hava varit närvarande på kyrkogården — hade bevisningsrätt. Han skulle bevisa sin arvsrätt med 14 män.

[2] B gentemot A.

[3] *þær kumbr moðer*
at maghær arwi (barn sins)
Värslämning (se Lind: Om rim etc.).

* *mager*, g. *magar* 'son' fvn. *mǫgr* 'son' Fr.; magararv eg. 'sonarv' 'Där kommer moder till sitt barns sonarv'. Uttrycket har måhända ej heller i H varit fullt förstått. jmfr *moðer verðr magar arfe*, Äldre Gulatingslagen, 123. Samma uppfattning har Lind: Om rim etc. s. 87 n. 1.

[4] Han skall utlämna så mycken egendom att han törs stå risken att med ed bevisa att den förledda icke fört med sig mer.

till målsäganden, 2 till konungen och 2 till det allmänna. Förleder man någons syster, må *man* böta 2 mark till målsäganden, 1 till konungen och 1 till det allmänna. Låter mö *någon* lägra sig, må *denne* böta till hennes fader 16 öre, till *hennes* broder 8 öre, till sysslingar 4 öre. Om *han* tubbar *henne* från gården och hon tager egendom med sig, må böterna vara dubbelt högre. § 1. Fadern skall underhålla sitt oäkta barn, sedan det är avvant. Till dess må modern underhålla *det*. § 2. Oäkta barn skall hava 6 mark, dotter 3 mark. Äro de två, må båda taga 6 mark. Äro de flera, få *de* ej därför mera. Men son må få härvapen efter sin fader, hugg- och skyddsvapen, och 3 tolfter pilar, sträng och båge.[1] Om oäkta barn förvärvar förmögenhet, må hans arv skiftas så som alla andra arv. § 3. Lämnar en död skulder efter sig, må ingen hava rätt att skifta arvet, innan skulderna äro utredda och medel avsatts att betala dem. Räcker det ej att täcka skulderna, då må ett allmänt avdrag göras. Där är svårt att taga penningar varest inga penningar finnas. Och arvingarna må vara saklösa. Var som ärver en annan, må ärva såväl skulder som tillgångar.[2] Förnekar han skulderna, då må *han* styrka sitt nekande som lag säger.

15.

Om stridsarv.[3] Son är faders stridsarvinge och fader sons, broder broders. Finnes sonson, finnes farfader, finnes brorson, finnes systerson, finnes dotterson, finnes morfader, finnes farbroder, finnes morbroder, *så är han stridsarvinge*. Finnes ingen av dessa, då gånge stridsarv[4] som alla andra arv.[5]

[1] Oäkta barns arvedelar få ej, sammanlagda, överstiga 12 mark. Likväl kan oäkta son vara sin faders stridsarvinge.

[2] Arvtagaren är skyldig att betala arvlåtarens skulder, så långt dennes tillgångar räcka.

[3] Stridsarvet bestod i de vapen en 'viger — vapenför — man' behövde för att väl rustad gå ut i strid — hugg- och livvapen och tre tolfter pilar, sträng och båge ÄB, 14 § 2; TB, 14 § 2 uppräknar 'härvapnen' som fem: svärd l. yxa, järnhatt, sköld, brynja l. musa och båge med tre tolfter pilar. — Hjärne Hu H s. 26.

[4] *wigh(æ)r ærff* i st. f. *vigharf*, **vighsarf* kan, mer l. mindre tillfälligt, vara bildat efter *vigher man* 'vapenför man' l. i analogi med *magh(æ)r arf* fl. 13 § 7, *nipær arf*, U, ÄB, 16.

Hultman HL s. 112 n. 1 anser *r* i *wigh(æ)r ærff* vara oriktigt tillsatt.

[5] Se fl. 12.

16.

Efter Vår Herres börd ett tusen trehundra tjugo år onsdagen efter junker Magnus[1] halshuggning *som inträffade* 8 dagar efter Heliga Trefaldighetsdag i Stockholm. Därför att ärkebiskop Olof[2] anförde klagomål öfver att järnbörd åter kommit i bruk i Hälsingland, sedan den var avskaffad i konung Magnus[3] dagar, så stadgades detta i Stockholm av hela konung Magnus[4] råd, *han* som är konung både i Sverige och Norge, att järnbörd skulle upphöra, och vidtogos därför samma lagar som voro förr angående de mål *som* voro järnbördsmål, och skola böter erläggas för varje mål som nämnden fäller, såsom man förr var fälld åt saken genom järnbörd. § 1. Beskyller man annan på misstankar för att vara tjuv, finnas ej saker som stulits och återfåtts och funna i hans besittning, må båda hålla vad om 3 mark. 12 män skola intyga hur det förhåller sig, och må den hava vadsumman som vinner med 12 män. Av denna nämnd skall konungens män och målsäganden tillsätta hälften och hälften den mot vilken rättegång verkställes, och så må vara i alla mål som avgöras genom nämnd, utom när kvinna vill föra bevisning mot den hon säger vara fader till barnet eller barnet mot fadern efter moderns död. Då skall vardera, käranden och svaranden, utse en man. De 2 skola taga boken i sina händer och svärja att vardera utse 6 rättrådiga män. De 12 skola värja den ene och fälla den andra med sin ed. Blir mannen sakfälld, må *han* böta 3 mark, för att han förnekade *sitt* barn, och lägersböter[5] efter landskapets allmänna lag. Ogillas kvinnans eller barnets käromål, då må biskopen avgöra om detta barn skall anses som fött i landskapet eller ej. Denna nämnd skall svärja på samma ting som den utses, om det då är tillåtet att aflägga rättegångsed. Är *det* förhelg eller fasta, då må *den* på nästa lagtima och lagligen utlysta ting, då det är tillåtet att avlägga rättegångsed, edligen bekräfta sitt föregående vittnesmål. Var som går bort *ur nämnden* och ej fullgör det han är utsedd till,

[1] Magnus Birgersson.
[2] Olof 'den vise' ärkebiskop.
[3] Magnus Ladulås.
[4] Magnus II.
[5] Fl. 14.

må böta 3 mark, och utses en annan i stället. Tvistar nämnden sinsemellan, somliga vilja försvara och somliga fälla, äro de flera som vilja försvara, må de vara saklösa, och de böta som gå bort, och andra utses i deras ställe. Denna nämnd skall alltid vara fulltalig, då *det* skall svärjas. Dessa nämndemän skola vara bofasta och tagas i samma skeppslag som gärningen är gjord i. Sitta två på tinget som skola utse nämnd, den ene utser men den andre ej, då är den fälld *som* ej vill utse. Nu är sagd ärvdabalk. Gud låte oss skifta arv så att vi alla få bebo himmelriket. Det må vara oss angeläget. Amen.

Här börjas manhelgesbalken och räknas i den 38 flockar.

1. Om de dråp *som* kreatur tilläventyrs göra.
2. Om omyndig eller vansinnig dräper en människa.
3. Om dråp vari man alls icke har sin hand.
4. Om nedfallsdråp.[1]
5. Om dulgadråpsböter[2] och danaarv.
6. Om dråp med vilja och gäster.
7. Om böter för skymf.
8. Om omyndig tillfogar en människa sår.
9. Om sår med uppsåt och böter för lyte.
10. Huru länge man skall ansvara för sår.
11. Huru man skall överbevisa annan om sår.
12. Om läkaromkostnader.[3]

---

[1] *Vm affalz draþ.* U. har på motsvarande ställe (fl. 6) 'påfallsdråp'. Fl. handlar både i U och H mest om 'påfallsdråp'. 'För påfall skola böter erläggas och ej för nedfall utom från mast.' U jmfr VML, I, MB, 26, VML, II, MB, 6, SML, MB, 20.

[2] Hultman HL s. 41 n. 2 anser att *dulgadraþ* — ordet användes icke om själva dråpet vars gärningsman förblev okänd, utan om de böter häradet eller skeppslaget måste erlägga för detsamma — egentligen betytt 'liknöjdhetsböter' och haft avseende på häradets uraktlåtenhet att enligt lagens föreskrift framskaffa gärningsmannen. Förra sammansättningsleden vore gen. sing. av ett *an.*-stams abstr., bildat till ett adj. *dulugher* med betydelsen 'dåsig, trött, slapp. liknöjd'. Sidoformen *duladraþ* (fl. 5) skulle på samma sätt vara gen. sing. av ett subst. *duli*, varav väl *dulugher* är avlett och som utgjorde *an*-stamsabstr. till det därmed liktydiga adj. *dul.*

[3] Hultman HL s. 40 n. 2 vill bibehålla A:s läsart: *vm banz man ok hans vitni. vm banz* skulle vara gen. av ett med fvn. *umband* 'förband' identiskt ord och *umbanz man* betyda 'sårförbindare, läkare.' —

um banz man ok hans vitni bör väl tolkas: 'läkare och hans (kompetens) prov'. *vitni* 'märke varpå man kan känna något' Fr 3. Denna flocktitel

13. Om slag med handen och blodvite.
14. Om sår i tingsfrid och snäckofrid.
15. Om värsta sår.
16. Om mord och rån.
17. Om någon som tillfogat en annan skada, blir med våld från denne borttagen.
18. Om rån ur händerna.
19. Om lottrån.
20. Om likplundring.
21. Om åttiomarkböter vid dråp.
22. Om dråp inom familjen.
23. Huru hundramarkböter fördelas.
24. Om de mål i vilka både liv och gods förverkas.
25. Om dråp mellan präst och lekman.
26. Huru man skall bevisa att dråp är förlikt och böter erlagda.
27. Om dråp på ö och gift.[1]
28. Huru man skall överbevisa en annan om *tjuvs*brott och om tjuv kommer undan och *huru tjuv* anklagar bonde för att han blivit bunden och *om* omyndigs stöld.
29. Om klander å stulet gods och ledande till fångesman.
30. Om springande tjuv.
31. Om rannsakning i stöld och tjuvgömmare och förledande till hustjuvnad.
32. Om agnabak och kvinnas stöld.
33. Om kyrktjuv.
34. Om man fasttager annans tjuv.
35. Om fynd ute på väg och pålysning.
36. Om man hittar någons kreatur.
37. Om fynd i vatten.
38. Om mansbot.

Om kreatur dräper en människa vad kreatur det än är, så må *man* överlämna samma kreatur åt arvingarna och 16 öre därjämte, för fullt sår *må man erlägga* 8 öre, för blodvite 4 öre, och *ägaren* må själv bestämma över sitt kreatur. Nu nekar

har väl syftat på en som också innehållit U:s *þæt ær laghæ lækir helæt hawær: iarn huggit sar, ben brut j sarum, hulsæri, giönum laghæt sar, undir twar.*

[1] Fl. 27 nämner intet om *forgærningær.* På fl. 18 *om öya draþ* följde i U en fl. *om forgiærningæ drap.*

den som äger kreaturet, finnas vittnen, må den hava bevisningsrätt som led skadan,[1] finnas ej vittnen, må *man* värja sig med den ed som lagen föreskriver. § 1. Uppföder *man* vilda djur hemma eller fåglar, må *man* ansvara så för dessa[2] som för sina kreatur. § 2. Dör kreaturet, medan man erbjuder det, må *man* emottaga dött på samma sätt som levande.[3] Dödar man detta kreatur utan hans medgivande som skall hava *det*, må *man* då giva levande för dött eller värja sig med 6 mäns ed att han ej vållade dess död. § 3. Dödar man någons kreatur i vrede, må *man* ersätta skadan och erlägga 8 öres böter i tre omgångar. Sargar man kreatur, skär av man eller svans, så att *det* är lytt, må *man* böta 8 öre till målsäganden. § 4. Dräper kreatur annat kreatur, då skall *man* värdera det levande och det döda, må *man* hava halva skadan var, vare sig det dödade kreaturet är mer eller mindre värt.[4] Är häst i hälla eller tjuder, kommer annan häst tillstädes och dräper den eller sårar den, må *den* ersättas fullt, och den ligga ogild som kom tillstädes. Får den sår, så att den är oför, må *man* giva ägaren en annan i stället vid vår- och höstarbetet.

2.

Dräper omyndig som är yngre än 12 år,[5] en människa eller tillfogar sår, må *man* erlägga halva böter. Blir han dräpt eller sårad, må *för honom* erläggas dubbelt högre böter än för till mogen ålder kommer man. § 1. Nu händer att en man blir vansinnig. Då skola hans fränder pålysa det inför socknen och hålla honom bunden eller ansvara för hans handlingar. Slipper han lös och dräper någon eller bränner by eller gör annan skada, må för det erläggas halva böter. Så stora böter skall

---

[1] B gentemot A.

[2] *fore þy [fæ].*

[3] *Taki swa quikt sum döt ok swa döt sum quikt.* Hade kreaturet erbjudits, vare sig det levde eller dog sedan, skulle den dräptes arvingar mottaga det. Bättre vore: *taki swa döt sum quikt.*

[4] Ägarna skulle äga det levande och det döda kreaturet ihop jmfr VB, 23.

[5] Myndighetsåldern i H är 12 år, i de övriga landskapslagarna 15. *owormaghi þæn minnæ ær æn femtæn aræ* Kk B, 19 § 1 beror väl på inverkan fr. U (om det ej är av förhastande avskrivet).

man både erlägga och emottaga för honom;[1] lika stora också för vansinnig kvinna. Ej skall *man* för henne erlägga eller emottaga[2] större böter än för vansinnig man, i detta mål.[3] Må den hava rätt som lidit skadan, vilket han hellre vill, att föra bevisning mot gärningsmannen eller taga mot ed, i detta mål. § 2. Nu påstår en att en man är vansinnig eller omyndig, och en annan förnekar det, må tolv män intyga huru det förhåller sig.

Om dråp vari man alls icke har sin hand. Flock 3.

Våda vari man alls icke har sin hand må bevisas med vittnen utan målsägandens samtycke, men ingen annan våda.[4] Blir någon dräpt av våda, sju mark är vådaboten. Nu slungar man spjut eller kastar sten eller skjuter pil över hus och ser ej var det kommer ner, eller *det* kommer ner förr än skadan inträffar, studsar sedan från sten eller stock eller från något annat, det är våda vari man alls icke har sin hand. § 1. Sätter man självskott i skogen, snara eller stockfälla eller gräver fallgropar,[5] skall man pålysa *det* för grannarna och socknemännen. Får någon sedan skada därav, må för honom erläggas vådaböter, sju mark.[6] Pålyser han ej och finnas ej tränne mäns vittnen, må han erlägga för den skadade halva böter för sin glömska.[7] § 2. Alla vådaeder skola svärjas inom de bestämda tiderna.[8] Må ock ingen länsman hava rätt att väcka tvist om denna ed. Han har ingen andel i böterna, om man brister åt eden.

Om nedfallsdråp. Flock 4.

Kliver någon i mast på skepparens begäran, faller ned och dör därav, må *för honom* bötas halva böter. Kliver *man* för

---

[1] Om den vansinnige vart dräpt, hade arvingarna rätt till böter. *än han dräpin warder* ansluter sig icke gott till det föregående. Bättre vore: *Swa a badhe takas ok giäldas fore han* utan villkorssatsen jmfr U, 2.

[2] *ok äy takas.* Bättre vore: *ok äy taka*

[3] Jmfr U, 29 § 3.

[4] I andra fall skulle parterna vara ense om att det var våda.

[5] Angående dessa fångstredskap se Aeschil Nordholm, Jämtlands Djurfänge, Akad. avh. 1749 och ett snart utkommande arbete av doc. Sv. Ekman, behandlande bl. a. norrländsk jakt.

[6] U, MB, inh. 5 kallar detta vådadråp *handwærkæt drap mæþ waþæ.*

[7] För att han glömde att pålysa.

[8] Se TB, 8.

nöjes skull,[1] må *för honom* inga böter erläggas. Förneka de[2] att de bådo honom kliva upp, må *de* styrka sitt nekande med fjorton mäns ed. Får också den skada *som* står nedanför, må inga böter erläggas. § 1. Ramlar hus på någon eller vedkast, dör *han* därav, må *för honom* vådaböter erläggas. Finnes brunn på gården, den skall *man* överbygga. Äro flera än en ägare till den, försummar en men en annan bygger, ramlar folk i, dör därav, då må den böta som försummar men ej den som bygger. § 2. Vill man uppresa sten eller stolpe,[3] draga upp skepp eller skjuta ut,[4] må den böta *som* beder om hjälp. § 3. Hugga två ett träd, få båda döden *därav,* må *för dem* inga böter erläggas. Får den ene döden därav, må *för honom* erläggas vådaböter. § 4. Sitter man på lur, vill skjuta villebråd, kommer någon i vägen, får döden därav, må vådaböter erläggas för *honom.* § 5. I de mål *som* nu äro uppräknade,[5] skall *man* erbjuda vådaed för sig, tolv mäns, och fullgöra *den* inom de bestämda tiderna och böta sju mark till målsäganden. Han skall erbjuda *den* på kyrkogården och inför sin församling och på ett ting. § 6. Dräper fader eller moder sitt barn med våda och ej med uppsåt, väcker sedan endera av makarna åtal mot den andra, må *man* värja sig med vådaed. Och ingen annan må i detta fall hava rätt att väcka åtal härom. Och biskopen må bestämma över kyrkostraff.

Om dulgadråpsböter och danaarv. Flock 5.

Var hälst man hittar lik varpå synas sår eller andra märken av våldsam behandling, på folks ägor eller allmänningar eller i olåsta hus,[6] där skall skeppslaget finna dråparen inom natt och år eller erlägga böter, fyrtio mark, konungens ensak. Hittas

---

[1] *[faldær nipær ok far aff banæ]* U, 6.

[2] Skepparen och matroserna.

[3] *[faldær a man, far aff banæ]* U, 6 § 2.

[4] *[wærpær man fore lunnum æller borþe, far aff banæ]* U, 6 § 2.

[5] Både U (fl. 6 § 3), VML, II (fl. 6 § 3), SML (fl. 20 § 5) hava efter H:s § 2 'I dessa olyckshändelser skall man erlägga vådaböter utan följande vådaed'. Både U (fl. 7), VML, II (fl. 7), SML (fl. 21) börja ny flock omedelbart före H:s § 4, och denna flock har titeln 'Om vådaböter med följande ed'. *I thessum malum* i H syftar därför måhända endast på nästföregående § 4.

[6] *utan i lästum husum.* Bättre vore: *ällär i olästum husum* jmfr U, 8.

det inom låsta hus, må den böta som äger huset, hundra mark till treskifte,[1] om man ej kan finna dråparen. Var hälst man förmår lagligen överbevisa dråparen, må skeppslaget vara saklöst. Var hälst ej synes åverkan å liket, där må skeppslaget vara saklöst. Påstår en åverkan finnas och en annan bestrider det, må sex män intyga hur det förhåller sig, och må målsäganden bestämma över *nämnden*. § 1. Är han från annat rike,[2] [3] då må konungen taga hans arv, om han är lekman, och biskopen, om han är klerk. Alla dulgadråpsböter treskiftas. Är han född inom riket och kommer ej hans arvinge inom tre år, då må hans egendom givas för hans själ till kyrkor och kloster.

Om dråp med vilja och gäster. Flock 6.

Dräper gäst gäst hos bonde, den skall leta efter dråparen *som* mistat sin släkting, och bonden må vara saklös. Och må fridsböterna vara hälften lägre än för bonden. Dräpa de varandra, gäst och bonde, då erlägges dubbelt högre fridsböter för bonden än för gästen. § 1. Slåss bonde och tiggare, då erlägges för tiggare hälften lägre böter än för gäst, och dock må han böta lika mycket som gäst. § 2. Hemgång börjas i de längst bort liggande betesmarkerna för hornboskap och hästar. Där äro böterna ett halvt öre till målsäganden, åtta öre till konungen och åtta öre till det allmänna. I mellanhage[4] ett öre till målsäganden, åtta öre till konungen och åtta öre till det allmänna. Men på äng, fyra öre till målsägandan, åtta öre till konungen och åtta till det allmänna. Men på äng invid åker och likaså på åker och likaså i hölada och i bislingård,[5] där är åtta öres böter i tre omgångar. I sädeslada *som* står på åker, sexton öres böter i tre omgångar. Men vid länningen[6] och i

---

[1] *morþgiæld* U, 8.

[2] U, 8 har *utrikis föddær*.

[3] *Är han uthländsker*. VML, II, 8 § 1 har här den bästa texten: *Dör maþær utlænzkær, combær ærwinge hans innan nat oc iamlanga mæþ breff oc fullskæl, han a arff taka oc bötær krœwia aen dræpin war*. etc.

[4] *miþalhagi* m. I No finnes gårdar med detta namn. O. Rygh, Norske Gaardnavne, III s. 316; VI s. 264.

[5] *bislingarder*. Måhända föreligger en felskrivning.

[6] *ländästadh* 'landningsställe', *lendestadh til sin bath* Dipl. No. 14, 49 (1437 Hölen); Lind, Om rim etc. s. 25 antog möjligheten av att ordets första del skulle sammanhänga med det isl. *hland n.*, som även finnes i norska och svenska bygdemål, och varav norskan har *lenda* efter i-konj. Ordet

humlegården och i fjöshagen[1] och i halmlada, där är tolv öres böter till målsäganden, åtta öre till konungen och åtta till det allmänna; i fjöset, tre mark till målsäganden, en mark till konungen och en till det allmänna; på gården, tvänne sexton-ören till målsäganden, sexton öre till konungen och sexton öre till det allmänna. Men i förstugan[2] må *man* böta två bogar[3] i tre omgångar; mellan tröskeln och äriln sex bogar i tre omgångar; vid äriln[4] åtta bogar i tre omgångar; mellan äriln och gavelbänken tolv bogar i tre omgångar; på gavelbänken sexton bogar i tre omgångar; mellan gavelbänken och kvinnobänken[5] aderton bogar i tre omgångar; på kvinnobänken tjugu bogar i tre omgångar. Blir någon slagen inne i sin säng,[6] tjugofyra bogar i tre omgångar.[7] Nu minskas *böterna* i samma mån på utvägen som *de* ökade vid ingående.[8]

---

kunde vara sammansatt av ett sådant verb *lænda*, äldre *hlænda*, och subst. *staþer* och betyda 'avträde' l. 'gödselstad' l. något dylikt. Eller skulle, tillade han, *ländästadh* vara felskrivning l. tryckfel för *löndästadh* = isl. *leyndarstaðr* (jmfr *hemelikt hus* i lagarna).

[1] *fägarder* betecknar väl här en inhägnad, måhända en kring fjöset, här i lagen kallat *nötehuset* (i de nl fäbodarna — som bevarat så mycket av den gamla nordiska gårdens byggnadsförhållanden — kunde fähuset ligga inom ett stängsel ett stycke från gården).

[2] *lani* m. 'förstuga'. Ordet är ännu gängse också i nl dial. ex. Lillhärdal Hjd (Sv. Turistföreningens årsskrift 1908, s. 46). — *Lanen* behöver icke hava varit en förstuga i vår mening utan den öppna svalen (som bildas därigenom att taket och långväggarna skjuta ett stycke fram) framför ingången å gaveln till stugan.

[3] *boghum twem*. Som djuret nödvändigtvis har två bogar, har uttrycket två bogar kommit att beteckna fördubbling, Hildebrand Sv M, 1, s. 765. Uttrycket förekommer endast i H.

boghum twem = 2 × tvänne sextonören = 8 mark.

[4] Om *ärnis* icke är felskrivning för *ärins*, föreligger här ett *ärni* n. 'eldstad'.

[5] I den fisl. stugan var tvärbänken (= *pallen*, gavelbänken) företrädesvis bestämd för kvinnorna se Weinhold, s. 221. I H är emellertid kvinnobänken en annan än gavelbänken.

[6] Sängen var kringbyggd. Ännu i dag är som bekant s. k. lucksängar vitt om i bruk i Nl.

[7] *Fiura ok tiughu boghar* = 96 mark.

[8] Hälsingestugan i H kan icke hava varit en rökugnsstuga. Den torde väl hava varit av den ss. fisl. bekanta typen: förstuga; äriln midt på golvet; långbänkar; mitt emot ingångsdörren (l. genomgångsdörren) på andra sidan äriln gavelbänken jmfr Weinhold, s. 221 f. En dylik stugtyp finnes ännu enstaka i behåll i vissa trakter i Nl (ex. Tännäs Hjd).

Om böter för skymf. Flock 7.

Skymfar man *någon* på tinget eller vid kyrkan, kallar honom tjuv eller mördare, trollkarl eller trollkäring, må *man* bevisa sanningen av sina ord eller böta tre mark. Klandrar man annan för gjord förlikning [1] eller kallar någons hustru sköka, må *man* böta skymfböter, *är det någons* frilla,[2] äro böterna tredjedelen mindre. § 1. Blir konungens tjänare dräpt, tolv marks skymfböter därför; biskopens tjänare, sex mark; riddares svenner, tre mark. Dessa skymfböter erläggas ej annat än vid dråp. Må herrn till den dräpte taga dessa böter.

Om omyndig tillfogar en människa sår. Flock 8.

Om omyndig slår blodvite på någon, må *det* vara tre öres böter för det; fullt sår, sex öre,[3] vare sig det är i huvudet eller köttet, vare sig det är i frid eller mellan *frider*, vare sig det är våda eller uppsåt. Nu skall *man* erbjuda den sårade läkare. Försummar man detta, då är för vådaeden [4] sex öres böter. Nu vill målsmannen värja sin omyndige, förnekar antingen blodvite eller fullt sår, har han tvänne män som vittnen, han själv tredje, må *han* framträda på tinget och svärja med dessa vittnen. Finnas ej vittnen, då må *han* värja sig enligt landskapets allmänna lag.

---

[1] *brigða* 'förebrå' Sö, fno. *breghda* 'förebrå, ärekränka' NGL gl.

Om någon klandrade en annan, för att han gjort förlikning med någon, liksom hade den som ingått förlikningen icke vågat draga saken inför rätta.

Att klandra en som föredragit rättens utslag framför hämnd, kunde knappast uppfattas som skymf — det var ju ett rättssamhälle man levde i. —

Schlyter har själv tänkt sig denna översättning (H gl). Schl gl översätter emellertid 'bryter man en med en annan gjord förlikning'. Var denna förlikning av enskild natur, var den utan rättslig betydelse, och det kunde icke vara en skymf att bryta den. Vari bestod då förlikningsbrottet? Att hämnas efter skedd förlikning var ett vida värre brott än skymf med skymfböter. Enl. U, KB, 4 var det edsöresbrott att hämnas *giöræ sæt*. Om den i Schl gl föreslagna tolkningen är möjlig ur språklig synpunkt, måste förlikningsbrottet bestå i att efter rättens frikännande utslag framhärda i beskyllningarna mot svaranden.

Flockens inl. har ingen motsvarighet i U. SML har en flock om okvädingsord (34) och en om tockaböter (35), den förra motsvarande inl. i H, den senare identisk med § 1 i H och fl. 20 i U.

Bjärköarätten, 31 (NGL) stadgar tockaböter för *brigsl* 'ärekränkning'.

[2] *amiä* 'frilla' Schl gl, Sch Lü.

[3] *[hugger han] fulsäri, [wari both thes] säx örä.*

[4] Se KB, s. 25 n. 5.

Om sår med uppsåt och böter för lyte. Flock 9.

Står en man med sår på tinget och en annan för talan *mot honom* angående dräpt man, må den hava bevisningsrätt *som* för talan angående den dräpte. § 1. Får man blodvite i huvudet eller köttet, *för det äro* böterna åtta öre. Tager man ut ben ur såret, må *gärningsmannen* böta: *ett* öre för ett ben, två öre för det andra, fyra öre för det tredje. Får *man* lyte därav i händer eller fötter, då må böterna vara dubbelt högre. Får man hålsår: i bukhålan, *för det* bötes två sexton-ören; i brösthålan, tre mark; i bröstet tolv öre; i halsen, tvänne sexton-ören. Får man sår i ansiktet, så att hatt eller huva kan täcka över *det:* sexton öres böter därför. Kunna *de* ej täcka över *det,* må *böterna* då vara dubbelt högre.[1] Slår man tand ur huvudet, sexton öres böter därför. För sår i huvudet, sexton öre. Blir det hål, må *det* vara dubbelt högre *böter.*[2] Skadar *man* hjärnhinnan, må *man* böta sex mark. Tilltalar man varandra för erhållna sår, må den hava bevisningsrätt *som* har sår av högsta bötesgrad. Äro såren av samma bötesgrad, då må den hava bevisningsrätt som har vittnen.

Huru länge man skall ansvara för sår. Flock 10.

Så länge skall man ansvara för sår: om de medföra döden, dag och år. Likaså också böter för lyte, må *man* ansvara på samma sätt.[3] Var som tager sårböter inom dag och år, må hava mistat sin rätt till böter, om det blir dråp.[4]

---

[1] *Giter ey hult,*
Wari (tha) halw dyrrä.
Värslämning (se Lind: Om rim etc.).

[2] *Ganger i hol,*
wäri halw dyrrä.
Värslämning (se Lind: Om rim etc.).

[3] Om såren medföra döden inom dag och år, är gärningsmannen skyldig till dråpsböter. Om det blir lyte inom dag och år, är han skyldig till lytesböter.

Swa ok lästis böter. I anslutning till det föregående borde hava stått; *fore lytinu vardi samuledh.* Lagredaktören har förmodligen tänkt på motsättningen *saraböter* och *læstisböter.*

[4] Och väl också, om det blir lyte.

Huru man skall överbevisa annan om sår. Flock 11.

Åberopar man sig på vittnen och vill överbevisa honom om *brott*, då skall man överbevisa honom med två män och fjorton mäns ed vilka voro tillstädes och åsågo att han gjorde denna gärning. Fullgör man så eden inom de bestämda tiderna, då må den erlägga böter efter sina brott *som* är överbevisad om förbrytelsen. Åberopar *man* sig på vittnen och visar dem och förlorar *man* sedan, då må den vara saklös *som* anklagas. Beskylles han för brottet och finnas ej vittnen, då må *han* värja sig med fjorton mäns ed.

Om läkaromkostnader. Flock 12.

Detta är till läkare: för värsta sortens sår, åtta öre; för små sår, fyra öre. Bjuder *gärningsmannen* detta lagligen inför församlingen eller på tinget, *försvarar han sin vådaed*.[1] Bjuder *han* det ej, då må *han* böta sexton öre i tre omgångar, och åtta öre för små sår.

Om slag med handen och blodvite. Flock 13.

Nu slår man en annan med handen eller med stång eller sten och synes ej märke, sker det inför menigheten vid kyrkan eller på gästabud, på torg, i bastu eller på tinget, det skola två män intyga som voro där och sågo på. Försvara de den anklagade, må *han* vara saklös; fälla de honom, må *han* böta tre mark till treskifte. Samma bevisning må gälla om slag med handen som om blodvite. Och dock må man erlägga de böter som lagen stadgar för vartdera.

Om sår i tingsfrid och snäckofrid. Flock 14.

Blir någon sårad i tingsfrid eller snäckofrid, fullt sår, fyrtio marks böter därför till treskifte. Och gör *man* blodvite i denna frid, må *man* böta sex mark till treskifte, där man råkas ense och skiljes oense. Blir *det* lyte i dessa sår, då erläggas böter för vartdera särskilt. *Brottet* må bevisas till *gärningsmannen*

[1] *Biudher han thet laghlika fore kirkiu sokn, äller a tingi [wær han laghslitit]*, jmfr U, 27 o. 23 § 4.

med 2 män och 14 mäns ed. § 1. Nu får någon sår, ett, två eller flera, tillfogar en enda man alla och erkänner så, då blir den åtalad *som* tager *brottet* på sig. Han skall erkänna på tinget och utfästa böter och likväl ej böta mer än en sårabot. Hugga två eller tre sår på en man eller hur många de än äro och bliva flera än en med två män överbevisade om såren och intygar läkaren att det är fulla sår, må envar böta sina såraböter i tre[1] sår. Ej bliva dessa böter högre. § 2. Mötas två män och hugga sår på varandra, få bägge fullt sår, må det erläggas böter för bägge såren, för vart och ett efter sitt slag.

15.

Om värsta sår. Lägger man ikull en annan och snöper honom som ett kreatur, det skola 12 män utlåta sig om. Värja de honom, må *han* vara saklös, fälla de honom, må huvudmannen böta sina båda händer och envar som hjälpte till, sin ena hand, eller må *de* lösa sig såsom målsäganden fordrar. § 1. Leder man annan till huggkubb eller stubbe och hugger av hand eller fot, stinger ut öga eller skär ut tunga eller skär av öron eller näsa, det skola 12 män utlåta sig om. Försvara de honom, må *han* vara försvarad, fälla de honom, må *han* böta 40 mark till treskifte och halva mansböter. Förmår *han* ej *betala* böterna, då må *han* mista liv för lemmar i detta mål, ifall det icke skedde i vapenskifte.[2]

16.

Ligger någon i skog eller till sjös, mördar eller rånar, blir gripen härunder, honom skall *man* föra till tinget. 12 män skola giva sitt utlåtande i saken. Värja de honom, må *han* vara saklös, och den böta 40 mark *som* band eller satte i fjättrar en

---

[1] Jmfr U, 29 § 1.

Huru många gärningsmännen än äro, har målsäganden ej rätt att lagsöka mer än tre, var och en för ett sår jmfr SML, MB, 8.

[2] Fl. innehåller äldre stadganden som vid redaktörsarbetet icke blivit bragta i överensstämmelse med vad genom edsöreslagarna blivit stadgat om stympning (KB, 5) Schl, JA, I, s. 86.

saklös. Fälla de den anklagade, då skall rånare halshuggas och mördare steglas. Må målsäganden hava rätt vilket han hellre vill, taga hans liv eller emottaga den lösepenning han vill.

17.

Fråntager man annan med våld dråpare, tjuv eller den som lemlästat, då må *man* bevisa till den som fråntog, *att han gjorde det*, med tvänne män som vittnen och 14 mäns ed. Förmår *man* ej åstadkomma bevisning, då må den andre inställa sig med samma ed. Lösker man må man fasttaga för hans brott, men bofasta män skall man anlägga sak mot. Blir den fälld som anklagas för att hava rövat, må *han* böta 40 mark och för den rövades brott, eller må *han* återlämna den han rövat till rätta målsäganden.

18.

Rånar man en aln *väv* eller två, två öres böter därför. Rånar man mera än två öre[1] och mindre än halv mark, må *man* böta 8 öre. Likaså ock om *det* är halv mark, må *det* vara samma böter. Rånar *man* intill 16 öre, må *man* böta 16 öre i tre omgångar. Är *det* större rån, då må *det* vara dubbelt högre böter. Och finnas vittnen, må *det* vara lika många vittnen i mindre rån som i större. Finnas ej vittnen, då må *man* värja sig med ed. Ökas så ed som böter.

19.

Evar som lott och kavle[2] skall dela *egendom men* man kvarhåller *någons andel* och utlämnar den ej, må *man* böta 3 mark till treskifte. Den som vill hava skifte skall vid gården eller kyrkan anhålla om utbekommande av sin andel och utse opartiska män till skiftesförrättningen. Den må alltid hava bevisningsrätt som vill skifta, och den andre må böta som förr är sagt.

---

[1] *Rænir man ena alin æller twa ... Rænir man meræ æn twa öræ ...* Schlyter har fäst uppmärksamheten på att ifrågavarande ställe tyckes anse aln och öre ekvivalenta.

[2] *particione ac diuisione hereditaria dicta wlgariter lut et kawlæ* Dipl. Sv. 2260 (å 1320 Kårsta).

20.

Plundrar man död man, må *han* vara dubbelt högre i böter än levande. Finnas vittnen, må den hava bevisningsrätt som väcker åtal angående den döde. Finnas ej vittnen, så må *den anklagade* värja sig med 14 mäns ed, vare sig han rånar mindre eller mer.

21.

Dräper man omyndig som är yngre än 12 år i vrede, *må man erlägga* 80 marks böter därför[1] och fridsböter dubbelt högre än för mogen man.[2]

22.

Råkar bonde dräpa sin hustru, ville aga henne och ej dräpa henne, det skola 12 män utlåta sig om. Värja de honom, må *han* böta lagstadgade böter. Fälla de honom till uppsåtlig gärning, må *han* giva liv för liv. Vilja hennes arvingar taga böter, dessa böter skola vara etthundrafyrtio mark, och må biskopen bestämma över hans kyrkostraff. Dräper hustru sin man, må samma lag gälla. Nu dräper ingendera den andre och har dock endera blifvit dräpt, blir dråparen fasttagen och vidgår sin gärning och överbevisas bonden eller hustrun om tillskyndan med tolv män, må samma lag gälla som förr är sagt. Händer att man eller kvinna dräper sitt barn eller barn fader eller moder, broder sin broder, syster sin syster, må *man* böta hundrafyrtio mark och vara förlustig arv *efter den dräpte*.

---

[1] *LXXX marker boot at malsattæ.* Texten är fördärvad. *malsattæ* bör väl utgå jmfr fl. 2 inl. Böterna är väl treskiftes.

Också U stadgar högre dråpsböter, om den dräpte är omyndig: 140 mark, om den dräpte är yngre än sju år MB, 12 inl; 80 mark, om han ännu icke är fullt vapenför MB, 11 § 2. Om fördelningen av de förra se MB, 14; om de senares se MB, 11 § 5.

[2] Också fridsböterna (fl. 6) äro dubbelt högre, om brottet begåtts mot omyndig.

23.

Dessa böter skola fördelas på följande sätt. Målsäganden må taga 65 mark, konungens länsman må taga femton mark, till konungens bord trettio mark, 30 mark skeppslaget. I dessa böter skola ej bogaböter erläggas.[1]

24.

Envar som bär avog sköld mot allrådande konung eller mot hans rike som han själv är född i, han har förverkat sitt liv, om han blir fasttagen, och därjämte skall hans jord och gods läggas under kronan, vare sig han blir fasttagen eller ej. Likaså må envar som dräper sin rätta husbonde, böta både liv och gods därför.

25.

Dräper präst eller annan klerk bonde, då må biskopen taga konungens andel i böterna.[2] Dräper bonde präst eller annan klerk, då må konungen taga konungens andel i böterna.[3]

26.

Så skall man bevisa att dråp är förlikt och böter erlagda: med åtta godemän och ordförande.[4] Påstår den ene att det är förlikt och böter erlagda, och den andre bestrider det, då må den hava bevisningsrätt som vill bevisa med dessa godemän att det är förlikt. Och denna förlikning skall vara gjord vid kyrkan eller på tinget, om den skall kallas beståndande.

[1] Inga böter må överstiga 140 mark U, 14. De i H, 6 omnämnda bogaböterna skola ej erläggas vid 140 marks böter.

[2] B gentemot A jmfr U, 16 inl. SML, 31 inl.

[3] B gentemot A jmfr U, 16 inl. SML, 31 inl.

[4] Om godemännen (fastarna) i H se Lehmann s. 130.

27.

Blir någon dräpt ute på öar där andra öar ligga utanför, där skall det skeppslag som ön ligger till, finna dråparen inom natt och år eller erlägga böter. Vare sig dessa lik äro flera eller färre, erlägges *bara* en bot. Ej skall denna bot vara högre än 40 mark.

28.

Stjäl man örtug eller mindre och finnas vittnen, må *man* böta 4 öre till målsäganden. Finnas ej vittnen, må *man* styrka sitt nekande med 3 män. Stjäl man mera än halvt öre och mindre än helt öre, finnas vittnen, må *man* böta 3 mark till treskifte. Finnas ej vitttnen, då må *man* värja sig med 6 män. Stjäl *man* öre eller mera och mindre än halv mark, finnas vittnen, må *man* böta tjuvbog 6 mark till treskifte.[1] Stjäl *man* halv mark eller mera, då må *man* binda honom och föra *honom* till tinget. Tjuven skall på tinget erbjudas åt fränderna. Må fränderna lösa tjuven med 6 mark och betala skadeersättning därjämte, om de vilja lösa tjuven. Har då ej tjuven själv penningar och vilja ej fränderna lösa honom, då må *man* saklöst hänga tjuven. § 1 Undkommer tjuv som är lagligen överbevisad med vittnen, må bonden böta 6 mark till treskifte, om han undkommer, innan han kommer till tinget. § 2 Må tjuv aldrig hava rätt att anlägga sak mot bonde, innan 12 män hava försvarat honom för tjuvnad. Försvara 12 män tjuven, då må den böta 40 mark *som* band en saklös. Fälla de tjuven, då må han undergå sitt förtjänta straff, var och en efter sitt brott. § 3 Begår omyndig full stöld, må *man* böta halva tjuvsböter, vare sig det är större stöld eller mindre.[2]

---

[1] *þiufbogher* m. 'dubbel tjuvbot'. Schl gl förmodar att orsaken till benämningen *þiufbogher* på tjuvsböter — *bogher* förekommer i betydelsen av något som är fördubblat — är den att enl. H för stöld böttes två mark i tre omgångar.

[2] Om omyndig stjäl, skall för denna stöld bötas hälften av de i fl. inl. stadgade böterna.

29.

Nu köper någon stulet gods, kommer ägaren efter *sitt* och väcker klander, åberopar sig *innehavaren* på fångesman, kommer denne inom en månad tillstädes inom skeppslagstredingen och försvarar sin föryttring, må den äga *godset som* förvärvat *det.* Kommer han ej tillstädes, då må *innehavaren* utlämna godset med ed som lagen säger, att han erhöll det med köp och ej med stöld, om icke *fångesmannen* har förfall. Må *han* styrka laga förfall med 6 mäns ed.[1]

30.

Dräper man någon som innehar stulet gods, påstå den dödes arvingar att han är saklöst dräpt, det skola 12 män utlåta sig om. Fälla de den som är dräpt, må *han* ligga ogild, värja de honom, då må *man* erlägga laga böter för dråpet.

31.

Nu vill någon rannsaka efter sin bortstulna egendom. Då skall han gå in i gården med 6 bofasta män. Vill den andre låta rannsakningen äga rum utan vad och hittas intet i hans hus, må båda vara saklösa. Hittas *det stulna* därinne, må *han* leda *det* ifrån sig eller erlägga tjuvsböter. Vill *han* ej låta rannsakning äga rum utan vad, må då båda vadhålla om tre mark vardera. Hittas *det* sedan därinne, må *han* mista *sin* vadsumma och erlägga böter för stölden allt efter dess beskaffenhet.[2] Är huset öppet upptill eller nedtill, så att dylik sak kunde komma in, eller finnas fönster på väggen, må bonden hava rätt att fria sig med ed, och må *han* värja sig efter landskapets allmänna lag alltefter stöldens beskaffenhet.[2] § 1 Nu vill man rannsaka i annans gård efter sin bortstulna egendom. Husbonden är ej hemma. Må *man* hava rätt att då rannsaka på samma sätt som om bonden vore hemma. § 2 Överallt där tjuv-

[1] Jmfr U, MB, 45. Om fångesmannen hade förfall, sattes godset i kvarstad.

[2] Se fl. 28.

gods hittas i låsta hus, så må den som bär nycklarna ansvara för hus med tjuvgods, vem än som äger huset. § 3 Av de 6 som skola gå i rannsakan skall envar av de bägge tvistande utse 3 män. De skola gå in utan kappa och bälte och dessförinnan undersökas att de ej insmyga tjuvgods till bonden. § 4 Nu stjäl en och *det stulna* hittas i en annans hus, det är tjuvhål. Gör han intet försök att neka, då må 14 mäns ed gälla, att han ej visste att det var stulet. Brister *han* åt eden, må *han* böta 3 mark till treskifte. Nekar han, då må *han* böta och heta tjuv; om *tjuvgodset* uttages med rannsakan, *må han böta* lika mycket för tjuvgömme som för stöld. § 5 Beskyller man någon att tubba ens folk till hustjuvnad, må *den anklagade* värja sig med 14 mäns ed eller böta 6 mark till treskifte.

32.

Rycker någon ax från annans åker, *blir gripen på bar gärning*,[1] beslagtager *man* alltsammans, ax och spann, må det erläggas i böter tre mark, lika mycket för kärven, två eller tre *kärvar*, beslagtager *man* hel skyl, må det erläggas i böter 6 mark till treskifte. Stjäl *man* mera än skyl och bevisas stölden till halv mark eller mera och blir *man* lagligen överbevisad, må *man* böta 6 mark i tre omgångar och tjuvbog därjämte[2] eller mista sitt liv, och denna tjuv heter agnabak. § 1 Var hälst kvinna begår full stöld, må *man* förfara med denna stöld som med alla andra, till dess det gäller hennes liv.[3] Lyder domen på hennes liv, då skall *man* begrava kvinnan i jorden levande. Ej må *man* stegla eller hänga kvinna.

33.

Stjäl man av annan i kyrka eller på kyrkogård och blir fasttagen, må *man* ej hava mera frid där än på andra ställen där man blir gripen vid stöld. Och må *man* först lagligen över-

[1] Jmfr U, 49 inl.

[2] 6 mark i två omgångar + tjuvbog = 24 mark.

[3] Jmfr U, 49 § 2 'och kvinnan må straffas lika som mannen, tills det gäller hennes liv.'

bevisas om sitt brott och sedan emottaga tjuvs rätt, envar efter sina brott, förty man bröt mot denna kyrka.

34.

Nu fasttager man annans tjuv, tager båda på en gång, tjuv och tjuvgods, då har den en fjärdedel av tjuvgodset som tog tjuven, av allt det han tog jämte tjuven, det må vara mer eller mindre. Och bonden må taga igen sin tjuv och det som återstår, sedan laga lösen erlagts. § 1 Påstår man sig hava tagit tjuv och tjuven är borta, kommer ägaren efter *sitt*, må *han* taga sitt åter utan lösen och svärja sig vara ägare med 2 män, och den andre som har det i sina händer, må göra sig urtjuva med pålysningsvittnen.

35.

Fynd böra stå näst stöld, för ty att tjuven hittar gärna på samma sätt som klockaren hittar kalken. Var någon gör fynd ute på väg, skall han kungöra *det* för vägfarande män eller närmaste by samma dygn. Kommer ägaren efter sitt inom tre dygn, må *han* taga sitt åter utan lösen, kommer *han* senare, då må den taga var sjätte penning som hittade, och kan han skaffa pålysningsvittnen.

36.

Hittar man någons häst eller tam oxe, får eller get eller något annat kreatur som man har bruk av, då må den som äger *det* svärja sig vara ägare med 2 män och taga sitt åter utan lösen, och den andre må göra sig urtjuva med pålysningsvittnen. Plöjer han med detta kreatur eller begagnar *det* till något, må *han* böta tre mark, om *det* ej är lagligen kungjort före.

37.

Gör man fynd ute i vatten innanför öar eller allmän farled, må den hava en tredjedel därav som hittade. Gör *man*

det utanför allmän farled, må den hava hälften som hittade. Hittar man lik i vatten, må arvingarna hafva allt det som sitter fast vid liket. § 1 Göra legohjon fynd utan att försumma husbondens arbete, då äga de del i fyndet. Försumma de husbondens arbete, då må denne äga fyndet.[1]

38.

Dräper man annan och vidgår lagligen brottet, må målsäganden hava rätt vilket han hellre vill, hämnas eller taga böter. Vill han taga mot böter, då skall han hava 7 mark silver i vikt eller deras värde i gångbart mynt. Konungen *skall hava i mansbot* 4 mark. Dråparens medhjälpare och tillskyndare må vardera böta 15 mark eller styrka sitt nekande med 14 mäns ed. Fader eller moder må taga efter sin son 16 öre, broder *må taga* 8 öre, hustrun 12 öre. Den som är först i avlägsnare släktskap[2] må taga 4 öre, sysslingar två öre, tremänningar ett öre, fyrmänningar halvt öre. Må ock envar böta lika mycket som han tager ända till fjärde led. En enda gång skall ättarbot bötas, sedan må *man* själv ansvara för sina gärningar. Nu äro sagda manhelgesmål. Gud bevare oss både till liv och själ. Amen.[3]

Här börjas jordabalken och räknas i den sjutton flockar, och talas om dessa saker.

1 Huru jord skall lagbjudas.
2 Om bördemän tvista om jordaköp.
3 Om jordaköp mellan föräldrar och barn och mellan syskon.
4 Om godemän vid jordaköp.
5 Om ersättning för plöjning.
6 Om två bevisa sig hava köpt av en.
7 Om återköpsgodemän.

---

[1] d. v. s. del i fyndet.

[2] d. v. s. släkting i andra led, ss farbroder, brorson.

[3] Fl. är sannolikt ett föråldrat lagstadgande som av förbiseende kommit med. Hämnd i st. f. böter kan icke hava varit tillåtet. Det passar icke till edsöreslagarna i KB som genom biltoghetsstraffet just vill undvika självhämnden.

8 Om jordabyten.
9 Om pantsättning av jord.
10 Huru man skall utlega jord åt landbor och om avrad.
11 Huru man skall uppsäga landbor och om jordlegor.
12 Huru landbo och ägare tvista om jord.
13 Om samegendom och nedsatt gods.
14 Om jordatvister och arvejordsed och återledande av jord till fångesman.
15 Huru fader skall bjuda barn jord för underhåll.
16 Om man skiljer sig från jordatvist, innan den är avgjord.
17 Om orätt godemäns- och arvejordsed.

Huru jord skall lagbjudas. Flock 1.

Släpper man jord till salu, sin gamla arvejord, han skall bjuda *den* åt sina närmaste skyldemän inför grannarna och socknen och på tinget.[1] Vilja de ej köpa och ej medgiva *försäljning*, då må han sälja för intill tre års underhåll och ej mera, förrän han bjuder en gång till åt närmaste skyldemän med vittnen och åtspörjer *dem* såsom förr är sagt. Vilja de ej ändå köpa eller giva tillåtelse *till försäljning*, då må han saklöst sälja åt vem han själv vill.

Om bördemän tvista om jordaköp. Flock 2.

Tvista män om jord och bördsrätt, då må den vara närmast köp som är närmast arv, om det gällde sådant. Äro bägge lika nära, då må bägge köpa.

3.

Gör man boskifte med sina barn och deras tillgångar ökas, blir fadern fattig sedan å sin jord, då må intet av barnen köpa till förfång för det andra. Hava ej alla *syskonen* tillgångar, då må den av dem köpa som kan.

[1] Den som ville sälja sin gamla arvejord, skulle bjuda den åt sina närmaste skyldemän inför grannarna, och om de då varken ville köpa eller medgifva försäljning, skulle han upprepa sitt uppbud inför socknen och så på tinget.

4.

Så skall man göra laga köp: med 8 godemän och med sex närmaste skyldemän som vittnen.[1] Dessa godemän, om de givas och antagas inför socknen eller på tinget,[2] skola hava vitsord vid alla jordaköp. Sker *det* ej på nämnda sätt, då är *det* ej laga köp.

5.

Skiljer man landbo från sin jord, då skall legogivaren giva honom full ersättning för allt arbete varigenom han gjort förbättringar på gården, vare sig de bestå i hus eller jord.[3]

6.

Säljer någon samma jord åt två, hava bägge godemän, då må den hava jorden som först fick godemän. Tvista de om vem av dem som köpte först, det skola 12 män utlåta sig om vem som först fick *godemän*, och den må återtaga köpesumman som köpte sist, och den må böta 3 mark som sålde samma *jord* åt två.

7.

Påstår någon sig med godemän hava återköpt jord som han förr ägde, skola 12 män intyga om återköpsgodemän voro givna på tinget eller vid kyrkan eller ej. *Intyga de 12 att sådana voro givna*, då må den hava jorden som återköpte *den*. Intyga de 12 att sådana ej voro givna, då må den böta 3 mark till treskifte som påstod sig äga jord, när han ej ägde.

---

[1] Skyldemännen skulle vara närvarande till bevis på att försäljningen skedde med deras vetskap och att jorden hade varit åt dem uppbjuden.

[2] Den som säljer jorden giver godemännen, och den som köper jorden antager dem.

[3] Vare sig han byggt eller röjt.

8.

Byta män jord, friska och sunda,[1] lekmän sig emellan, eller med präst, jord av samma värde, det må gälla, om det skett med godemän. Evar någon byter jord, må det vara hans arvejord. § 1 Byter man jord eller avslutar köp med omyndig eller avvita människa, då må dessa icke göra det utan närmaste fränders samtycke på bägge linjer.

9.

Sätter man jord i pant hos annan för säd eller penningar, den skall sättas med godemän och återlösas på samma sätt och likaledes betalningsdag föreläggas som godemännen intyga, och styrka.[2] Återlöser *man den* ej inom betalningsdagen, då skall innehavaren uppbjuda den inför gården och socknen och tinget.[3] Återlöser *man den* ej då, må den äga jorden *som* den är pantsatt *hos*, och *denne* må giva emellan, om jorden är mera värd.

10.

Nu utleger bonde sin jord åt landbo. Då må *han* göra det med vittnen. Det är dessa vittnen som sedan skola intyga legovillkoren. Nu äro de oense angående avtalet. Må då landbon hava rätt att bevisa sitt legoavtal med två mäns och sitt eget vittnesbörd. § 1 Betalningsdag är vid fastans början.[4] Betalar *man* ej på rätt betalningsdag, då må *man* erlägga avraden och dessutom 2 öre. § 2 Ingen må hava rätt att sedan mer än ett år förflutit, föra bevisning om legoavtal.[5]

---

[1] *Skiptær man iorþ wigher ok walförær; wigher ok walförær* trots sing. man. Både B-texten och U hava *mæn* f. *man*.

[2] *sum fastær witu*
ok witni bæræ

Värslämning (Se Lind: Om rim etc).

[3] Jmfr fl. 1.

[4] *fastuganger* m. 'fastans början' var vid fastlagssöndagen, sju veckor före påsk.

[5] Om ett år förflutit sedan parterna ingått avtalet utan att det trätt i kraft, hade ingendera rätt att föra bevisning om det.

11.

Nu kommer ej bonde och landbo överens. Då skall ägaren, om han vill, uppsäga honom men ej efter fastans början. På samma sätt skall landbon meddela bonden, om han vill lämna jorden. § 1 Om landbo lägger igen jord, halvt spannland[1] eller helt, och[2] det ej är trädesjord, må *han* böta 4 öre i tre omgångar. Lägger *han* igen två spannland, må *han* böta 8 öre i tre omgångar. Lägger *han* igen hela åkern, må *han* böta 6 mark till treskifte. Om han åter upptager denna jord eller *det* är trädesjord, må *han* då vara saklös. § 2 Låter landbo gärdesgård förfalla, må *han* böta 3 mark till treskifte. Ligger gödsel inne eller lagar *han* ej hus eller röjer ej som de avtalat, må *han* böta 2 öre åt jordäganden. Blir hela huset förstört, må *han* uppbygga *det* åter och böta 6 mark till treskifte.

12.

Nu fordrar bonden avrad för sin jord, landbon påstår sig hava förvärvat *den* av ägaren och kommer till tings med godemän. 12 män må giva sitt utlåtande i saken. Ställa de sig ej på landbons sida, då må den hava jorden som ägde den förr, och den andre böta 3 mark till treskifte.

13.

Om män göra samegendom, må *de* göra det med 8 godemän. De skola intyga villkoren och huru länge det skall vara. Om företaget går med vinst, blir det vinst för bägge, går det med förlust, blir det förlust för bägge. Komma de ej överens vid delningen, då må det delas som de 8 godemännen styrka.

---

[1] *spannaland* n. 'åker varpå en spann säd sås'.

När vid Gustaf I:s skattläggning jordatalet angavs i mål, bestämdes att ett mål skulle vara så stort att därpå kunde sås en spann säd. När målet uppgives som ytmått av bestämd vidd (först å 1591), är dess storlek, efter våra mått, 3136 kv.-alnar Thulin o M T s. 70 f. Denna storlek på målet är väl fotad på medeltalet av spannlandets storlek.

[2] *æller* skrivfel.

§ 1 Nedsätter man hos annan till förvar penningar eller annan lösegendom, är det för 3 marks värde, må två män vara närvarande. Är det 6 mark, må 4 män vara närvarande, både då godset nedsättes och återhämtas. Är mera gods nedsatt, må då 8 godemän vara närvarande, både då det nedsättes och återhämtas. Blir bägges egendom uppbränd eller rövad eller stulen, vare *omhandhavaren* ej skyldig *att ersätta den honom anförtrodda egendom*. Men kan han ej försvara sig med dylika omständigheter, då må *han* giva ägaren sitt åter.

14.

Tvista två om samma jord, åberopar sig den ene på arv och den andre på fångesman, då skall fångesmannen framkomma. Kan han försvara jorden, då må den hava jorden som förvärvat den. Kan *han det* ej, då må *motparten* försvara *den* med arvejordsbevisning, 14 mäns ed. § 1 Tvista två om samma jord och påstå bägge att det är deras gamla arvejord, då skola bägge komma till tings med gamla män[1] och vardera utse 6 män. De 12 skola undersöka vem av dem har säkrare eller äldre arvejordsbevisning, och vare det gällande de vidtaga.[2] Den

[1] Det ligger i sakens natur att *minningæ*-männens antal i jordatvister icke skulle vara bestämt i lagen. *Minningæ*-männen — 'gamla män' ex. Dipl. No. 14,148 (å 1482 Sunde), 'vittnen', 'gammal härming' ex. Dipl. No. 14,793 (å 1542 Berg) — skulle ju intyga hur det hade varit av gammalt.

Diplomen variera också deras antal. Ofta äro de två ex. Sv. Dipl. 1670 (å 1413 Banafjöl); Dipl. No. 14,148 (å 1482 Sunde), stundom tre ex. Dipl. No. 14,253 (å 1513 Refsund), fyra ex. Dipl. No. 14,156 (å 1485 Berg). Stundom hade endast ena parten *minningæ*-män ex. Dipl. No. 14,156 (å 1485 Berg), den andra hade brev ex. Dipl. No. 14,253 (å 1513 Refsund); 14,238 (å 1510 Hakaas).

Med skrivkonsten blefvo diplomen allt vanligare som bevisning i ägotvister ex. Dipl. No. 14,108 (å 1470 Oviken) och för dem föllo *minningæ*-männen till föga ex. Dipl. No. 14,818 (å 1545 Stugen), dock icke alltid ex. Dipl. No. 14,793 (å 1542 Berg).

[2] De 12 ex. Dipl. No. 4, 1023 (å 1496 Berg); 14,101 (å 1467 Frösö); 14,108 (å 1470 Ovik) [= 11 ex. Dipl. No. 14,395 (å 1523 Jämtland); 14,818 (å 1545 Stugen)], [= 10 ex. Dipl. No. 14,49 (å 1437 Hölen)] — de äro icke alltid i diplomen 12 till antalet: 6 ex. Dipl. No. 14,148 (å 1482 Sunde); 14,766 (å 1538 Lit); 14,834 (å 1546 Refsund); 24 ex. 14,182 (å 1493 Ovik?); 14,242 (å 1512 Undersaker); JLF 27 (å 1480 Sproteds lagting dom i tvist om gränsen mellan Hjd. och Jmtl.); JLF 33 (å 1489 Lockne); [= 23 ex. Dipl. No.

av dem som brister i arvejordsbevisning, må böta 6 mark till treskifte.

15.

Nu kanhända man eller kvinna behöver omvårdnad. Då skall han först erbjuda sig åt närmaste släkting. Vill denne ej emottaga honom och ej medgiva försäljning, då må *han* sälja för intill tre års underhåll. Sedan det är förtärt, må *han* erbjuda sig igen åt närmaste släkting vid kyrkan och på tinget.[1] Vill *denne* ej emottaga honom och ej medgiva försäljning, må *han* då saklöst mottaga vård hos vem han vill.[2]

16.

Tvista två byar om samma jord, skog eller vatten eller någon annan tilläga till byn, de skola bägge hava gamla män och synemän,[3] och må det tillgå vid bevisningen som förr är sagt. Är någon *av grannarna i byn* med på vad i förevarande mål[4] men skiljer sig sedan från tvisten, innan den är avgjord, må

14,775 (å 1539 Lockne)]; [= 22 ex. Dipl. No. 14,735 (å 1535 Refsund)]; [= 18 ex. 'vi 24' Dipl. No. 14,253 (å 1513 Refsund)]; — förekomma i diplomen under olika benämningar: 'asyna män' Sv. Dipl. 1670 (å 1413 Banafjöl); 'provsmän' ex. Dipl. No. 14,735 (å 1535 Refsund); 14,791 (å 1541 Hognestad); 14,834 (å 1546 Refsund); 14,793 (å 1542 Berg). De sägas vid sitt uppdrag vara i 'prov' ex. Dipl. No. 14,63 (å 1445 Hof); 14,182 (å 1493 Ovik?); 14,395 (å 1523 Jämtland); i 'dom' ex. Dipl. No. 14,156 (å 1485 Berg); 14,253 (å 1513 Refsund); i 'prov och skoggång' Dipl. No. 14,148 (å 1482 Sunde), i 'prov och rannsakan' Dipl. No. 14,775 (å 1539 Lockne). De följa råmärkena undan för undan ex. Dipl. No 14,148 (å 1482 Sunde); 4, 1023 (å 1496 Berg), de resa råmärken ex. Dipl. No. 15,698 (å 1561 Rätan). —

Anförda diplom — undantagandes Sv. Dipl. 1670 å 1413 som är fr. Banafjöl i Åml: 12 undersökningsmän i enlighet med H — äro belysande direkt endast för jämtländsk praxis.

[1] Jmfr fl 1.

[2] Ett orkeslöst par som mot *fārgånga* 'livsförnödenheter' och vård lämnar gården i andra händer, heter vanligen i Nl 'gammelfolk' l. 'förmånsfolk'. Vendell ÖD upptager *sytningsfolk* och med denna betydelse. *sytning* f. 'omvårdnad', *syta* 'vårda' (småbarn, gubbar) förekommer allmänt i nl. dial.

[3] *till gangu* n. *mæn* 'synemän' jmfr s. 66 n. 2.

[4] Om byalaget trodde sig till ett senare ting kunna förebringa äldre eller säkrare bevisning kunde det vädja mot den på *minningæ*-männens utsago och synemännens undersökningar grundade domen jmfr U, JB, 22.

han böta 3 mark till treskifte och vara skild från tvisten, vare sig bevisningen lyckas eller misslyckas.[1]

17.

Utfäster man, i rättegång om jord, godemänsed eller arvejordsed och vill verkställa den till mera jord, må 12 män intyga det, innan eden svärjes. Nu är sagd jordabalk. Jord kommer alla omsider att få nog av. Gud låte oss så leva i världen, att vi må alla förbliva i Guds hyllest.

Här börjas handelsbalken och räknas i den 7 flockar.

1 Om handel med förfalskning i guld eller silver.
2 Om de köp hustru får uppgöra.
3 Om hästköp och hästbyte och anstånd.
4 Om lega av häst eller andra saker.
5 Om pantsättning.
6 Om borgen.
7 Om fattigas gästning.

1.

Köper man guld eller silver av en som ej är guldsmed eller silversmed, och är det förfalskning eller vad slags förfalskning det är man säljer åt någon, må *man* böta 8 öre i tre omgångar. Är det silversmed, må *man* böta 16 öre i tre omgångar. Och den må taga den förfalskade varan som sålde *den*, och den må återtaga köpesumman som köpte, eller må *man* styrka sitt nekande med 14 mäns ed, om det finnes 2 män till vittne.[2]

---

[1] *hwat hun winder aeller tapær* jmfr U. *hun* syftar på *minnung*. I U syftar *hun* på *fyrning*. Om tvänne byar lågo i tvist med varandra om tillägor, kunde det knappast vara fråga om annat än *minnung*, icke *fang*.

[2] Säljaren kunde förneka antingen att han ej visste att det var förfalskning eller att han sålt varan i fråga. I bägge fallen skulle han styrka sitt nekande med 14 mäns ed eller om han bruste åt eden, erlägga samma böter, naturligtvis om köparen hade de två köpvittnena. I annat fall fick köparen stå sitt kast eller måhända gällde vad B angiver: säljaren skulle styrka sitt nekande med 6 mäns ed. Jmfr U, KpB, 1.

2.

Hustru eller bondens barn få ej uppgöra större köp än till en örtug, om det[1] icke är 18 år gammalt och fadern giver det gods i händer. Var som uppgör större köp med dem utan bondens vetskap må böta 8 öre i tre omgångar.

3.

Om köp och byte av häst eller vad kreatur det än är. Upptäcker man att det är halt eller något annat fel inom fem dygn, må *man* föra det hem till säljarens gård inom fem dygn, eller må envar som köpte *det*, *också* behålla *det*. Men säljaren är alltid skyldig att ståndа i hemul. Brister *han* åt hemul, må *han* böta 8 öre i tre omgångar och betala skadeersättning.

4.

Leger man häst av någon eller annat lösöre,[2] han skall återställa *det han legt* i lika gott skick som han tog det, om ej olyckshändelse inträffar. Påstår den ene att det är olyckshändelse och den andre förnekar det, må den hava bevisningsrätt som säger att det är olyckshändelse, med 2 mäns vittne. *Så må man förfara med* allt som är mera värt än 8 öre. Är det mindre värt, må *man* styrka sitt nekande med 6 mäns ed eller betala skadeersättning.

5.

Sätter man lösöre i pant hos någon, må *man* göra det med två män *som vittnen* och återlösa *den* i rätt tid. Löser *man den* ej, då skall *innehavaren* bjuda den till återlösen på samma sätt som jordapant.[3]

---

[1] Bondens barn.

[2] *ankostir* 'saker som behöfvas i arbetet'. Ordet är ännu levande i nl. dialekter 'körredskap' [Sveg, Hjd.; Jmtl. (Hülphers)].

[3] Se JB, 9.

6.

Går man i borgen för penningar åt annan, betalar ej den som fått låna *penningarna*, då må den betala som gick i borgen. Den borgar sig ofta i sorg som borgar för en annan.

7.

Nu kanhända fattigt och vanfört folk föres mellan byar eller bönder. Då skall envar föra det oskadat från sig och ingen vägra hus mot kvällen. Vägrar det någon hus mot kvällen, må *han* böta 4 öre. Tager det skada eller dör därav, då må den böta som utdrev *det*. Ej må *någon* föra skröplingslass[1] till obesuten mans gård, utan den som fört dit får föra därifrån. Gud vill ej glömma dem som gärna vilja hysa och härbergera den fattige. Kristus var gäst hos människorna på jorden. Han give oss alla för gästning himmelriket. Amen.[2]

Här börjas byalagsbalken och räknas i den 24 flockar.

1 Huru *man* skall skifta by.
2 Huru *man* skall gränsa tomter och bygga hus *på dem*.
3 Huru *man* skall gränsa åkrar.
4 Om dike mellan åkrar och skada av diken.
5 Om gärdesgårdar och försummelse att hålla dem i gilt stånd.
6 Om tjuder och hällor och tillsägelse hemma i gården.
7 Om överlåtelse av skog.
8 Om jakt och giller.
9 Om man nedriver hägnad.
10 Om brott av legoavtal.
11 Om man slår eller skär på annans äga.
12 Om åverkan mellan byar.
13 Om åverkan å skog och om råmärken mellan skogar.

---

[1] *afrapi* m. 1) 'en som det går långt utför med', blir orkeslös och får svårt att försörja sig 2) 'forarmelse' Fr. (*hrapa* 'störta, glida ned' Fr. A.; små buskväxter i fjällen, särskilt dvärgbjörk, heter *hrape* m. Fr. A.)

[2] Lagen om fattigas gästning hörde i U till KpB. Den följde omedelbart på lagen om annan gästning (fl. 9, 10).

14 Om tjuvfiske.
15 Om nyodlingar.
16 Om laga besittning av jord.
17 Om kvarnar och vattenuppdämningar.
18 Om broar och skada i broar.
19 Om vådeld.
20 Om mordbrand.
21 Om kvinna mjölkar annans kreatur.
22 Om orätt märke på annans kreatur.
23 Om kreatur gör kreatur skada eller dräper *det.*
24 Om skada som man tillfogar kreatur.

1.

Land skola skötas med lag och ej med våldshandlingar. För ty att då står det väl till i landen, *när* lag hålles.[1] Nu säges huru by skall skiftas som flera hava del i än en. Där skall *man* sätta skiljemärken, och må envar veta sin del. Så skall man gränsa tomter. Överskrider man märken på tomter, må *man* böta 16 öre i tre omgångar och utlämna det man tog. Och skola grannarna ordna sina hus så att envar har rum för takdroppet på sin egen tomt. Bygger *man hus* närmare, må *man* bortföra det och böta som förr är sagt, om man icke bortför *det* inom 5 dygn.

2.

Bygger *någon* hus på annans humlegård, på farväg till vatten eller på kyrkväg eller där man lagligen skall hava väg från gården, må *han* bortföra *det* och böta 16 öre i tre omgångar. Vill *han* ej bortföra *huset*, då må *man* taga ned *det* saklöst utan att förstöra det. Förstör *man* huset, må man då böta lika mycket som man tager.[2]

---

[1] *Land skulu*
mæþ laghum byggiæs
ok æi mæþ walz wærkum.
Måhända värslämning (se Lind: Om rim etc.)

[2] Det är 16 öre. Stället är dunkelt. Undslapp den som byggde i detta fall böterna till konungen och det allmänna? Eller var det endast målsägaden som för sitt slarv vid nedtagandet av huset fick avstå sin andel i böterna som husbyggaren skulle erlägga?

3.

Nu överskrider man märken på någons åker eller sätter hus på annans åker, må *man* bortföra *det* och återlämna det man tog och böta åtta öre i tre omgångar. För tre gånger[1] men ej för flera på ängar som ligga intill åker skall så bötas som nu är sagt. På utängar må *man* böta 4 öre för åverkan eller våldsam inkräktning av jord. Ej må *man* böta för våldsam jordinkräktning, om det gäller mindre än en fots bredd på åker och en aln på äng och en famn i skog.[2, 3]

4.

Försummar man dike i åkrar eller ängar, må *man* böta 3 mark till treskifte för varje balk[4] och gräva sedan och ersätta skadan som kom från diket efter värderingsmännens ord. För ty att den skall råda som vill odla.

5.

Kring åkrar och ängar skola gärdesgårdar vara i gott stånd veckan före Botulvsmässan.[5] Laga gärdesgård kring åker skall vara en fot mellan störar och bunden med två band,[6] så hög att *den* når en man av medelhöjd upp under armen, på ängar en halv famn mellan störar och så hög som förr är sagt. Är

[1] *afrækt* felläsning f. *aftækt*

[2] 3 ½ aln.

[3] *æy ma moldran*
bötæ foræ minnæ
æn fiæzmon i akri
ok alin i ængi
(ok famns i skoghi)

Värslämning (se Lind: Om rim etc.)

[4] *balk* n. 'ett stycke jord som genom uraktlåten grävning ligger kvar i ett dike och hindrar vattnets avlopp'. Schl gl.

[5] d. 17 juni.

[6] Att döma av de dock för få uppgifter om nutida gärdesgårdar kring åker i Hl som förf. haft att tillgå [2 fot mellan störar, 3 band (Ljusdal); 3 alnar mellan störar, 3 band (Gnarp, Hassela Hl)], synes H haft ganska mödande pretentioner på laga gärdesgård.

den ej i så gott skick och kommer syn, må *man* böta 8 öre i tre omgångar. Gör kreatur skada, sedan åker eller äng blivit gärdad på det sättet, må *man* ersätta skadan efter värderingsmännens ord. De skola vara två som värdera. § 1 Hugger man störar från gärdesgård, må *man* böta 4 öre eller styrka sitt nekande med tre män. Hugger *man* eller bryter sönder gärdesgård, så att kreatur går igenom och gör skada, må *man* böta 8 öre i tre omgångar.

6.

Så skall *man* lagligen hälla häst eller sto: med hovklabb eller knäklabb eller skakhälla.[1] Gör *djuret* sedan skada i åker eller äng, då skall *man* lagligen föra det hem till gården och tillsäga ägaren. Då skall *denne* föra det till utöar,[2] eller må det vara ogilt, om det blir dräpt. Angående nötkreaturs hällor skall man sätta bräde för ögonen eller hornklabb eller hälbända.[3] Gör *det* sedan skada, må *man* föra det hem till gården som förr är sagt. Angående getters hällor, må *man* lägga klabb på halsen eller hälla om halsen och foten. På svin klove på halsen eller yglor[4] genom öronen eller ring i trynet. Gör *det* sedan

---

[1] *skakheldæ* f. 'skakhälla', en hästhälla, förmodligen densamma som i Hl kallas *kūthalla* (Ljusdal); *skaka* har här sin grundbetydelse 'röra sig raskt' FT. *Kuthallan* består av två vidjeringar sittande i vardera ändan på en träklabb och snodda kring hästens framben ovanom hovarna.

[2] *vt öiær.* Ordet kan här icke hava sin vanliga och rikspråkliga betydelse. Det skulle vara en drakonisk bestämmelse, särskildt för dem som bodde inne i landet.

öi f. har väl här, som prof. Noreen påpekat, sin betydelse av 'frodig betesmark vid vatten' jmfr Rygh Inl. s. 88. *öi* har ännu denna betydelse i vissa nl. dial. se Sv. Landsm. XIX 2, s. 19 (E. Modin, Hjd) och förekommer helt säkert i flera nl. ortnamn.

[3] *ha bændæ, habænda* f. 'bindsle om hälsenorna' *ha* m. 'häl', *bænda* f. [*orrbänna,* ett fågelgiller, Nordholm Jmtl Df s. 49; *bänna* f. betecknade i Hl en bärinrättning, bestående av flätade vidjor. Två halvor fälldes ihop till en bänna, och en bänna lades på vardera sidan, då hästen klövjades (Ljusdal)].

[4] *snær* (efter Schlyters läsning) = *snar;* *snar* n. 'ett band av snodd halm' 'ygla' A. 'snöre' Ro.

Men A-texten har väl menat *snærs* (presens indikativ) jmfr B-textens *swedhäs* (presens l. infinitiv) och dess variant *snärs;* *snæria* Sö. Ri. Ka. här 'anlägga *snar* l. *snara*' (*snara* f. 'snara' A. m. fl. 'Streng eller Snor som dra-

skada, må *man* föra *det* hem till gården som förr är sagt. § 1 Nu vill den som är ägare ej göra på dessa kreatur dylika hällor som nu är sagt, må *man* böta 8 öre i tre omgångar, och kreaturet må ligga ogilt, om det blir dräpt. Nu påstår han sig hava gjort laga hällor, den nekar som dräpte *djuret*, må grannarna och opartiska män och någrannar intyga huru det förhåller sig. Nekar den som äger kreaturet och *säger* att den skadan kom ej av mitt kreatur, då må *han* styrka sitt nekande med ed alltefter böterna.[1]

7.

Nu överlämnar man sin nyttjanderätt åt annan till skog som man ej själv brukar, mot eller utan betalning. *Må det ske* med vittnen. Blir han hindrad av grannar den som har legt,[2] må *han* framhava sin hemulsman. Nekar ägaren till överlåtelsen, må den andre som hade legt, med vittnen styrka *den*, två män och han själv tredje. Brister *han* åt eden, må *han* böta för åverkan i skog som för stöld hemma vid gården. Förmår han fullgöra sin ed, då må *han* taga samma böter som han *själv* skulle hava erlagt, om det varit han som tagit.[3]

8.

Går någon i annans skog med hund och båge, må *man* böta 2 öre. Gör *man* bås[4] i hans skog, må *man* böta 4 öre.

---

ges gjennem Huden paa Dyr for at skaffe varigt Afløb for syge Udsondringer' Ro.).

snærs gönum öræn n. 'anlägges yglor genom öronen'.

[1] Se VB, 22.

[2] l. lånat.

[3] Ägaren av skogen skall böta till den som innehar nyttjanderätten.

[4] *bas* m 'bås', fälla för att taga björn, varg, räv, järv, lo (Hülphers B Jmtl. s. 92; Swederus Sk JDV; N. Keyland Fataburen 1906 h. 1, s. 12 f; en utförlig beskrivning av ett järvbås finnes i Tidskrift för jägare etc 2:dra årg. s. 670 f.) —

Att döma av § 2 i denna fl. jämförd med U, 15 inl. hava bås använts också till fångst av andra djur än de här uppräknade.

Gör *man* giller,[1] må *man* böta 8 öre i tre omgångar. Lägger *man* spjut[2] eller driver älg ur vinterstånd,[3] *må man böta* 8 öre i tre omgångar. § 1 Driver man själv älg i sin skog, hindrar honom hunger eller trötthet[4] och måste han gå ifrån, då må *han* sätta spjut i spåret. Är han borta ett dygn eller två och fäller man djuret medan, då må den hava allt på skottbogen[5] som fällde *det*, och den må hava djuret som drev *det*. Tvista män om drev, då skola opartiska män undersöka det och följa spåret, och den må hava djuret som de bevisa det åt med sin ed. § 2 Må den hava björn och varg och järv som fäller *dem*.[6] Må de icke hava frid någonstädes.[7] § 3 Angående fågel- och bävergiller[8] må samma lag gälla som angående annat giller.[9] Nekar man, må *man* styrka sitt nekande med 12 mäns ed och mista gillret.[10]

9.

Nu må ingen för annan riva gärdesgård kring åker eller äng, medan hö eller säd står ute. Rätt tid för det är första vinterveckan.[11] River *man* förr, må *man* böta 8 öre i tre omgångar och skadeersättning eller styrka sitt nekande med 12 mäns ed.

---

[1] Ex. gropar se MB, 3 § 1; flakar med gillerstickor, snaror, stockar, saxar. Att det var belagt med högre böter att göra giller än bygga bås berodde väl på att båsen voro mindre farliga för folk och kreatur se MB, 3 § 1.

[2] s. k. självskott (älgspjut) se MB, 3 § 1.

[3] På de ställen där älgen finner tillräcklig föda och skydd, dröjer han även vintertiden 2 à 3 veckor; dessa ställen kallas hans stånd, Swederus Sk JDV s. 167. Älgen jagades med största fördel om vintern.

[4] B gentemot A. Det följande 'må han sätta spjut i spåret', 'är han borta ett dygn eller två' gör denna läsart sannolik.

[5] *skotbogher* m. 'den bog där skottet träffat'. Också i ÖGL erhåller den som skjutit djuret, skottbogen. Dipl. No. 4, 268 (å 1342 Stein) berättar att bönderna lämnat skottbogen på två fällda björnar i tionde.

[6] Angående dessa djur gäller ingen rätt till spår.

[7] Man fick fånga och fälla dem också på annans skog jmfr U, 15 inl.

[8] Ex. snaror, flakar, stockar, orrbänna för fåglar; saxar, tenor, nät för bävrar.

[9] Den som gör giller på annans mark skall böta 8 öre i tre omgångar.

[10] Om också ägaren till gillret (båset l. spjutet) nekar till att det är han som satt det eller gjort det på annans mark, mister han ändå gillret.

[11] Veckan kring första vinternatten (d. 14 okt.).

10.

Leger bonde man eller kvinna, arbetar *han* hos bonden för mat och[1] lön eller mottager[2] fästepenning, går han från bonden före flyttningsdag, må *han* återbetala fästepenningen till bonden och dessutom så mycket[3] som bonden hade fäst honom[4] med, och på samma sätt legokvinna, och tvingar honom ej trångmål därtill. Driver bonden bort sitt legohjon, man eller kvinna, före rätt flyttningsdag[5] utan sak, må *han* giva sitt legohjon så mycket *som* han hade fäst det med.[6]

11.

Skär man över råmärken in på annans äga eller slår och låter *det* stå kvar, må *man* säga till, medan det ännu icke är förstört, och vara saklös. Blir det förstört, må *man* böta som hade man bortfört det, 8 öre i tre omgångar. § 1 Sår man annans jord olovandes. då må *man* hava förverkat sitt utsäde och arbete, och den må hava säden som äger jorden. För man bort avkastningen, må *man* böta 8 öre i tre omgångar eller styrka sitt nekande med 12 mäns ed.

12.

Tvista män om åverkan mellan byar, då skola gamla män intyga råmärkena emellan dem. Har den ena råmärken och den andra ej, då må den hava *det omtvistade som* har råmärken. Hava båda råmärken och ingendera bevisning om besittning av gammalt, må *de* då dela den mark de tvista om i två delar, och vardera må hava hälften.

---

[1] B gentemot A.

[2] eg. 'mottaga *de*'.

[3] *swa mykla leghe;* riktigt uttryckt från husbondens synpunkt.

[4] *þy* syftar på legohjon.

[5] U, VB, 11 har som rätta flyttningsdagar pingst och Mårtensmässa (d. 11 nov.)

[6] B gentemot A.

13.

Går man i annans skog, hugger timmer eller gärdsle eller vad åverkan man än gör i någons skog, då må *man* böta 8 öre i tre omgångar. § 1 Går man i annans skog med sina kreatur olovandes och öppnar hans stängsel, må *man* böta som förr är sagt. § 2 Tvista män om råmärken mellan skogar, säger sig en hava trämärke[1] och en annan stenmärke,[2] då må stenmärket hava vitsord. Påstår en sten och en annan berg, må berget hava vitsord, påstår en i berg och en annan i bäck, må bäcken hava vitsord, påstår en i bäck och en annan i sjö, må sjön hava vitsord. § 3 Nu skall bevisning om besittning av gammalt gälla näst efter råmärken, och må den hava vitsord som har starkare bevisning om besittning av gammalt. Så gränsas också hemma i hagar, åkrar och ängar och allestädes där man skall gränsa jordägor.[3] Nu påstår *någon* det vara starkaste bevisning om besittning av gammalt, när det är en som har ägt men sedan lämnat bort åt en annan. Då skola 12 män på tinget pröva denna bevisning som förr är sagt.[4]

14.

Nu skall envar själv bestämma över sina fiskevatten. Färdas man i annans storfiske[5] olovandes, må *man* böta 8 öre i tre omgångar eller styrka sitt nekande med 12 mäns ed. Färdas *man* i lillfiske,[6] må *man* böta 4 öre. § 1 Om sjöar eller sund ligga mellan byar, må var by äga notdrag och nätlag framför sitt land. Beträffande småsund och nor där ej är all-

[1] Ex. kors, skåror och bläckningar på växande furor och granar.

[2] Ex. hällar av sten, gränsrösen på bergstopparna.

[3] Också bönderna skola sinsemellan hava liknande råmärken eller i annat fall liknande bevisning.

[4] JB, 14.

[5] *kulfiski watn* n. 'vatten där fisken under lektiden är samlad'. Schlyter har funnit ordet i domböcker fr. början av 1800-talet för Ramsele härad, och det är enligt meddelande till honom brukligt i delar av Jmtl. — Ordet förekommer också i Dipl. No. ex. 14, 149 (å 1482 Hakaas).

[6] *fiafiski* felskrivning för *fafiski* 'lillfiske' i motsats till storfiske.

B: *stralfiski* 'småstimsfiske'; *straala* 'sprida sig i små stim, *straal* n. 'ett litet fiskstim som utgår från ett större', *straalsild* f. 'sill som går i små och spridda stim' A.

män passage för skepp, må envar äga sin hälft. Ligger där allmän segelled till havs och från, må då en tredjedel ligga obygd[1] ute på djupet. Bygger *man* mera, må *man* taga upp och flytta *det* och böta 3 mark till treskifte. Den äger vatten som äger land, om det icke är med köp undantaget. § 2 Sjölider och ålider, det är byamännens egen skog och alla tillsluttningar. Flat köl[2] är allmänning, både land och vatten. § 3 Uppbryter man annans fiskhus[3] och tager hans fisk till ett värde av 4 alnar *väv* och blir lagligen överbevisad, må *man* böta 16 öre till målsäganden. Lika mycket också för laxgårdar och laxnät. Färdas man i annans laxfiske med not eller nät eller ljuster, må *man* böta 6 mark till treskifte och lämna igen fisken. Påstår den ene att *han* har tagit mera fisk, och den andre nekar, må den hava bevisningsrätt som vill försvara *sig*. På samma sätt också om han nekar helt och hållet, då må *han* styrka sitt nekande med 14 mäns ed. § 4 Drager man not i annans strömmingsvik, må *man* böta 8 öre i tre omgångar. På samma sätt också de som bryta not utan förmannens för notlaget[4] medgivande, likaså också förmannen om han bryter, innan alla äro ense därom.

---

[1] Man får ej bygga fiskegårdar på denna tredjedel.

[2] *kiol* 'köl' se Sv Landsm. XIX, 2, s. 15 (E Modin, Härjedalens ortnamn och bygdesägner). I Hjd har ordet enligt nuvarande språkbruk en vidsträckt betydelse. Köl betyder 1) större högländ myrmark som är skoglös och utan starrväxt 2) större sammanhängande skogssträcka socknar eller landskap emellan (E Modin) se också Herman Geijer, Språk och Stil 1906 s. 240 f.

[3] *fiskiæ hus.*

Weinhold s 74 antager att fiskehus betecknar fisksump.

Handl. E. Fundin, Funäsdalen, har ej hört fiskhus omtalas annorlunda än 'att fiskrarna hade kojor vid avlägsnare vatten, primitiva bostäder under uppehållet där, och för förvaring av nedsaltad fisk att vid inträffande vinterföre avhämta'. ($^{20}/_{10}$ 08) —

Emellertid handlar flocken om tjuvfiske och omedelbart efter fiskhus talas om laxgård. Fiskhus — benämningen förekommer hos Hülphers, B Mdp—Hjd, s. 64 'åtskilliga fiskhus äro med kostnad anlagda men ränta föga mer än taxan' och i Fale A. Burmans dagböcker, Nordlander N S s. 118 — torde därför snarare syfta på någon fiskebyggnad. Prof. Einar Lönnberg anser det sannolikt 'att med fiskhus på ifrågavarande ställe menas *vrakfiske* för lax som förr nog spelade en ganska stor roll, när tillgången på lax var rikligare än nu. Naturligtvis kan det även åsyfta ålkista. Men både det ena och andra är vrakfisken, som ofta hade avslutning i form av hus som kunde stängas med lås' ($^{20}/_{11}$ 08).

[4] *forseaman*, fvn. *forsjámaðr* m 'person som har att styra något' Fr.

15.

Nu vill man röja till åker eller äng. Ingen må göra *det* på annans jord utan ägarens medgivande. Vill man intaga gårdsplats[1] å allmänning,[2] då må *man* göra det bredvid den som hade byggt före, så att han icke borttager något för honom. Må *han* taga skog på samma sätt som gårdsplats, så bred skog som *hans* åker och äng. Är *det* utmark,[3] må *han* taga i bägge riktningarna en stöttingsmil.[4] Så lång skall en stöttingsmil vara: om *man* åker hemifrån före sol vid solståndet[5] mot jul och hugger ett lass stör och kommer igen vid middagstid. Det är laga intaga. Vill han intaga till åker eller äng, då skall han röja till tre högars avkastning[6] och bygga ett hus i fyra knutar[7], och må *han* gå kring intagan och sätta märken kring den med 2 vittnen, och må det vara hans laga intaga. Tvista två om intaga, då må den hava bevisningsrätt som byggde huset med två vittnen och full ed.

---

[1] Se s. 31 n. 9. —

Jmfr Nordlander, J., Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift 9, s. 317 f.

[2] Denna besittningstagandets rätt å allmänning torde få antagas utgöra grunden för tillkomsten av de utom den egentliga bygden liggande fäbodar vid vilka hemman och byar, icke sällan hörande till skilda socknar, äro om varandra blandade Widmark, s 14.

[3] De i Vb och dess granntrakter så vanliga *mark*-namnen äro det påtagligaste exemplet på bosättning i utmark.

[4] *styltingxrast* f. Hultman HL s. 27, n. 1 anser att textens *styltingxrast* har kommit till genom förvanskning av ett *styttingxrast* vars förra led är det i östsv. och nl. dial. välbekanta *stytting*, stötting 'skogskälke, kort släde att köra timmer på'. B har också på motsvarande ställe *styttungxrast*.

Längden av en vanlig rast utgjorde ej fullt en halv svensk mil Falkman oMoV, 1, s 107.

[5] *vm stpau tima gen iulum* 'vintersolståndstid' jmfr *sólstaða* 'solståndstid' Fr. *stādygna* 'solståndsdygnen' (Ljusdal).

[6] *dyssiær. dyssja* kallas en sammanräfsad hög hö på marken Ri. Således icke (ris-) 'kase' som Widmark s. 100 tolkar det.

[7] Det vart laga intaga om intagaren där uppförde ett fyrknutahus (det var icke nog med att han byggde en bod l. lada; men mer än fyrknutahus behövde han icke bygga). —

Fyrknutahuset rymmer endast ett rum. Förnämligare än fyrknutahuset är sex- och åttknutahuset med 2 resp 3 rum.

Fanns redan på H:s tid sex- och åttknutahus av den nutida typen? jmfr Weinhold s. 220.

16.

Detta är laga besittningar det man i tre år har opåtalt[1] och oklandrat. Kommer sedan en annan och påstår *det* vara hans, då må den hava vitsord som tagit *det* i besittning. Det må också gälla om all jord som man tillköper sig eller förvärvar med byte, om icke den är omyndig eller utom landskapet som skulle klandra *jorden*. § 1. Flytta män till allmänning och försummas[2] deras intaga i tre år, då må den hava *den* sedan som vill taga *den* i besittning.

17.

Ligger kvarnställe mellan boplatser, må var boplats eller by hava halva kvarnstället. Ligga flera kvarnställen i by, må envar äga så mycket som han äger lott i by. § 1. Tvista män om kvarnbyggnad eller någon byggnad i vatten[3] som gör skada, det skola 6 män undersöka om denna byggnad gör skada eller ej. Intyga dessa sex män att denna byggnad gör ingen skada, må *den* då stå saklöst. Intyga de att den gjorde skada, må *man* då borttaga *den* och flytta *den* och böta 8 öre i tre omgångar. För ty att ingen må bygga annan till skada.

18.

Envar som bor i nyligen upptagen by, må ansvara för vägar över sina land. Bor *man* i gammal by, må envar veta sin del som han har i byn. Den som ej gör broar till sin del, må böta 8 öre i tre omgånger för de vägar som gå till kyrkan och tinget och de allmänna vägar som skola finnas, och behöver

[1] *oquiþæt*, fno. *ukviðat* Dipl. No. 4, 124 av *kviða* = *kviðja* 'förbjuda en ngt' Fr.

[2] *afrökia*, isl. *afrækja* Fr. 'försumma'.

[3] Ex. fiskebyggnad.

bro kistor och bjälkar. Vidkommande jordbroar[1] som ligga i bäckar och diken eller gropar, må man *vid försummelse av dem* böta 4 öre och bygga sedan. Försummas dessa broar som nu äro nämnda, vare konungen målsägande härvid, om ingen har blivit skadad i bron. Har någon blivit skadad, då må han vara målsägande. § 1. Alla broar och allmänna vägar skola vara 5 alnar breda. Envar som ej röjer allmän väg, må böta lika mycket för väg som för bro. På samma sätt skall också prästen bygga broar och röja vägar som bonden eller böta efter lag. Här gäller för prästen samma lag som för bonden. § 2. Ljusnan, Ljungan, Indalsälven och Ångermanälven, där skola innevånarna uppehålla broar och färjor, där färja som *man* ej kan skydda bro. Försummar någon dessa broar eller färjor, må *han* böta 8 öre i tre omgångar, envar för sig. Försumma alla, må *de* böta 40 mark. Ej blir denna bot större. § 3. Nu kanhända folk taga skada i bro och dör därav, må de ligga i vådaböter 7 mark. Bryta de arm eller ben, må *de* ligga i vådaböter. Bryter häst ben av sig i bro och dör därav, *den* skall gäldas med 6 öre, sto halv mark, ko och kviga 10 örtug, svin, får, get, bock med örtug, om det är vintergammalt, är det två år, 2 örtugar, och ett öre, om det är tre år, sommarföl 4 penningar. Ej blir denna bot större.[2]

19.

Så skall *man* ansvara för eld. Bränner man sved[3] i skog eller på röjning,[4] den elden skall man vakta i 5 dygn att den

[1] *iorþbroær*. Enl. Rygh Inl. s. 45 betecknar jordbro ett ställe som medelst en rad tätt på tvären lagda stockar s. k. kavelbro eller medelst en stenrabb erbjuder passage över sumpig mark.

[2] Föreliggande skadeståndstaxa lämnar väl åtminstone en relativ markegångstaxa:

häst	144	penningar
sto	96	»
ko och kviga	80	»
svin, får, get, bock:		
vintergammalt	8	»
två år gammalt	16	»
tre år gammalt	24	»
sommarföl	4	»

[3] *swiþ* n. 'sved'.

[4] Så enl. B; A har *i lyktum* och lämnat rum för ett ord, måhända *ryþslum*, *i lyktum ryþslum* 'på inhägnade röjningar'.

ej gör skada. Brinner gärdesgård upp kring åker eller äng, må *man* böta 8 öre i tre omgångar och gärda igen.[1] Brinner skog,[2] må *man* böta lika mycket. § 1 Mellan gårdar skall bonden ansvara för sig och sina hjon. Brinner ett hus upp, må *han* resa ett annat igen. Brinner hela gården eller flera gårdar eller hela byn, *det är* 7 mark vådaböter och 14 mäns ed. Brister *man* åt eden, må *man* böta 40 mark. Ej bli dessa böter större, änskönt brinner både by och bonde.

20.

Om mordbrand. Nu bär någon eld och vill bränna både by och bonde, blir funnen med blåsande mun och brinnande brand, då skall *man* föra honom till tinget. Sedan skola 12 män svärja det sannast är i detta mål. Försvara de honom, då må den böta 40 mark som band en saklös. Fälla de honom, då må *han* böta allt det han äger till treskifte. Må konungen taga en del, målsäganden en annan, den tredje det allmänna. Bonden må *man* alltid ersätta först för hans förlust, och må *han* själv intyga den hur stor den var. Finnas ej mera tillgångar, då har bonden alltid först fullt skadestånd, och han skall å båle brinna *som* har bränt för bonde.

21.

Mjölkar en kvinna annans får eller get, blir funnen på bar gärning och finnas vittnen, må *hon* böta 3 öre eller styrka sitt nekande med 3 män. Mjölkar *hon* annans ko, finnas vittnen, må *hon* böta 3 mark till treskifte. Finnas ej vittnen, då må *hon* styrka sitt nekande med 12 män.

22.

Sätter man *sitt* märke på annans märke, vare sig det gäller djur eller saker, må *man* böta 3 mark, om det *tillägnade* är

[1] Bränner man sved på röjning och gärdesgården brinner upp.
[2] Bränner man sved i skog och skogen råkar i brand.

mera värt än halvt öre. Är det halvt öre eller mindre, må *man* böta 3 öre eller styrka sitt nekande med 3 män. Mot alla treöres-böter skall man styrka sitt nekande med 3 män och mot 3-marks-böter med 12 män. § 1 Tvista två om ett märke, hava båda samma bomärke, då skall den försvara som är innehavare.

23.

Dräper kreatur annat kreatur, må bägge äga ihop det levande och likaså det döda, om icke det ena är avstängt, tjudrat eller hällat. Då må den betala fullt skadestånd som ägde det lösa. § 1 Sargar kreatur annans kreatur, vad kreatur det än är, och det dör ej därav, det är ogilt utom i dessa fall. Skadar kreatur annans kreatur som han behöver i arbete, så att det ej kan fördraga sadel eller sele, då må *han* giva honom ett annat att begagna i stället, så länge hans är obrukbart, men ej längre. Nekar den som äger kreaturet, må *han* styrka sitt nekande med 12 män. § 2 Om hundar bita annans kreatur vad kreatur det än är och *det* dör ej därav, det är saklöst, ifall det icke är kreatur som han behöver i arbete. För det erlägges böter som förr är sagt. Dör det, då må *man* gälda levande för dött, och den må hava dött *som* giver levande för dött.

24.

Sargar man någons kreatur eller slår *det*, må *man* böta 4 öre och skadeersättning eller styrka sitt nekande med 12 män. § 1 Dödar man någons kreatur eller stjäl *det, det är* 8 öres böter i tre omgångar. För hund erlägges aldrig högre böter. § 2 Ingen må taga annans kreatur att begagna *det* till något, ej hans lösören, varken djur eller don, om han icke har lånt eller legt. Tager man annans häst, båt eller andra lösören, kommer *man* igen samma dag, må *man* böta 4 öre, gör *man* ej det, må *man* böta 8 öre. § 3 Bränner man båt för någon eller annan farkost, må *man* böta 8 mark till treskifte och skadeersättning. Bränner *man* snäcka,[1] må *man* böta 40 mark,

[1] Snäcka = ledungsfartyg.

hälften till konungen och hälften till skeppslaget. Byalagsbalken lyktas så, att må envar nöja sig med det han äger.

Här börjas rättegångsbalken och räknas i den 15 flockar.

1 Om lagman och budkavle.
2 Huru man skall kräva och hemstämma.[1]
3 Om ting och stämning till ting.
4 Huru man sammankallar ting vid någons gård.
5 Om delgivande av käromål.[2]
6 Om tingfall och tvetalan.
7 Huru eder skola utfästas och avläggas.
8 Huru länge tiden att gå eder står öppen och huru eder förklaras ogilda.
9 Huru man skall göra utmätning hos någon.
10 Om vittnesmål.
11 Om domar och vadhållning.
12 Huru kvinna må avlägga ed och vittna.
13 Om löftesman för ed, penningar och vad.
14 Om frihet för lagsökningar.
15 Om landamären.

Nu skola lagmän tagas. Då skall konungens syssloman[3] utse 12 män.[4] De 12 skola välja lagman, och sysslomannen skall[5] sätta honom dom i händer, den som har konungens fullmakt därtill. Lagmannen skall infinna sig på tinget, då tinget är lagtima eller konungens brev komma. § 1 Nu kommer konungens brev eller bud till landskapet. Då skall länsmannen uppskära budkavle, fyra från varje husaby.[6] De skola gå framåt och ej tillbaka. Ej skola torpare på skogarna bära budkavle

[1] *hemstämpna*. Ordet finnes icke i den övriga fsv. litt., men förekommer i fno. NGLgl.

[2] I Cod B-49 står *saksættung*.

[3] B gentemot A se s. 19 n. 2.

[4] Det skedde utan tvivel på landstinget. Hjärne H u H s. 28.

[5] B gentemot A.

[6] *Husaby* se s. 32 n. 1. Om det fanns en länsman i varje socken, bör det väl hava funnits motsvarande antal husabyar. U, TB, 1 § 1 stadgar en budkavle i var fjärding, alltså fyra i hundaret.

och ej den *som* bor på utöar.[1] Den som bor dem närmast, må säga dem vad som sker på tinget. Envar som försummar eller vilseför budkavle mot konungens bud,[2] må böta 8 öre i tre omgångar. Skär länsmannen upp budkavle och vill hava sockenting, den skall bonde från bonde bära. Var som försummar den, må böta 4 öre. Tvistar man om budkavle, må den hava bevisningsrätt som vill bevisa att den blivit fortskaffad.

2.

Är någon skyldig en annan *en* aln *väv*, *en* örtug eller mera, då skall *den som har att fordra* gå till *gäldenärens* gård med 2 män och kräva *sin* fordran. Betalar han inom fem dygn, må *han* vara saklös. Betalar *han* ej, må *han* böta för dröjsmål 2 öre och betala sedan. Så skall man fordra penningar, vare sig det är mer eller mindre. Nu vill man ej betala och ej lagbjuda. Då skall *fordringsägaren* för andra gången gå till hans gård och kräva både *sin* fordran och böter för dröjsmål och förelägga att vara hemma om 3 dygn. Betalar *han* ej då, må *han* böta tre mark till treskifte eller styrka sitt nekande med 12 män.

3.

Länsmannen skall hålla sockenting två gånger om året men ej flera, om ej konungens bud kommer. Socknemännen skola skaffa sig tingsställe var de kunna utom å prästbolet. § 1 Har man sak mot någon, då skall man stämma honom till tinget. Kommer han ej till svars och har ej förfall, må *han* böta tingvite[3] 4 öre och tre mark för tredska att svara inför rätta.[4] Äro båda närvarande på tinget, käranden och svaranden, och dömes

---

[1] Utöarnas befolkning var nog jämförelsevis talrik. De betydande fiskena lockade till bosättning.

[2] Så att ting ej kommer konungens bud till mötes.

[3] *þingwitæ* n. Ordet är enastående i den fsv. litt. men förekommer på flera ställen i fno. NGLgl.

[4] Den tilltalade kunde väl infinna sig på tinget men ändå vägra att inlåta sig på svaromål.

målet till penningböter och *han* vill ej utfästa *böter* och ej vädja mot domen, då må målsäganden och länsmannen kräva utfästelse av honom tre gånger på detta ting.

4.

Nu vill han ej ändå utfästa *böter*. Då skall länsmannen sammankalla ting vid hans gård. Och äro de alla i fyrtio marks frid som begiva sig dit och sätta ting vid hans gård och ytterligare tre gånger utbedja sig utfästelse. Utfäster *han* ej ändå, skola 12 män gå in i gården och utmäta alla hans böter efter dom. § 1 Vill han värja sig med strid, då må *han* vara ogild och likaledes hans följeslagare, och de äro i 80 marks frid som följa konungens tjänstemän. Var som gör länsmannen följefall må böta 3 mark. § 2 Vill han genom vad avlägsna tinget från gården, då må *han* vädja med tre mark till landskapets lagbok. Då må ej utmätas och ej skövlas hos honom, förrän vademålet är undersökt och avgjort. § 3 Anklagas död man för brott för vilket han ej var åtalad, medan han levde, då må hans arvinge fria honom med ed, om *han* förmår det. Förmår *han* det ej, då må han som arvinge med arvlåtarens tillgångar ansvara för böter.

5.

Så skall man stämma en annan: vid gården med 2 vittnen, vid kyrkan eller på tinget. Tvista de, den ene påstår att käromålet blivit kunngjort och den andre ej, då må den hava vitsord som påstår att käromålet delgivits, med två vittnen och 14 mäns ed. Brister *han* åt eden, må *han* böta 3 mark.[1]

6.

Gör hela skeppslaget eller socknen tingfall för länsmannen den dag tinget är lagligen sammankallat, må *de* böta 3 mark

[1] Hultman HL s. 44 n. 4 anser att som något bötesbelopp varken här eller annanstädes i samma kapitel finnes nämnt, *luin* som är fullkomligt enastående i den fsv. litt., uppkommit genom förvanskning av III mtt — i 1300-talets skrift ter sig detta i det närmaste likt det förra.

och hålla ting följande dag. Komma *de* ej då, må *de* böta 6 mark och hålla ting följande dag. Komma *de* ej då, då må *de* böta tolv mark.[1] Och dessa mål må instämmas till landstinget. Påstå sig bönderna hava varit på tinget och länsmannen bestrider *det*, skola 12 män från annat skeppslag eller socken intyga hur det förhåller sig.[2] Värjer denna nämnd bönderna, må *de* vara saklösa, fäller den dem, må *de* böta som förr är sagt. § 1 Anklagar man annan på tinget, då skall man fortsätta med samma talan som man först begynner. Ändrar man talan och intyga så 12 män, må *man* böta 3 mark till treskifte. Angående svaranden må samma lag gälla.

7.

Kärar man på tinget mot någon angående mål som är rättegångsmål med ed, bjuder svaranden ed för sig och den andre vill ej mottaga *den*,[3] må *han* då nedlägga *den*[4] och *för dess fullgörande* sätta borgen på det ting där båda äro närvarande och sedan bjuda denna ed vid hans gård. *Då är det* som hade käranden själv mottagit eden.[5] § 1 14 mäns ed och 8 godemäns ed skall *man* bjuda om 10 dygn[6] inom socknen och tredingen, utom tredingen om 15 dygn, emellan landskap om 30 dygn. Alla eder som äro mindre bjudas om fem dygn, utom socknen och inom tredingen och utom tredingen som förr är sagt.[7] Ej må *man* gå ed på fredag och ej på helgdag och ej under förfastor. § 2 Då dessa eder skola avläggas, då skola edernas löftesmän vara tillstädes. Äro parterna av skilda meningar

---

[1] B gentemot A.

[2] B gentemot A.

[3] För att vara giltig skall edserbjudan mottagas av den andra parten Amira NO s. 260.

[4] Amira NO s. 297 n. 2 gissar att uttrycket *niþerlæggia* hänför sig till den trästav som svaranden vid edserbjudan räckte käranden och som denne skulle mottaga. När käranden icke vill mottaga eden, deponeras den symboliskt.

[5] Om svaranden bjudit eden vid kärandens gård, anses eden mottagen och får avläggas utan hinder av käranden, jmfr U, 5 inl.

[6] Man skall bjuda att gå eden om 10 dygn.

[7] d. v. s. utom socknen inom tredingen skall dylik ed bjudas om 10 dygn, utom tredingen om 15 dygn, emellan landskap om 30 dygn.

om den ed som skall gås, då skall edutfästaren intyga med 2 män huru han formulerat den utfästa eden, och må *han* sedan gå sin ed. § 3 Nu är lagligen kunngjort, och den andre vill ej infinna sig, må *han* då vänta till solnedgången, om ej helg föreståt, och taga opartiska män till vittne på att han var där med sina edmän. Påstår den ene ed vara bjuden och den andre förnekar det, må den hava vitsord som påstår ed vara bjuden med 2 män *som vittnen.*

8.

Detta är den tid som efter lag står öppen till att gå eder. 14 mäns ed och 8 godemäns ed för den står tiden öppen i tre förfastor. *Förfastorna äro fyra:* mot jul *och påsk* och midsommar och Mikaelsmässan.[1, 2] Är den ej gången mot fjärde förfastan, så må den vara försummad. De eder som äro mindre för dem står tiden öppen i två förfastor. § 1 Ej må *man* med godemän mot död man föra bevisning om köp. Är den ene död av dem som avslöto köpet, må *man* styrka sin handel eller erlagd betalning med 2 män och 14 mäns ed. Då skall man svärja så att detta förvärvade jag med 8 godemän eller betalade, och vittnena voro närvarande. Vittnena skola svärja så att de voro närvarande, 8 godemän voro givna eller mottagna. § 2 Går man ed olagligen, må *den* vara ogild och de *undergå* kyrkostraff som svuro eden.

9.

Nu är någon lagligen sakfälld, och länsmannen vill utsöka hos honom. Då skall *han* sammankalla ting till hans by och utse värderingsmän till att gå in och göra utmätning hos honom.[3] Det är 12 män. Varken länsmannen eller lagmannen

[1] *[Nu æru genfastur fiurær] mot iulum [ok paschum] ok mæþsumbry ok mikiælsmæssu* jmfr U, 5 § 1.

Tiden att gå 14 mäns ed och 8 godemäns ed står öppen i tre förfastor jmfr U, 5 § 2.

[2] Mikaelsmässan d. 29 sept.

[3] *mæþsmæn i garþ hans næmpnæ; næmpnæ i garþ* eg. 'nämna in i gården' (för att göra utmätning) = *næmna till mæts* VML, I, 5 § 3.

skola gå in i gården, och *de skola* icke bestämma över någon utmätning. Gå de in i gården, må *de* böta 3 mark. Värderingsmännen skola utmäta lösöre och fäkreatur. Räcker det ej, då skall *man* utmäta säd och hö. Räcker det ej, då skall *man* utmäta hus. Räcker det ej, då skall *man* utmäta utjordar. Räcker ej heller det, då tager utmätning fatt i bondens egen gård. Denna utmätning skall göras hos dem som utfästa *böter* på tinget och icke vilja erlägga dem eller erlägga i rätt tid och likaledes hos dem som varken vilja utfästa *böter* eller erlägga dem utan tredskas på tinget. § 1 För jord som blir utmätt må lösningstiden vara 4 månader. Löser bonden eller hans fränder *jorden* före utgången av denna tid, må *den* vara deras. Löser *man den* ej, då må den hava jorden som *den* var utmätt åt.

10.

Ingen må med vittnen föra bevisning mot annan[1] annat än för dessa mål: dråp, sår, rån. I alla andra fall har den som försvarar sig bevisningsrätt. Bär man vittne och bekräftar ej sitt vittnesbörd med ed på tinget eller vid kyrkan, må *man* böta 3 mark för falskt vittnesbörd. Hur många de än äro må envar böta för sig. § 1 Ej må fader eller son eller broder bära vittne eller stå i ed någon av dem med den andre och ej den man som undergår kyrkostraff, så länge han står utanför kyrkan.

11.

Fäller lagmannen sin dom på lagligen kallat ting och vädjar därefter, om ingen vädjar mot honom, då vare hans dom giltig, vare sig det gäller eder eller penningar. Envar som fortsätter tvisten på hans dom utan att *själv* vädja, må böta 3 mark. Envar som vill vädja må med tre mark vädja på tinget till landskapets lagbok och sätta penningarna i kvarstad, och målet må vila, till dess saken är undersökt och avgjord.

12.

I dessa mål må kvinna svärja och vittna: för det första, ifall hon är inne, då barn födes, om det födes dött eller levande, eller vem modern uppgifver som fader till barnet; för det andra,

[1] B gentemot A.

om kreatur gör annat kreatur skada eller människa gör kreatur eller kreatur gör människa *skada*.[1]

13.

Väcker någon tvist om löftesman för ed eller vad,[2] då må denne hava rätt att bevisa att han är det med 2 män han själv tredje, om han vidgår att han var löftesman. Förnekar han att han var löftesman, må 12 män utlåta sig därom som voro på tinget närvarande. Vittna de att han är löftesman, då må löftesmannen böta tre mark och bonden fullgöra sin bevisning. Försvara de honom att han ej var löftesman, då har ock bonden brustit i bevisning. § 1 Påstår sig en hava löftesman för ed och en annan för penningar, må 12 män utlåta sig därom. Förnekar han utfästelse, må också 12 män utlåta sig om vad som var utfäst och åt vem det var utfäst. Envar som förmår värja sig inför målsäganden, må vara värjd inför alla.

14.

Detta är frihet för lagsökningar. Julfriden börjar 9 dygn före jul och slutar tjugondedagjul. Vårfriden börjar å lilla gångdagen[3] och slutar vid Botulvsmässan.[4] Höstfriden börjar vid Persmässan[5] och slutar vid Mikaelsmässan. I dessa frider må ingen lagsöka en annan eller infinna sig vid hans gård[6] för att göra utmätning, om icke för vårök, utsäde och vårbill. Angående dylikt får *man* kräva och förelägga att vara hemma och likaså angående gamla utskylder till konungen var de restera. Denna frid skall ock råda, medan konungens rätta uppbördsman[7] är i landskapet. Envar som bryter någon av de frider som nu äro nämnda, må böta 3 mark till treskifte. I vårfrid och höst-

[1] U har ytterligare mål då en kvinna får svärja och vittna.

[2] U, TB, 12 har på motsvarande ställe *epe tahæ feæ takæ wæþiæ takæ*.

[3] Början av veckan före Kristi himmelfärdsdag.

[4] d. 17 juni.

[5] d. 1 augusti.

[6] *forgangæ = fore gard ganga*.

[7] d. v. s. konungsaren se s. 19 n. 2.

frid må man gå sin ed hällre än att man brister åt eden. § 1 Knivstygn och skott med båge, det är konungens ensak[1] 40 mark, och målsäganden och det allmänna må taga efter landskapets allmänna lag. § 2 Nu skall varje vapenför man som är aderton år gammal, hava 5 härvapen: svärd eller yxa, järnhatt, sköld, brynja eller musa[2] och båge med 3 tolfter pilar.[3, 4] § 3 Envar som bär fridvapen[5] med sig till tings utan konungens tjänstemans tillåtelse må böta 3 mark. § 4 Envar som går objuden till konungens tjänstemans gengärd som hålles på konungens ägor må böta 16 öre, men *går man objuden till gengärd* på bondens ägor, må man böta 8 öre.

15.

Dessa äro gränserna mellan 2 konungar.[6] Sveriges och Norges område börjar i 'Uluträsk'[7] och går längs 'Ysmä'[8] 15 sjömil.[9] Där äger Norges konung landet västan och sunnan

---

[1] *knifslagh ok bughu skut*
(pæt) ær konungx ensak.
Värslämning: (se Lind: Om rim etc.).

[2] *musa.* Hildebrand Sv. M, 2, s. 321 sätter ordet i samband med det tyska *mus* som betyder maska i ett nät, men även järnring i en brynja, *museisen.*

[3] *swærþ æller öxæ*
iærnhat skiold
bryniu æller musu
ok bughu mæþ III tyltum arfwæ
Värslämning (se Lind: Om rim etc.).

[4] Dessa vapen skulle man hava med sig till tinget.

[5] Man fick icke bära fridvapen ex. kniv på sig, då man for till tings — det var vådligt för den allmänna säkerheten.

[6] Angående det i denna fl. föreliggande gränsdokumentet och i detta förekommande ortnamn se Hgl; Widmark s. 51 f., jmfr O. S. Rydberg, Sveriges traktater med främmande magter Första Delen s. 250 f, Stockholm 1877; JLF, B. 3, s. 97 f. (P. Olsson).

[7] *i vlu þræski* Ulsjön i Sörlie s:n i No.

[8] *ysmæ* sjön Hotagen och Löfsjön i Föllinge (Olsson).
Angående namnets betydelse se Rygh Norske Elvenavne s. 344.

[9] *XV wiknæ langum; vika* 'sjömil' se Falkman o M o V, I, s. 108 f. Sedermera fick benämningen *vikusjö* ungefär samma betydelse som benämningen sjömil varmed måhända menades en tysk eller geografisk mil (ungefär 25,000 svenska fot) Falkman o M o V, I, s 111.

och Sveriges konung landet östan och nordan. Så går det från 'Ysmä' och till 'Skata kiäldu' och till 'bäckä Thorusgä' och till 'Maru bäck'[1] och till backen vid 'Strintungs ed', från denna backe och till 'Honuberg', därifrån och till den häll som är jordfast och har runor inhuggna, därifrån och till 'Firi ås',[2] till 'Fäningö skalle', därifrån och till 'Thorthungä gård',[3] så därifrån och till 'Hvitäholmä' i väster, därifrån och till 'Ösothä', så till 'Björnsothä', därifrån och till 'Siksiothä',[4] därifrån och till 'Hvitä stiorn' och till 'Alfr ås',[5] så därifrån och till 'Hovär högä',[6] från 'Hovär högä' till 'Konungshälla'.[7]

---

[1] *maru bæk* se JLF, B. 3, s. 101 f.

[2] *firi ass* Fyrås i Hammerdal (Widmark); enl. Olsson kan icke, om identifieringen *maru bæk* med andra handlingars Morbek, Murubek är riktig, *firi ass* vara Fyrås i Hammerdal utan måste sökas mellan Bräcke och Rätan.

[3] *porþungæ graþ* i grannskapet av sjön Torringen (Turingen) mellan Bräcke och Borgsjö (Widmark); gården Turingen i Rätan (Olsson) (i avskriften 1489 *Twrwngx gardh*).

[4] *siksiopa* Siksjön Hjd. (E. Modin Härjedalens ortnam och bygdesägner, Sv. Landsm. XIX, 2, s. 43 f.)

[5] *alfwr aass* Elfros Hjd.

[6] *hovær höghæ* berget Hofvahögst nära finnhemmanet Hofwen i Hamra kapell.

[7] *konungshællu* Kungälf.